

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Sosiaalisen kuntoutuksen mahdollisuudet aikuissosiaalityössä

Sosiaalisen pääoman vahvistumisen polkuja sosiaalisen kuntoutuksen kautta

Sosiaalityö
Pro gradu -tutkielma

Katriina Koskiaho

2.11.2025
Lapin yliopisto

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Sosiaalisen kuntoutuksen mahdollisuudet aikuissosiaalityössä

Tekijä: Katriina Koskiahho

Koulutusohjelma / oppiaine: Sosiaalityö

Ohjaaja: Yliopistonlehtori, Enni Mikkonen

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: 62 sivua, 4 liitettä

Vuosi: 2025

Tiivistelmä:

Sosiaalinen kuntoutus on ajankohtainen ja merkityksellinen tutkimuskohde, sillä se hakee edelleen paikkaansa aikuissosiaalityön kentällä ja sen vaikuttavuudesta on saatavilla vain rajallisesti tutkimustietoa (Karjalainen ym. 2023, 31). Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena oli lisätä ymmärrystä aikuissosiaalityön sosiaalisen kuntoutuksen mahdollisuuksista työntekijöiden kokemusten ja näkemysten kautta. Tutkielmassa tarkasteltiin, millaisena työmuotona sosiaalinen kuntoutus näyttäytyy aikuissosiaalityön kentällä sekä miten sosiaalinen kuntoutus voi edistää asiakkaiden sosiaalista pääomaa ja tukea kuntoutumisen onnistumista. Teoreettisena viitekehyksenä toimi Pierre Bourdieun sosiaalisen pääoman teoria, joka kattaa myös taloudellisen ja kulttuurisen pääoman.

Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Aineisto koostui yhdeksän aikuissosiaalityön työntekijän yksilohaastatteluista ja se analysoitiin aineistolähtöisen ja teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla.

Tulosten perusteella sosiaalinen kuntoutus ymmärretään aikuissosiaalityöhön kuuluvana, asiakaslähtöisenä ja kokonaisvaltaisena työmuotona, jossa korostuvat muun muassa vuorovaikutus, rinnalla kulkeminen ja luottamuksen rakentaminen. Sosiaalinen kuntoutus erottuu muusta aikuissosiaalityöstä erityisesti jalkautuvan ja suhdeperustaisen työotteiden sekä ajankäytön mahdollistaman intensiivisyyden kautta. Työntekijöiden näkökulmasta sosiaalinen kuntoutus vahvistaa asiakkaiden osallisuutta, elämänmyönteisyyttä, arjenhallintaa ja toimijuutta. Sosiaalisen kuntoutuksen työotteiden ja menetelmien avulla se kasvattaa sosiaalista, taloudellista ja kulttuurista pääomaa.

Tutkielman avulla saadaan lisää tietoa sosiaalisen kuntoutuksen mahdollisuuksista aikuissosiaalityössä. Keskeisenä johtopäätöksenä voidaan todeta, että sosiaalinen kuntoutus toimii siltana yksilön ja yhteiskunnan välillä. Se mahdollistaa asiakkaiden sosiaalisten verkostojen, luottamuksen ja elämänhallinnan vahvistumisen, mikä edistää heidän kuntoutumistaan ja osallisuuttaan. Samalla sosiaalinen kuntoutus vahvistaa myös työntekijöiden ammatillista toimijuutta ja suhdeperustaisen työotteiden merkitystä aikuissosiaalityössä.

Avainsanat: aikuissosiaalityö, sosiaalinen kuntoutus, sosiaalinen pääoma

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Sosiaalinen kuntoutus aikuissosiaalityössä	4
2.1	Aikuissosiaalityö, muutakin kuin viimesijaista tukea	4
2.2	Sosiaalinen kuntoutus, hyvinvoinnin ja toimintakyvyn vahvistamista	8
3	Sosiaalinen pääoma teoriana	13
3.1	Sosiaalisen pääoman teorian monimuotoisuus	13
3.2	Sosiaalisen pääoman teorian soveltaminen aikuissosiaalityöhön ja sosiaaliseen kuntoutukseen	18
3.3	Sosiaaliset suhteet sosiaalisen pääoman kasvattajana	22
4	Tutkielman toteutus	25
4.1	Laadullinen lähestymistapa, tutkimuksen tavoite ja tehtävä	25
4.2	Teemahaastattelut tutkielman aineistona	26
4.3	Aineiston analyysi	28
4.4	Tutkielman eettisyys	32
5	Tulokset: Sosiaalisen kuntoutuksen erityispiirteitä, moniulotteisuutta ja vaikutuksia	35
5.1	Sosiaalisen kuntoutuksen erityispiirteitä aikuissosiaalityössä	35
5.2	Sosiaalisen kuntoutuksen tarve ja keinot	39
5.3	Haasteet sosiaalisessa kuntoutuksessa	44
5.4	Sosiaalisen kuntoutuksen vaikutukset ja sosiaalisen pääoman vahvistuminen	46
6	Johtopäätökset ja pohdinta	55
	Lähteet	63
	Liitteet	70
	Liite 1. Teemahaastattelurunko	70
	Liite 2. Suostumuskirje	72

Liite 3. Informaatiokirje	74
Liite 4. Tietosuojaseloste	75

1 Johdanto

Sosiaalinen kuntoutus on viime vuosina noussut näkyväksi osaksi aikuissosiaalityötä, mutta sen asema ja toteutustavat vaihtelevat edelleen eri puolilla Suomea. Sosiaalinen kuntoutus hakee yhä paikkaansa suhteessa aikuissosiaalityöhön, vaikka sen keskeisenä periaatteena toimii yksilön kokonaisvaltaisen toimintakyvyn kohentaminen ja hyvinvoinnin kasvu. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen sosiaalisen kuntoutuksen toimintamallia on mallinnettu vuonna 2023 yhdeksälle hyvinvointialueelle, mikä osoittaa aiheen ajankohtaisuutta. (Karjalainen ym. 2023, 30–31.) Samalla sosiaalityön väitöskirjatutkija Ossi Laaksamo (2025) nostaa esiin sosiaalityön tutkijoiden seuran blogissa huolta kuntouttavan työtoiminnan alasajosta. Hän tuo esiin, että mikäli sosiaalisella kuntoutuksella pyritään jatkossa vastaamaan yhä useamman paljon palveluita tarvitsevan pitkäaikaistyöttömän tarpeisiin, se heikentää sosiaalisen kuntoutuksen palvelun laatua. Hänen mukaansa sosiaalisen kuntoutuksen työskentely kantaa hedelmää vasta pitkän ajan jälkeen, mikä korostaa pitkäjänteisyyden ja riittävien resurssien merkitystä.

Aikuissosiaalityö muodostaa tämän tutkielman kontekstin, eli ympäristön, jossa sosiaalista kuntoutusta toteutetaan. Tässä yhteydessä sosiaalinen kuntoutus nähdään aikuissosiaalityön toimintamallina ja lähestymistapana, jonka avulla pyritään vahvistamaan asiakkaiden toimintakykyä, osallisuutta ja hyvinvointia. Tutkielmani tavoitteena on tuottaa tietoa siitä, miten aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat näkevät sosiaalisen kuntoutuksen ja miten sen avulla voidaan kasvattaa yksilön sosiaalista pääomaa ja miten se vaikuttaa kuntoutumiseen. Tutkimuskysymykseni ovat: miten aikuissosiaalityön työntekijät kuvaavat ja ymmärtävät sosiaalista kuntoutusta sekä miten sosiaalisella kuntoutuksella voidaan vahvistaa yksilön sosiaalista pääomaa ja miten se vaikuttaa kuntoutumiseen. Tutkielman aiheen valinta kumpuaa omasta kokemuksestani aikuissosiaalityössä. Kokemukseni herätti kiinnostuksen tutkia miten työntekijät ymmärtävät ja kuvaavat sosiaalista kuntoutusta ja sen mahdollisuuksia käytännön työssä.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen avulla saadaan tietoa sosiaalisen kuntoutuksen jäsentymisestä sekä siitä, miten sosiaalinen kuntoutus ymmärretään ja nähdään aikuissosiaalityön kentällä. Tämä syventää ymmärrystä sosiaalisen kuntoutuksen käsitteellisestä ja käytännöllisestä asemasta ja roolista aikuissosiaalityössä, jossa sen paikka on edelleen osittain jäsentymätöntä (Karjalainen ym. 2024, 3). Toisen tutkimuskysymyksen avulla saadaan tietoa niistä tekijöistä, jotka sosiaalisessa kuntoutuksessa tukevat yksilön

hyvinvointia, toimijuutta ja elämänhallintaa sosiaalisen pääoman vahvistumisen kautta. Sosiaalisen pääoman teoria tarjoaa tälle tarkastelulle viitekehyksen, jonka avulla voidaan ymmärtää, miten sosiaalisen kuntoutuksen erilaiset menetelmät ja työotteet edistävät asiakkaan pääomien kasvua ja kuntoutumisen etenemistä.

Karjalainen ynnä muut (2019, 21) tuovat esiin, että aikuissosiaalityön rooli on muuttunut suuresti sen jälkeen, kun perustoimeentulotuki siirtyi kunnilta Kelan käsiteltäväksi vuonna 2017. Aikuissosiaalityöhön kuuluu laaja kirjo eri toimintoja, toimijoita ja ilmiöitä (mt., 18). Yliruka ynnä muut (2018, 63) ovat jäsentäneet sosiaalityön kompleksisia tilanteita ja tuovat esiin, että asiakkaiden tilanteesta vaativan tekee juuri toisiinsa kietoutuvat ongelmat ja ilmiöt. Hytti (2023, 51) korostaa, että tällaisissa tilanteissa pitkäaikaisia tuloksia ei saavuteta nopeasti, vaan ne vaativat resursseja, osaamista ja pitkäjänteisyyttä. Mäntysaari (2019, 185) on puolestaan todennut, että aikuissosiaalityössä tapahtuvia interventioita tulisi tutkia enemmän, jotta pitkäaikaistyöttömien työ- ja toimintakykyyn vaikuttavia tekijöitä voidaan tuoda esiin paremmin.

Vaikuttavuuden näkökulmasta Raivio (2018, 59) tuo esiin, sosiaalisen kuntoutuksen vaikutusten arviointi edellyttää tietoa siitä, miten se vaikuttaa asiakkaiden sosiaaliseen toimintakykyyn ja elämänhallintaan. Piirainen ynnä muut (2018, 115) toteavat, että nykyisellelleen jäsentyneen sosiaalisen kuntoutuksen vaikutuksista tarvitaan tietoa niin asiakkaiden motivaation tueksi kuin myös heidän oikeuksiensa näkökulmasta. Vaikutuksista puhuessaan he korostavat yksilökohtaisten tavoitteiden saavuttamista ja niiden hyötyjä. Karjalainen ynnä muut (2023, 47) ovat todenneet, että sosiaalisen kuntoutuksen toimintamallin eri osien ja menetelmien yhteisvaikutusten sekä erilaisten resurssien merkitysten arvioiminen on jatkossa tärkeää, sillä hyvinvointialueiden työikäisten sosiaalipalveluissa sosiaalinen kuntoutus on jäsentymisvaiheessa.

Hytti ja Aro (2023, 92) puolestaan toteavat, että sosiaaliseen kuntoukseen liittyvistä interventioista, eli muutokseen vaikuttavista toimenpiteistä ja tekijöistä, löytyi hyvin vähän vertaisarvioituja tutkimuksia. He jatkavat että olemassa oleva tutkimus keskittyy työllisyyden hoitoon, eikä niissä ole juurikaan sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmaa (mt., 104). Lindh ja Lappi (2018, 21) ovat todenneet, että kuntoutumisen näkökulmasta sosiaalisen kuntoutuksen siihen vaikuttavia tekijöitä on tutkittu empiirisesti melko vähän. Tämä tutkielma pyrkii vastaamaan tähän tutkimusaukkoon tarkastelemalla miten sosiaalisen kuntoutuksen keinot vaikuttavat yksilön hyvinvointiin, elämänhallintaan ja toimijuuteen työntekijöiden kokemusten ja näkemysten kautta.

Toinen selkeä tutkimusaukko liittyy sosiaalisen kuntoutuksen jäsentymättömyyteen. Sosiaalinen kuntoutus on ollut lakisääteistä sosiaalihuoltolain uudistamisesta lähtien, vuodesta 2015. Karjalainen ja kumppanit (2024, 3) ovatkin todenneet julkaisussaan, että siitä huolimatta, että sosiaalinen kuntoutus on osa lakisääteistä palvelua, ei se ole ollut käsitteellisesti eikä työkäytännöllisesti jäsenneiltyä. Sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301) 17 § mukaan sosiaalinen kuntoutus on sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea, jolla vahvistetaan sosiaalista toimintakykyä, torjutaan syrjäytymistä ja edistetään osallisuutta.

Sosiaalista kuntoutusta on toteutettu ympäri Suomea eri tavoin jo pitkään ja nykyhetkessä erilaisia sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalleja lisätään sosiaalihuollon työikäisten palveluverkostoon (Karjalainen ym. 2023, 30–31). Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen vuonna 2016 toteuttamassa kuntakyselyssä vastaajat ovat todenneet, että sosiaalisen kuntoutuksen ei tule olla samaa kuin aikuissosiaalityö muutoin, vaan sen tulisi antaa jotain uutta ja tapahtua yhdessä myös muiden palveluiden kanssa. Viime aikoina sosiaalista kuntoutusta on kehitetty aikuissosiaalityön suunnitelmallisen työn jatkeeksi palveluna, joka mahdollistaa ongelmien juurisyihin pureutumisen. Lisäksi ratkaisuja on tarpeen hakea kuntoutustarpeen pohjalta tavoitteellisesti. (Mt., 47.) Aiheen ajankohtaisuudesta kertoo myös se, että Kela (2025) on tilannut vuoden alussa tutkimuksen, jossa tavoitteena on selvittää sosiaalisen kuntoutuksen jäsentymistä, toimintamalleja ja kuntoutusyhteistyötä sekä palvelujen yhteensovittamista. Tämä tutkielma vastaa tähän tutkimusaukkoon tarkastelemalla, miten sosiaalinen kuntoutus jäsentyy aikuissosiaalityön käytännöissä työntekijöiden kokemusten kautta. Tutkielma tuo esiin, millaisia merkityksiä sosiaalisen kuntoutuksen työotteeseen, tavoitteisiin ja vaikutuksiin liitetään, ja millaisia erityispiirteitä siinä näyttäytyy suhteessa aikuissosiaalityöhön.

Teorian tutkielmassani on sosiaalisen pääoman teoria sosiologi Pierre Bourdieun (2021) näkökulmasta. Bourdieun lähestymistavassa sosiaalista pääomaa tarkastellaan yhdessä kulttuurisen ja taloudellisen pääoman kanssa (Alanen ym. 2007, 5). Hyödynnän teoriaa etenkin sosiaalisen, kulttuurisen ja taloudellisen pääoman sekä habituksen ja kenttien käsitteiden kautta. Näiden avulla voidaan luoda ymmärrystä siitä, miten yksilön toimintamahdollisuudet, verkostot ja toimijuus voivat muuttua sosiaalisen kuntoutuksen aikana. Tämä teoreettinen näkökulma tuottaa tutkielmalle syvempää ymmärrystä sosiaalisen kuntoutuksen vaikuttavuudesta, auttaen tunnistamaan ne tekijät, joiden kautta asiakkaan toimijuus, osallisuus ja hyvinvointi voivat vahvistua käytännön työssä. Tutkielman aineisto koostuu yhdeksästä aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan haastattelusta. Haastattelut muodostivat monipuolisen ja rikkaan aineiston, jossa kuvautui sosiaalisen

kuntoutuksen käytäntöjä, tavoitteita, menetelmiä, haasteita ja vaikutuksia työntekijöiden näkökulmasta. Aineisto on analysoitu aineistolähtöisen ja teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla.

Tutkielma rakentuu siten, että ensin avaan tutkimuskirjallisuuden kautta aikuissosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen käsitteellistä taustoitusta ja niiden kautta esiin nousevia ilmiöitä. Seuraavaksi avaan sosiaalisen pääoman teorian monimuotoisuutta ja sen soveltamista aikuissosiaalityöhön sekä sosiaaliseen kuntoutukseen. Teorialuvun lopussa keskityn sosiaaliin suhteisiin sosiaalisen pääoman kasvattajana, sillä ne muodostavat keskeisen perustan sosiaaliselle pääomalle. Tämän jälkeen esittelen tutkimuksen tavoitteen, tarkoituksen ja tutkimuskysymykset ja kerron aineiston keruusta ja tutkielman toteuttamisesta. Avaan samassa luvussa myös metodologiset lähtökohdat perustelujen kera sekä pohdin tutkimuseettisiä kysymyksiä. Tulosluvussa esittelen tutkielman tulokset ja peilaan sosiaalisen kuntoutuksen vaikutuksia suhteessa sosiaalisen pääoman teoriaan. Tutkielman lopussa esittelen johtopäätöksiä ja pohdin tuloksia sekä niiden merkitystä ja esitän mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

Tutkielman tuottaman tiedon avulla voidaan kehittää sosiaalisen kuntoutuksen rakenteita ja menetelmiä sekä lisätä ymmärrystä siitä, miten sosiaalinen pääoma kasvaa ja miten se voi toimia kuntoutumista edistävänä tekijänä. Yhteiskunnalliset muutokset kuten digitalisoituminen, korkea työttömyys ja eriarvoisuuden lisääntyminen tuovat tilanteen, jossa tukea tarvitsevia on yhä enemmän. Sosiaalisen kuntoutuksen tarkastelu aikuissosiaalityön työntekijöiden näkökulmasta tarjoaa merkityksellistä tietoa siitä, miten lakisääteinen mutta edelleen paikkaansa hakeva palvelu ja toimintamalli toimii käytännössä yksilön hyvinvoinnin hyväksi ja miten sen avulla voidaan vastata moninaisiin kompleksisiin tuen tarpeisiin.

2 Sosiaalinen kuntoutus aikuissosiaalityössä

2.1 Aikuissosiaalityö, muutakin kuin viimesijaista tukea

Svenlin ynnä muut (2021, 7) määrittelevät aikuissosiaalityön olevan yhden tärkeimpiä yhteiskunnallisista tehtäväkentistä. Käsitteeksi aikuissosiaalityö on vakiintunut vasta 2000-luvulla ja se nähdään kunnallisissa sosiaalitoimistoissa työikäisten kanssa tehtävänä sosiaalityönä, jota ohjaa sosiaalihuoltolaki sekä muut sitä täydentävät etuuksia koskevat ja asiakaskohtaiset lait. (Mt., 10.) Blomgren ynnä muut (2016, 158) ovat kuvanneet

aikuissosiaalityön olevan aktiivitoimia ja toimeentulotukea sisältävää työtä ennen toimeentulotuen siirtoa kunnista Kelaan. Heidän mukaansa ennen toimeentulotuen siirtoa ei aikuissosiaalityössä tehty juurikaan rakenteellista sosiaalityötä tai tuotettu aktiivisesti tietoa sosiaalisista ongelmista tai ratkaisuista. Koubelin (2013, 43–44) mukaan 1970-luvulla länsimaissa aikuisten parissa tehtävä sosiaalityö koki aiempaan verrattuna ennennäkemättömän laajentumisen. Laajentumiseen vaikutti erilaisten sosiaalityön teorioiden kehittäminen, jotta voidaan käsitellä yksilön ja yhteiskunnan välistä rajapintaa. Koubel (2013, 44–46) toteaa, että myös psykodynaaminen työote ja radikaalin sosiaalityön kehittymien vaikuttivat suuresti siihen, millaiseksi aikuisten parissa tehtävä sosiaalityö on muovautunut.

Aikuissosiaalityötä on vaikea määritellä yksiselitteisesti, sillä se määrittyy eri tavoin paikallisesti organisaatioissa ja niiden toimintakulttuureissa. Usein sitä kuvataan kuitenkin viimesijaisena ja tarveharkintaisena. (Günther 2022, 168.) Juhila (2008, 20) on todennut aikuissosiaalityön olevan tarveharkintainen palvelu, eikä sitä tule käsittää universaalina palveluna. Silti on muistettava, että kenelle tahansa voi tulla elämänvarrella erilaisia tuen tarpeita, joihin aikuissosiaalityö voi vastata (mt., 21). Aikuissosiaalityön nähdään sisältävän arviointia, suunnitelmallisuutta ja kuntouttamista, jotka yhdessä muodostavat loogisen ketjun muutostyölle (mt., 24). Matthiesin ynnä muiden (2021, 202) mukaan aikuissosiaalityössä tavoitellaan hyvinvoinnin lisäämistä, eriarvoisuuden vähenemistä sekä turvallisuuden ja osallisuuden lisäämistä. Svenlinin ynnä muiden (2021, 10) mukaan aikuissosiaalityön tehtäväksi määritetään muutokseen tähtäävä työote ja asiakkaan elämää ylläpitävä huollollinen työote.

Sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301) 2 § mukaan sosiaalihuoltolakia sovelletaan kunnalliseen sosiaalihuoltoon, eli muun muassa aikuissosiaalityöhön. Sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301) 11 § määrittää sosiaalipalveluita järjestettävän muun muassa asumiseen, talouteen, sosiaaliseen syrjäytymiseen, lähisuhdeväkivaltaan, kriisitilanteisiin, päihdeiden ongelmakäyttöön tai mielenterveysongelmiin liittyviin tuen tarpeisiin. Güntherin (2022, 165) mukaan aikuissosiaalityössä kohdataan hyvin monenlaisia ongelmia, kuten työttömyyttä, asunnottomuutta, fyysisiä ja psyykkisiä sairauksia, päihde- ja muita riippuvuuksia ja talouteen tai elämänhallintaan liittyviä haasteita. Alho (2021, 73) on todennut, että aikuissosiaalityön asiakkaiden vaikeat ja päällekkäiset ongelmat tuovat auttamiseen esteitä. Alho (mt., 82) jatkaa, että kompleksisia ongelmia voi olla vaikea hahmottaa ja eritellä sekä niiden juurisyitä voi olla vaikea löytää. Sen vuoksi työntekijän tulisi laskeutua asiakkaan kanssa tilanteeseen, jossa löydetään tilanteeseen sopiva suunta ja reitti. On tärkeä ymmärtää, ettei kaikkiin ongelmiin pystytä vastaamaan samanaikaisesti tai välttämättä ollenkaan sillä hetkellä. Kuitenkin ratkaisu

yhdellä elämän osa-alueella saattaa käynnistää myönteisiä vaikutuksia toisella osa-alueella.
(Mt.)

Sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301) 36 § mukaan kunnallisessa sosiaalihuollossa toteutettava palvelutarpeen arviointi tehdään asiakkaan elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa muun verkoston kanssa. Lisäksi pykälässä mainitaan, että kun kunnallisessa sosiaalihuollossa työskentelevä on saanut tiedon sosiaalihuollon tarpeessa olevasta henkilöstä, tulee palvelutarpeen arviointi aloittaa viipymättä.

Sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301) 37 § mukaan palvelutarpeen arviolla määritetään asiakkaan tuen tarvetta ja sitä, onko tuen tarve tilapäistä, toistuvaa vai pitkäaikaista.

Palvelutarpeen arviointi sisältää yhteenvedon asiakkaan tilanteesta, sosiaalipalveluiden tarpeen, erityisen tuen tarpeen, sosiaalihuollon ammattihenkilön johtopäätökset asiakkuuden edellytyksistä, asiakkaan oman mielipiteen ja näkemyksen sekä asiakkaan ja työntekijän arvion siitä, tarvitaanko sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301) 42 § mukaista omatyöntekijää (mt.).

Hallikainen (2019, 34–35) tuo esiin, että palvelutarpeen arvioinnin lähtökohtina toimivat parhaiten työntekijän ammatillinen tietotaito, asiakkaan kokemusmaailman ja toiveiden huomiointi sekä asiakkaan elämäntilanteen ja ympäristötekijöiden ymmärtäminen. Lisäksi hän kuvaa palvelutarpeen arviota aikuissosiaalityössä sellaisena prosessina, jossa työntekijä ja asiakas etsii yhdessä sosiaalisen hyvinvoinnin ongelmiin ratkaisuja ja alustavat perusteltuja päätöksiä (mt.).

Güntherin (2022, 165) mukaan työntekijöiden ja verkostojen jalkautuminen asiakkaan elinympäristöön on viime vuosina lisääntynyt aikuissosiaalityössä. Hänen mukaansa työntekijöiden jalkautumista asiakkaan elinympäristöön voidaan pitää erityisen vaikuttavana tapana tukea sellaisia asiakkaita, joilla on monenlaisia ongelmia päällekkäin. Hytti & Zechner (2019, 47) tuovat esiin, että asiakkaan ja työntekijän yhteistyö palvelun tarvetta arvioidessa auttaa saamaan asiakkaan äänen kuuluviin, mikä helpottaa myös tavoitteiden määrittelyä. Sosiaalityössä asiakkaan tilanteen arviointi vaatii työntekijältä taitoa kohdata asiakas, tunnistaa mistä on kyse, taitoa toimia sekä taitoa arvioida ja kehittää. Lisäksi vaaditaan taitoa yhdistää edellä mainitut osaksi asiakkaan yksilöllistä tilannetta ja hänen laajempaa ympäristöään. On sosiaalityöntekijän vastuulla toimia asiakaslähtöisesti, kokonaisvaltaisesti ja ymmärtäväisesti.
(Mt., 48.)

Kemppainen ynnä muut (2010) ovat tutkineet aikuissosiaalityön vaikuttavuutta 2010-luvun taitteessa. He tuovat esiin, että sosiaalityön tulee olla asiakkaan selviytymisen tukena ja edistää tarpeen mukaista kokonaisvaltaista elämäntilanteen muutosta. Lisäksi he painottavat, että

muutokseen painottuvaa työskentelyä tukee vuorovaikutus, suunnitelmallisuus ja tavoitteellisuus. Vuorovaikutuksen tulisi olla sellaista, joka luo myönteisyyttä ja voimaantumista asiakkaille. (Mt., 133.) 2010-luvun eri tutkimuksissa aikuissosiaalityön sosiaalitoimistojen työkäytännöt eivät näyttäneet suunnitelmallisilta. Vain harvoille asiakkaille tehtiin asiakassuunnitelmat tai tilannearviot. Tutkimusten mukaan tähän vaikuttaa se, että kasvokkaisia kontakteja on vain vähän resurssien vuoksi. (Kemppainen ym. 2010, 134; Nummela 2011, 110.) Svenlin ynnä muut (2021, 12) tuovat esiin, että aikuissosiaalityön asiakkaat olivat kokeneet elämäntilanteensa kohenemisen juuri henkilökohtaisen asiakkuuden vuoksi. Intensiivisyys, positiivinen vuorovaikutus, tavoitteellisuus ja palveluiden joustavuus olivat suurimpia tekijöitä sille, että asiakkaat ovat kokeneet saaneensa elämäntilanteensa myönteisempään suuntaan. Aikuissosiaalityön suhdeperustaisuus on siis todettu vaikuttavaksi. (Mt.).

Matthies ynnä muut (2021, 191) tuovat esiin tutkimukseen perustuvaa tietoa siitä, että aikuissosiaalityössä vaikuttavat mekanismit pohjautuvat juuri suhdeperustaisuuteen ja vuorovaikutukseen perustuvaan työskentelyyn. Tämä korostaa myös sosiaalityön eettistä profiilia ihmisoikeuksiin pohjautuvana professiona. Aikuissosiaalityön asiakkailla kumuloituu monien eri oikeuksien toteutumattomuus, ja samalla korostuvat useat samanaikaiset palveluntarpeet. Tämän vuoksi aikuissosiaalityön asiakkaiden tilanteet ovat usein hyvin kompleksisia. Esimerkiksi riittämättömän toimeentulon ja terveydenhuollon palveluiden saavuttamattomuus yhdessä tuottavat moniperustaisen oikeuksien toteutumattomuuden. (Turtiainen ym. 2021, 34.) Aikuissosiaalityössä toteutettavat interventiot edistävät ihmisoikeuksien toteutumista. Sosiaalityöntekijän tulee siis kyetä katsomaan tilanteita kokonaisvaltaisesti sekä kytkeä asiakkaan tilanteessa olevat tarpeet, oikeudet, asiakaskohtaamiset ja yhteiskunnan rakenteet toisiinsa. (Mt., 40–41.) Sosiaalityöntekijän ydiosaamista onkin asiakkaiden tuen tarpeiden, lainsäädännön sekä sosiaalityön tietoperustan ja etiikan jatkuva yhteensovittaminen ja soveltaminen (mt., 31).

Grymonprez ynnä muut (2017, 462–463) toteavat, että sosiaalityön oletetaan globaalisti olevan vipuvarsi sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja ihmisoikeuksien edistämisessä, tästä huolimatta sosiaalipalvelut ovat osan ihmisten ulottumattomissa. Turtiainen ynnä muut (2021, 27) ovat tuoneet esiin, että haavoittuvassa asemassa olevat jäävät palveluiden ulkopuolelle esimerkiksi palvelurakenteiden muutosten ja digitalisoinnin myötä. Syrjäytyminen voi olla muutakin kuin palveluiden ulkopuolelle joutumista, kuten kokemusta ulkopuolisuudesta tai osattomuudesta yhteiskuntaan tai muihin ihmisiin. Sosiaalityössä ja erityisesti aikuissosiaalityössä syrjäytyminen ja syrjäyttäminen ovat keskeisiä käsitteitä, jotka kuitenkin

painottuvat hieman eri tavoin. Juhilan (2006, 54) mukaan tutkijat ovat määrittäneet syrjäytymisen olevan sitä, kun yksilö ajautuu yhteiskunnan tavoiteltavana pidettyjen asioiden ulkopuolelle. Toinen määritelmä syrjäytymiselle on yksinkertaistettuna kasautunut huono-osaisuus, johon liittyy taloudellinen ja materiaallinen köyhyys.

Sosiaalityön tarkastelu kohdentuu erityisesti rakenteisiin, jolloin syrjäyttämisen käsite kuvaakin 'syrjäytymistä' paremmin ihmisten tilanteita. Juhilan (2006, 68) mukaan syrjäyttämiseen liittyvässä keskustelussa on olennaista erottaa puhe yksilön ja yhteisön vastuusta ja hyvinvointivaltion vastuusta. Hänen mukaansa nykykeskustelussa kiinnitetään enemmän huomiota yksilön vastuuseen, vaikka hyvinvointivaltion rakenteet syrjäyttävät yksilöitä ja yhteisöitä. Syrjäyttäviä tekijöitä rakenteissa ovat esimerkiksi alueellisen koulutuksen eriarvoistuminen, palvelujärjestelmän aukot ja vallitseva talous- ja työmarkkinapolitiikka. Silloin myös ratkaisuja tulisi etsiä laajemmalta, kuin yksittäisten yksilöiden tasolta. Myös Grymonprez ynnä muut (2017, 464) toteavat, että yksilön vastuun korostaminen sekä käsitys palvelun ansaitsemisesta ovat uusia syrjäyttämisen muotoja. Svenlin ynnä muut (2021, 11) toteavat, että mikäli asiakkaan tarvetta aikuissosiaalityöhön tarkastellaan suhteessa työntekijäresurssiin tai kiireisiin, synnytetään jo itsessään eriarvoisuutta ja syrjäytetään yksilöitä.

Aikuissosiaalityö on siis laaja-alaista ja muuttuvaa ja sen tehtävänä on tukea hyvinvointia, vähentää eriarvoisuutta ja vahvistaa ihmisten osallisuutta yhteiskuntaan. Aikuissosiaalityössä on keskeistä ymmärtää niin yksilöllisiä kuin myös laajempia yhteiskunnallisia ja rakenteellisia tekijöitä, sillä asiakkaiden kompleksiset tilanteet kytkeytyvät yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Kompleksiset ongelmat vaativat työntekijän laskeutumista asiakkaan tilanteeseen. Laskeutumisen lisäksi tarvitaan aikaa ja ratkaisuja. Lindh ynnä muut (2018, 9) tuovat esiin, että sosiaalisella kuntoutuksella usein voidaan vastata aikuissosiaalityön asiakkaiden kompleksisiin ongelmiin. He luonnehtivat sosiaalisen kuntoutuksen olevan aikuissosiaalityön tavalla syrjäytymistä ehkäisevää, toimintakykyä vahvistavaa, osallisuutta lisäävää sekä elämänhallintaa tukevaa.

2.2 Sosiaalinen kuntoutus, hyvinvoinnin ja toimintakyvyn vahvistamista

Tässä tutkielmassa tarkastelen sosiaalista kuntoutusta työikäisille tarkoitettuna ja aikuissosiaalityön osana toteutettavana palveluna. Olen siten rajannut esimerkiksi nuorten tai ikääntyneiden sosiaalisen kuntoutuksen tarkastelun ulkopuolelle. Sosiaalista kuntoutusta palveluna ja toimintamallina kohdennetaan yleisimmin aikuissosiaalityön asiakkaille (Karjalainen ym. 2024, 3). Sosiaalinen kuntoutus on lisätty osaksi sosiaalihuoltolain

(30.12.2014/1301) mukaisia sosiaalipalveluita vasta reilu kymmenen vuotta sitten, joten se hakee edelleen paikkaansa suhteessa aikuissosiaalityöhön ja laajempaan palvelujärjestelmään (Karjalainen ym. 2023, 31). Sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301) 17 § mukaan sosiaalinen kuntoutus on sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen kautta annettavaa tehostettua ja tavoitteellista tukea, jolla parannetaan sosiaalista toimintakykyä ja elämänhallintaa, ehkäistään ja vähennetään syrjäytymistä sekä edistetään osallisuutta.

Sosiaalinen kuntoutus juontaa juurensa 1950-luvulle, jolloin Suomessa kuntoutettiin sodan aiheuttamia vaurioita. Vuosien saatossa kuntoutus on laajentunut ja sen avulla pyritään esimerkiksi ehkäisemään ja kompensoimaan sairauksiin, tapaturmiin ja syrjäytymiseen liittyviä ongelmia ja haasteita. Yleisesti ajateltuna kuntoutus on siis ihmisen hyvinvoinnin ja selviytymisen tukemista. (Härkäpää & Järvikoski, 2011, 8.) Kuntoutusta voidaan jaotella perinteisen nelijaon mukaisesti, jossa sosiaalisen kuntoutuksen lisäksi nelikkoon kuuluu lääkinällinen kuntoutus, ammatillinen kuntoutus sekä kasvatuksellinen kuntoutus (Haapakoski 2018, 84).

Suomessa sosiaalista kuntoutusta on sen alusta alkaen pääosin toteuttanut sosiaalitoimi, eli palvelu, jota on myöhemmin kehitetty aikuissosiaalityön suuntaan. 1960-luvulta lähtien sen keskeisenä tavoitteena on ollut työkyvyn uudelleen löytäminen tai sen saavuttaminen. 1970-luvulla sosiaalisessa kuntoutuksessa alettiin pohtia moni-ilmeisyyttä, eli sitä kohdennettiin enemmän yksilöllisten elämäntilanteiden huomiointiin. 1980-luvulla sosiaalisen kuntoutuksen ulottuvuuksiin yhdistettiin myös erilaista tukea sosiaalisiin haasteisiin ja elämänhallintaan. Siten osallisuus, tasa-arvo sekä ihmisarvo tulivat keskeisiksi perusteiksi sen aikaiseen sosiaaliseen kuntoutukseen. (Väisänen 2018, 22–23.) Lindh ynnä muut (2018, 7–8) tuovat esiin, että yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa käsite sosiaalinen liitetään yleensä yhteisön, yhteisöllisyyden ja osallisuuden käsitteisiin. Lisäksi se kiinnittyy kansalaisoikeuksiin ja sosiaalisen epätasa-arvoisuuden sekä yhteiskunnallisen osallistumisen kysymyksiin. Sosiaalisesti kuntouttaessa kuntoutuminen kohdentuu siis yksilön ja yhteisön väliseen suhteeseen, tarkemmin siihen miten yksilö kykenee toimimaan osana yhteisöä ja rakentamaan sekä ylläpitämään sosiaalisia suhteita.

Sosiaalisen kuntoutuksen toiminnoilla ja tulkinnoilla on ollut aina paljon tilaa, sillä sosiaalisen kuntoutuksen määritelmä on elänyt suhteellisen laveana aina (Väisänen 2018, 19). Kuntoutuksen näkökulmasta sosiaalisen käsitteen merkitys on korostunut viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Sosiaalinen ulottuvuus kuntoutuksessa on kasvanut viimeisten vuosien aikana siksi, että asiakkaiden tilanteet ovat monimutkaistuneet.

Pitkäaikaistyöttömyys, vaikeat työ- ja toimintakykyyn liittyvät ongelmat, kompleksiset mielenterveys- ja päihdeongelmat sekä huono-osaisuus ovat lisääntyneet aikuissosiaalityön asiakkailla. (Lindh ym. 2018, 7–8.) Väisänen (2018, 28) toteaa, että nykyistä sosiaalihuoltolakia suunniteltaessa, eli ennen vuotta 2015, on kiinnitetty erityistä huomiota yhteiskunnalliseen osallisuuteen ja kuntouttavaan orientaatioon, sillä keskeinen tavoite on ollut osallisuuden vahvistaminen. Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaassa (2024, 71) on todettu, että sosiaalisen kuntoutuksen niin sanottuna ylätavoitteena on edistää sitä, että kaikilla yhteiskunnan jäsenillä olisi yhtäläiset mahdollisuudet päästä niihin vuorovaikutussuhteisiin, rakenteisiin ja toimintoihin, jotka muodostavat yksilölle jokapäiväisen elämän perustaa. Periaatteena voisi siis ajatella, että yksilö integroituisi osaksi yhteiskuntaa, siten kuinka hänen kykynsä ja suoriutuminen sallivat (Mt.).

Kuten johdannossa toin esiin, on sosiaalinen kuntoutus ollut osana sosiaalihuoltolakia (30.12.2014/1301) vuodesta 2015 alkaen. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportissa (2012, 38) tuodaan esiin, että käytännössä sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena on saavuttaa tai palauttaa asiakkaan kykyä selviytyä arkipäivän välttämättömistä toimista, rakentaa ihmissuhteita ja vuorovaikutusta, luoda edellytyksiä sosiaaliselle osallistumiselle ja sosiaalisille verkostoille, tukea taloudellista tilannetta sekä helpottaa arjen asioita, kuten liikkumista ja asumista osana asiakkaan omaa toimintaympäristöä. Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaan (2024, 70) mukaan sosiaalisessa kuntoutuksessa yksilöllinen tuki yhdistyy toiminnallisuuden kanssa. Sosiaalisen kuntoutuksen toimintavälineitä voivat esimerkiksi olla yksilöllinen tehostettu tuki, psykososiaalinen tuki, lähityöskentely ja kotikäynnit, tuki asioiden hoitamisessa, erilaiset ryhmät, vertaistuki, vapaaehtoistoimintaan osallistuminen, kuntouttava työtoiminta sekä osana asiakassuunnitelmaa laaditut palvelut ja tukitoimet (mt., 71).

Sosiaalihuoltolain soveltamisoppaan (2024, 70) mukaan sosiaalista kuntoutusta varten tulee tehdä kokonaisvaltainen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen, sillä usein asiakkaiden tilanteet ovat niin kompleksisia, että niihin ei voida vastata yksittäisellä interventiolla tai toimenpiteellä. Sosiaalista kuntoutusta vaativat tilanteet ovat syntyneet vuosien kuluessa, joten myös niiden korjaamiseen vaaditaan pitkäjänteisyyttä. Sosiaalisen kuntoutuksen prosessissa olennaista on ymmärtää tilanteen taustoja ja ongelmien seurauksia, kuten esimerkiksi pitkäaikaistyöttömyyden, vammaisuuden, mielenterveysongelmien tai oppimisvaikeuksien seuraukset ja niihin liittyvät kuntoutustarpeet. (Mt.) Järvikoski (2013, 47) toteaa, että erilaiset sairaudet tai vammat eivät ole edellytyksenä sosiaalisen kuntoutuksen

aloittamiselle, vaikka huomattavalla osalla sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaita todennäköisimmin sellaisia on.

Järvikoski (2013, 47) toteaa, että pohtiessa, kenelle sosiaalista kuntoutusta järjestetään, tulee kiinnittää erityisesti huomio syrjäytymisvaarassa tai jo yhteiskunnasta syrjäytyneisiin yksilöihin, jotka eivät ole lääkinnällisen tai ammatillisen kuntoutuksen keinoin autettavissa. Hän toteaa sosiaalisen kuntoutuksen sopivan esimerkiksi pitkäaikaistyöttömille, päihderiippuvaisille, rikoksen tekijöille tai nuorille, jotka ovat tippuneet koulu- tai työelämän ja siten yhteiskunnan ulkopuolelle. Tulee kuitenkin muistaa, ettei kohderyhmä rajaudu näihin henkilöihin. Kokko ja Veistilä (2016, 221) luokittelevat sosiaalisen kuntoutuksen kohderyhmäksi syrjäytymisuhan alla olevat työkäiset tai jo syrjäytyneet, mielenterveyskuntoutujat, päihteidenkäyttäjät, erityistä tukea tarvitsevat maahanmuuttajat sekä pitkäaikaistyöttömät.

Edellä mainitut kohderyhmät ovat kuitenkin hyvin moninaisia ja asiakkaiden tilanteissa voi esiintyä montaa haastetta saman aikaisesti. Kuten Juhila (2008, 21) toi esiin, kenelle tahansa voi tulla elämän aikana tuen tarpeita, joihin aikuissosiaalityön palveluilla voidaan vastata. Väisänen (2018, 30) onkin todennut, että jos sosiaalista kuntoutusta kohdistetaan rajatusti syrjäytyneille henkilöille se kaventaa huomattavasti tulkintaa siitä, kenelle sosiaalista kuntoutusta tulisi tarjota. Huomio kiinnittyy siihen, että millä kriteereillä ja kenen näkökulmasta henkilö on syrjäytynyt. Lisäksi tulee ottaa huomioon, että yksilöt vastaavat eri tavalla heihin kohdistettuihin mekanismeihin ja toimintamalleihin. Erilaisten palveluiden vaikuttavuuteen vaikuttaa muun muassa asiakkaan kompetenssi, resilienssi ja itseluottamus, joten yksistään päällekkäiset tuen tarpeet ei kerro riittävästi palvelun oikea-aikaisuudesta. (Dall & Danneris 2019, 585–586.)

Karjalaisen ynnä muiden (2024, 8–9) mukaan sosiaalista kuntoutusta aloitettaessa on aloitettava kuntoutustarpeen selvittämisellä. Asiakkaan kuntoutustarpeita voi selvittää palvelutarpeen arvioinnissa ja se voidaan tarpeen mukaan toteuttaa myös moniammatillisena yhteistyönä asiakkaan verkoston kanssa. Sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena voi olla myös muiden kuntoutuspalveluiden tarpeen arviointi ja tuen antaminen palveluihin hakeutumisessa. Sosiaalista kuntoutusta tulisi järjestää aina suunnitelmallisena prosessina tavoitteellisesti ja palveluna, josta asiakas saa sosiaalihuoltolain (30.12.2014/1301) 45 § mukaisesti oikaisuvaatimuskelpoisen hallintopäätöksen. (Mt.) Piirainen ynnä muut (2018, 114) tuovat esiin, että sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmasta suunnitelmallisuus ja tavoitteellisuus on haastavia periaatteita. Haastavan siitä tekee se, että sosiaalinen kuntoutus sisältää elämäntapaajattelua, eikä kuntoutus ole sidoksissa mihinkään yksittäiseen tapahtumaan tai siirtymään.

Mitkä tekijät sitten mahdollistavat sosiaalista kuntoutusta? Karjalaisen ynnä muiden (2024) mukaan työikäisten sosiaalipalveluiden sosiaalisen kuntoutuksen toiminnan edellytyksinä on toimivat yhteistyörakenteet ja monitoimijuus, organisaation ja esihenkilön tuki, järjestämistapa ja toimitilat, osaaminen ja resurssit. Toimintamallin tulisi olla osa palvelukokonaisuutta ja eri yhteistyön tavoista tulisi sopia sosiaali- ja terveystieteiden sekä kuntoutuksen kesken. Olennaista on, että sosiaalisen kuntoutuksen toimintamallissa noudatettaisiin monitoimijuuden periaatteita. (Mt., 4.) Monitoimijaisen yhteistyön tarkoitus on, että asiakkaat ovat aktiivisina toimijoina sidosryhmien kanssa (Alho 2021, 75). Monitoimijaisessa yhteistyössä syntyy kollektiivista asiantuntijuutta, joka tukee aikuissosiaalityössä esiintyvien asiakkaiden kompleksisten ongelmien ratkomisessa (mt., 69). Kollektiivista asiantuntijuutta monitoimijaisessa yhteistyössä edistää usein yhteinen ongelma tai huoli jostakin asiasta. Kun osapuolet ovat osallisia ja monitoimijainen yhteistyö onnistuu, on kollektiivisen asiantuntijuuden kautta mahdollista päästä osaksi muiden tietoa ja taitoa. Tiedonrajat ylittyvät usein tiiviin yhteistyön avulla, eli pelkkä yhteinen kokoustaminen tai asioista sopiminen ei lähtökohtaisesti riitä. (Mt., 79–80.)

Karjalaisen ynnä muiden (2024, 4) mukaan sosiaalisen kuntoutuksen toimintamallin tulee olla asiakkaan itsemääräämisoikeutta kunnioittavaa ja kokonaisvaltaista. Siten saadaan prosessi lähtemään asiakkaan omasta elämäntilanteesta käsin. Hytin (2023, 24) mukaan sosiaalista kuntoutusta aloittaessa tulee olla kaikille osapuolille selkeästi määriteltynä sosiaalisen kuntoutuksen aloitus, itse jakso sekä päätösvaihe. Palomäki (2018, 283) tuo esiin, että prosessin alussa tulee selvittää yhdessä asiakkaan kanssa yksilöllinen palveluiden ja tuen tarve sekä voimavarat ja etsiä niihin sopivia tukimuotoja ja keinoja. Psykososiaalinen työskentely on iso osa sosiaalisen kuntoutuksen prosessia, sillä sen avulla saadaan kokonaisvaltaista tietoa ja reflektointia (mt.). Kun palvelu on jo lähtökohdiltaan asiakaslähtöistä, se tuo asiakkaalle tunteen, että hänen omaan arvioonsa tilanteesta ja tuen tarpeista luotetaan (Karjalainen ym. 2024, 4).

Sosiaalinen kuntoutus vaatii työntekijöiltä vahvaa panostusta niin ajallisesti kuin ammatillisesti. Asiakkaan haasteet voivat olla hyvin moninaisia ja kytkeytyvät usein toisiinsa. Tärkeää onkin, että työntekijä muistaa asiakkaan olevan aina oman tilanteensa ja asiansa asiantuntija. Pitkäjänteisyyden, ammatillisen osaamisen ja resurssien lisäksi tarvitaan hyviä yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja. Usein kompleksiset toisiinsa kietoutuvat ongelmat kaipaavat sektorirajoja ylittävää työskentelyä, sillä useinkaan yhden ammattilaisen työpanos yksinään ei riitä. (Kokko & Veistilä 2016, 221–225.) Sosiaalisessa kuntoutuksessa asiakkaalle annettava tuki yhdistyy toiminnallisuuteen. Työskentelyn tavoitteenmukaisuutta lisää sosiaalityöntekijän vastuu

osallisuuden vahvistamisessa niin itse sosiaalisen kuntoutuksen prosessissa kuin myös päätöksenteossa. (Karjalainen ym. 2021, 20.)

Edellä esiin tuodun perusteella sosiaalinen kuntoutus on laaja-alainen ja muovautuva toimintamalli, jossa yhdistyy yksilöllinen tehostettu työskentely sekä ryhmätoiminta ja monitoimijainen yhteistyö. Kuten aikuissosiaalityössä niin myös sosiaalisessa kuntoutuksessa on tärkeä pureutua asiakkaan yksilölliseen kokonaisvaltaiseen tilanteeseen. Sosiaalisessa kuntoutuksessa työskennellään tiiviimmin ja toimintamallin reunaehtojen mukaisesti. Tässä tutkielmassa en tarkastele sosiaalista kuntoutusta pelkästään palveluna, vaan myös siitä näkökulmasta, miten sen avulla voidaan tukea yksilön kokonaisvaltaista hyvinvointia ja sosiaalisen pääoman kasvua. Tutkielmassani tarkennan sosiaalisen kuntoutuksen paikantumista aikuissosiaalityössä työntekijöiden näkökulmasta, mikä avaa sen erityispiirteitä, käytäntöjä ja merkityksiä työikäisten palvelukentässä. Tulosluvussa jäsennän sitä, miten aikuissosiaalityön työntekijät suhteuttavat sosiaalista kuntoutusta aikuissosiaalityöhön sekä miten sosiaalisella kuntoutuksella voidaan edistää asiakkaiden sosiaalista pääomaa ja tukea sitä kautta kuntoutumisen onnistumista.

3 Sosiaalinen pääoma teoriana

3.1 Sosiaalisen pääoman teorian monimuotoisuus

Sosiaalisen kuntoutuksen tarkastelussa hyödynnän teoreettisena viitekehyksenä sosiaalisen pääoman teoriaa. Teoria auttaa ymmärtämään, miten asiakkaiden olemassa olevia resursseja voidaan vahvistaa sekä miten sosiaaliseen pääomaan kietoutuvat muut pääomat muuntuvat ja tukevat toisiaan. Sosiaalisen pääoman käsite on ollut osa yhteiskuntatieteellistä keskustelua 1980-luvulta alkaen. Ranskalaisen sosiologin Pierre Bourdieun lisäksi nykykeskustelun taustalla ovat myös sosiologit James Coleman, Ronald Burt ja Robert Putnam. (Ruuskanen 2002, 6.) Keskityn tutkielmassani erityisesti Bourdieun ajatteluun sosiaalisesta pääomasta, mutta avaan ensin myös teoreetikoiden keskeistä ajattelua kokonaiskuvan saamiseksi.

Yhdysvaltalaiselle sosiologille Ronald Burtille sosiaalinen pääoma tarkoittaa yksilön suhteita muihin ihmisiin, kuten esimerkiksi sellaisia kontakteja, joiden avulla yksilö saa mahdollisuuksia hyödyntää hänen muita olemassa olevia pääomiaan. Hän korostaa sosiaalisten verkostojen merkitystä, mutta erityisen tärkeänä hän pitää asemaa verkoston kokonaisuudessa. Tämä tarkoittaa sitä, että mitä keskeisempi rooli yksilöllä verkostossa on, sitä paremmat

mahdollisuudet hänellä on verkostojen hyödyntämisessä. Paremmassa asemassa oleva yksilö saa esimerkiksi sosiaalisten suhteiden eli verkostojen kautta enemmän ja nopeammin tietoa suhteessa muihin verkoston jäseniin. Tällainen välittäjäasema verkostoissa voi kasvattaa sekä yksilön omaa että muiden sosiaalista pääomaa. (Ruuskanen 2007, 14–15.)

Yhdysvaltalainen sosiologi James Coleman taas erottelee sosiaalisen pääoman kolmeen eri muotoon. Yksi näistä muodoista on velvoite toimia vastavuoroisesti, joka mahdollistaa yksilöille palvelusten tekemisen toisille. Vastavuoroisuuteen nimittäin liittyy normi, jossa yksilö voi palveluksen tehdessään odottaa muilta vastapalvelusta tulevaisuudessa. Palveluksen ja odotettavan vastapalveluksen ajan välille tarvitaan luottamusta. Sosiaalinen pääoma, joka sisältää luottamusta, mahdollistaa vastavuoroisen palveluihin ja vastapalveluihin perustuvan luottojärjestelmän syntymisen. Toisena muotona Coleman on maininnut sosiaaliin suhteisiin sitoutuneen informaation kulun. Mitä paremmat sosiaaliset verkostot yksilöllä on, sitä tehokkaampi päätöksentekokyky hänellä on. Kolmas muoto on normit. Erityisen tärkeänä normina hän pitää sellaista, joka edellyttää yksilön omasta edusta luopumista yhteisen edun nimissä. (Ruuskanen 2007, 16.) Informaation kulku liittyy myös Putnamin ajatteluun, jonka mukaan sosiaalinen pääoma helpottaa vuorovaikutusta, tukee julkishyödykkeiden kuten erilaisten palveluiden käyttöä sekä parantaa tiedon kulkua. Näin ollen sosiaalinen pääoma tekee yksilön ja koko yhteiskunnan tavoitteiden saavuttamisesta, toimintakyvystä, demokratiasta ja hallinnosta tehokkaampaa. Putnam on myös todennut sosiaalisen pääoman lisäävän empatiakykyä, joka vaikutuksiltaan kohentaa yksilöiden koettua terveyttä ja hyvinvointia. Putnam onkin antanut sosiaaliselle pääomalle keskeisen roolin hyvinvointieroja selitettäessä. (Mt., 11–12.)

Eri lähestymistavoissa sosiaalista pääomaa käsitellään eri tavoin. Coleman näkee sosiaalisen pääoman lähteinä olemassa olevat verkostot ja verkstorakenteet ja niihin liittyvät resurssit sekä luottamuksen. Coleman ei kuitenkaan pidä sosiaalista pääomaa yksilön resurssina, vaan hän esittää että, tiiviillä resursseilla, normeilla ja luottamuksella hyödytetään koko yhteisöä. Burt ja Lin taas katsovat, että sosiaalinen pääoma on lähinnä yksilötason hyöty eli kun yksilöllä on hyviä sosiaalisia suhteita hän saa sitä kautta erilaisia resursseja ja voi kasvattaa sosiaalista pääomaa, josta on hyötyä hänen elämässään. Putnamin mielestä yhteiskunnalliset instituutiot ja rakenteet ovat sosiaalisen pääoman lähteitä. Hänen lähestymistavassaan vuorovaikutuksen lisäksi sosiaalista pääomaa tuottavat yhteistoiminnallisuus, kansalaisaktiivisuus ja vapaaehtoistoiminta. Putnam ajattelee sosiaalisen pääoman tuotosten olevan yhteiskuntaa hyödyttäviä julkisia resursseja. (Ruuskanen 2007, 15; 25–27.) Putnamilaisessa lähestymistavassa haasteena on sen rajoittavuus, sillä hän laskee vain horisontaaliset suhteet

sosiaaliseksi pääomaksi. Tämä sulkee pois esimerkiksi viranomaisiin, valtarakenteisiin ja instituutioihin ulottuvat suhteet, joten se rajaa ulos ymmärryksen niistä yhteyksistä, joiden kautta yksilöt voivat saada tukea tai vaikuttaa yhteiskunnallisiin rakenteisiin. (Bærenholt & Aarsæther 2007, 80–82.)

Bourdieuin lähestymistavassa näkökulma on edellä mainittuja teoreetikkoja huomattavasti laajempi. Hänen mukaansa kaikki verkostot voivat olla sosiaalista pääomaa, kuten myös luottamus ja normit. (Bærenholt & Aarsæther 2007, 80–82.) Ruuskanen (2007, 25–27) lisää, että Bourdieu kohdistaa sosiaalisen pääoman yksilöiden lisäksi pieniin ryhmiin tai pienten yhteisöjen tasolle, jolloin hyöty pysyy ryhmän sisällä. Tämän vuoksi se soveltuu paremmin sosiaalisten suhteiden tuottamiseen ja käytäntöjä selvittäviin laadullisiin tutkimuksiin (Bærenholt & Aarsæther 2007, 80–82). Eri teoreetikoiden tarkastelu osoittaa, että sosiaalinen pääoma on monitasoinen ja sen merkitys vaihtelee sen mukaan, nähdäänkö se yksilön vai yhteisön resurssina. Avaan seuraavaksi tutkielmani kannalta keskeisimmät Bourdieuin sosiaalisen pääoman teoriaan liittyvät käsitteet: taloudellisen ja kulttuurisen pääoman, kentät ja habituksen. Nämä käsitteet auttavat hahmottamaan teoriaa tutkimuskontekstissani ja syventävät ymmärrystä siitä, miten eri pääomat limittyvät ja muuntuvat sosiaalisessa kuntoutuksessa.

Alasen ynnä muiden (2007, 5) mukaan Bourdieu perustaa sosiaalisen pääoman teorian ajatukselle, jossa sosiaalista pääomaa tulee tutkia aina yhteydessä taloudelliseen ja kulttuuriseen pääomaan. Teoriassa korostuu, että erityistä huomiota tulee kiinnittää siihen, miten eri pääomalajit muuntuvat ja muuntautuvat yhdessä (mt.). Sosiaalinen, taloudellinen ja kulttuurinen pääoma muuntautuvat ja muodostuvat esimerkiksi arjen toiminnoissa tai sosiaalisissa suhteissa tapahtuvan vuorovaikutuksen kautta. Kulttuurisen pääoman Bourdieu jakaa kolmeen osaan. Ensimmäinen on habitukseen sisäistynyt ja ruumiillistunut kulttuurinen pääoma, joka tarkoittaa yksilön omaksumia erilaisia kulttuurisia valmiuksia, opittuja tapoja tai taitoja, kuten kielitaitoa, käytöstapoja tai esteettisiä mieltymyksiä. Toinen muoto on objektivoitunut kulttuurinen pääoma, eli sellainen, joka ilmenee esimerkiksi kulttuuriesineiden, kuten kirjojen tai taiteen omistuksena. Kolmas muoto on institutionaalistunut kulttuurinen pääoma, joka tarkoittaa virallisia tunnustuksia, kuten esimerkiksi arvosanoja, tutkintoja ja nimikkeitä. (Kivelä & Siisiäinen 2007, 154–155.)

Kulttuurisen pääoman hankkiminen vie usein yksilöltä aikaa, esimerkiksi tutkinnon hankkimiseen tulee usein käyttää aikaa, jotta koulutuksellinen pääoma kasvaa. Osaa kulttuurisista taidoista pidetään erityisen arvostettuina, sillä ajan käytön vuoksi ne liitetään

ikään ja viisauteen. (Bourdieu 2021, 167–168.) Kulttuurisen pääoman olemassaoloa ei tarvitse perustella, sillä se on läsnä lähes kaikessa inhimillisessä toiminnassa, ja siksi jokaisella voidaan katsoa olevan jonkinasteista kulttuurista pääomaa. Sen mittaaminen on kuitenkin haastavaa juuri sen vuoksi, että se on osa lähes kaikkea. Lisäksi kulttuurisen pääoman kartuttaminen edellyttää jostain luopumista. (Mt., 170.) On myös huomioitava, että esimerkiksi saman tutkinnon suorittaneilla henkilöillä ei ole identtistä koulutuksellista kulttuurista pääomaa. Tutkinnon ohella pääoman rakentumiseen vaikuttavat yksilön oppiminen, tietämys sekä kyky hyödyntää oppimaansa ja kulttuurisen pääoman arvoa. Kaikki edellä mainitut vaikuttavat osaltaan siihen, miten yksilö liikkuu yhteiskunnassa ja saa pääsyä valtaan ja eri resursseihin. (Mt., 243.) Yksilöt, joilla on enemmän sosiaalista pääomaa ja paremmat toimintaedellytykset, voivat hyödyntää koulutuksellista pääomaansa tehokkaammin kuin heikommassa asemassa olevat, saman koulutuspätevyyden omaavat (mt., 218).

Bourdieuun taloudellisen pääoman käsite kattaa kaiken yksilön omistaman taloudellisen resurssien kokonaisuuden, kuten pääoman, maan, osakkeet, valuutan ja omaisuuden (Kivelä & Siisiäinen 2007, 154). Bourdieu (2021, 161–162) toteaa taloudellisen pääoman olevan jokseenkin edellytys muiden pääomien kertymiselle, sillä sen avulla voidaan hankkia resursseja, jotka tukevat esimerkiksi kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman kasvua. Täten taloudellinen pääoma voidaan nähdä ensiarvoisena muihin pääomiin verrattuna (mt.). Kivelä ja Siisiäinen (2007, 172) tuovat esiin, että taloudellinen pääoma voi muuntua kulttuuriseksi pääomaksi ja toisinpäin. Esimerkiksi siten, että rahallisella omaisuudella voi ostaa itselleen koulutusta, tai erilaisen kulttuurisen pääoman hallinnalla voi saavuttaa suurempaa taloudellista periyttävää pääomaa. Vanhempien taloudellinen pääoma voi mahdollistaa lastensa kulttuurisen pääoman kasvua koulutuksen muodossa, tällöin kyseessä on sukupolvien taloudellisen aseman uusintaminen. (Mt.) Bourdieu (2021, 163) kuitenkin toteaa, ettei taloudelliset ja sosiaaliset pääomat kuitenkaan yksin määritä yksilön akateemista menestystä tai epäonnistumista, vaikka etuoikeutettu ympäristö antaaakin paremmat mahdollisuudet menestyä.

Sosiaalisen, taloudellisen ja kulttuurisen pääoman lisäksi muina keskeisinä käsitteinä Bourdieuun ajattelussa ovat kentät ja habitus. Roos (2013, 135) tuo esiin, että erilaisten pääomien, kuten taloudellisen, sosiaalisen tai kulttuurisen pääoman hallinnasta kamppaillaan kentillä. Kentillä tarkoitetaan esimerkiksi sosiaalisia areenoita, suhteita ja ympäristöä. Kivitalon (2007, 186–187) mukaan sosiaalinen, taloudellinen ja kulttuurinen pääoma ovat kaikki yleistä valuuttaa kentillä. Kentillä on kuitenkin omia erityispääomia, joilla ne erottuvat toisistaan. Kentillä vallitsee omia arvojärjestelmiä ja sääntöjä, joita yksilöiden odotetaan noudattavan.

Näiden sekä yksilöiden pyrkimysten seurauksena kentillä syntyy myös jännitteitä. (Mt.) Volanen (2007, 131–133) mukaan pääomat voivat ilmetä eri tavoin eri kentillä ja, että pääoma voi esiintyä sekä yhteiskunnan, että yksittäisen yksilön objektiivisissa ja subjektiivisissa rakenteissa.

Jokaisella kentällä vallitsee omat pääomansa, jotka määrittävät millaisia resursseja yksilö tarvitsee ollakseen osa kenttää ja menestyäkseen kentällä. Vaikka yksilö astuisi kentälle, hänen vaikutusmahdollisuutensa riippuvat siitä, onko hänellä käytettävissään pääomaa, jota työstää ja joka voi kasvaa kentällä. (Bourdieu 2021, 156–157.)

Roos (2013, 135) tuo esiin, että yksilöt osallistuvat kentillä tapahtuviin kamppailuihin niillä resursseilla ja pääomilla, joita he valmiiksi omaavat. Näitä on esimerkiksi kaikki yksilölle kertynyt koulutus, arvostus, vaikutusvalta ja sosiaaliset suhteet. Tällöin yksilöiden pääasiallinen väline kamppailuissa on heidän elämänsä aikana muodostettu habitus. Käsité habitus viittaa yksilön erilaisiin suuntautumis- ja toimintatapoihin, jotka vaikuttavat hänen tekemiin valintoihinsa. (Mt.) Volanen (2007, 133) jatkaa, että habitus kuvaa yksilön sisäistettyjä tapoja, ajattelumalleja ja tottumuksia, joita opitaan elämänvarrella. Jokaisen yksilön oma habitus ohjaa kohti erilaisia käytäntöjä, joka liittyy hänen sosiaaliset ominaisuutensa osaksi yhteiskunnallisia rakenteita. Sosiaaliset ominaisuudet ovat esimerkiksi yksilön työtausta, ikä, sukupuoli, koulutustausta tai kotipaikka. (Alanen ym. 2007, 5.) Kivitalon (2007, 186) mukaan yksilön habituksessa yhdistyvät ja erottuvat heidän tapansa nähdä sosiaalinen maailma ja tavoitella erilaisia voittoja sosiaalisilla kentillä. Bourdieu kutsuu yksilön olemisen, ajattelun, näkemisen ja käyttäytymisen tapoja dispositioiksi, jotka muodostavat yksilön habitukselle suhteellisen pysyvän toimintatapojen kokonaisuuden. Dispositiot, eli esimerkiksi yksilön tapa ajatella, määrittää habituksen muotoa ja samalla ohjaa yksilön valintoja elämässä. Valinnat taas muokkaavat yksilön habitusta. (Mt.)

Bourdieun ajattelu tarjoaa viitekehyksen, jonka avulla voidaan ymmärtää miten yksilön ja yhteiskunnan väliset rakenteet kietoutuvat toisiinsa pääomien ja habituksen kautta. Käsitteiden kautta voidaan hahmottaa sitä, miten ihmisen toimintaa ohjaavat hänen sisäistetyt taipumukset sekä ulkoiset rakenteet. Tässä tutkielmassa Bourdieun käsitteet eri pääomista, habituksesta ja kentistä toimivat välineinä tarkastella sosiaalisen kuntoutuksen kautta tapahtuvaa pääomien muuntumista, vahvistumista ja kasvua.

3.2 Sosiaalisen pääoman teorian soveltaminen aikuissosiaalityöhön ja sosiaaliseen kuntoutukseen

Aikuissosiaalityössä ja sosiaalisessa kuntoutuksessa keskeinen lähtökohta on usein asiakkaiden pääomien vähäisyys tai epätasapaino. Kivelän ja Siisiäisen (2007, 152) mukaan Bourdieun lähestymistavassa sosiaalista pääomaa tarkastellaan aina yksilön käytettävissä olevina resursseina, siten että tarkastelussa otetaan huomioon myös yksilön taloudellinen ja kulttuurinen pääoma. He korostavat, ettei sosiaalista pääomaa pitäisi tarkastella erillään muista resursseista, sillä se liittyy siihen, miten yksilöt voivat hyödyntää omia voimavarojaan erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa ja yhteisöissä. Aikuissosiaalityön näkökulmasta tämä tarkoittaa sitä, että asiakkaiden tilanteita ei voida tarkastella pelkästään yksittäisten ongelmien kautta, vaan kokonaisuutena, jossa taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset resurssit kietoutuvat yhteen. Työntekijän tehtävänä on tunnistaa, miten pääomia voidaan vahvistaa rinnakkain. Kivelä ja Siisiäinen (mt., 152–154) toteavat, että ihmisten kyky hallita eri pääoman lajeja sekä niihin liittyvät mahdollisuudet tekevät sosiaalisesta toiminnasta pikemminkin taitoa ja rakennetta edellyttävän kuin sattumanvaraisen prosessin. Yksilön omaamat resurssit ovat kytköksissä koko yhteiskunnan sosiaalisiin, kulttuurisiin ja taloudellisiin rakenteisiin (mt.).

Bourdieuun mukaan sosiaalinen pääoma on olemassa ja ylläpidettävissä ainoastaan sosiaalisissa verkostoissa, joissa suhteet perustuvat vastavuoroisuuteen ja vuorovaikutukseen. Kyse ei ole pelkästään yksilön ominaisuudesta, vaan ryhmän ja ryhmien sisäisistä suhteista muodostuvasta rakenteesta. (Kivelä & Siisiäinen 2007, 155.) Sosiaalisen pääoman perustuessa keskinäiseen vuorovaikutukseen, tunnistamiseen ja tunnustamiseen, on se luonteeltaan symbolista. Symbolinen pääoma on olemassa vain muiden tunnustamana, kun taas esimerkiksi taloudellinen pääoma on objektiivista. (Kivelä & Siisiäinen 2007, 156.) Sosiaalityön arjessa tämä näkyy esimerkiksi siinä, että asiakkaiden saama tunnustus onnistumisista lisää motivaatiota sitoutua palveluihin. Käytännössä esimerkiksi asiakkaiden onnistumisista kehuminen on siten keino tukea sosiaalisen pääoman kasvua.

Ruuskasen (2007, 20–21) mukaan sosiaalinen pääoma konkretisoituu myös ryhmään kuulumisen kautta. Bourdieu määrittelee sosiaalista pääomaa yksilön olemassa olevien ja potentiaalisten resurssien kokonaisuutena, joka liittyy jossain määrin institutionalisoituneiden sosiaalisten suhteiden omaamiseen. Esimerkiksi ryhmään kuuluminen usein tarjoaa kaikille jäsenille jotain yhteisesti omistettua pääomaa, jotka oikeuttavat heidän luottamukseensa ryhmän sisällä. (Mt.) Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoimintoihin osallistuminen antaa mahdollisuuden saada vertaistukea ja kokea yhteisöllisyyttä sekä samalla palauttaa

luottamusta omaan toimijuuteen. Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminnan ohella sosiaalista pääomaa voidaan vahvistaa esimerkiksi verkostotyössä tai tukemalla asiakkaan osallistumista eri palveluihin tai yhteisöihin. Bourdieun mukaan eri pääomat muuttuvat hyödyllisiksi käytännön toiminnan kautta. Sosiaalista pääomaa ei voi varastoida samalla tavalla kuin kulttuurista tai taloudellista pääomaa. Sen sijaan sosiaalinen pääoma yleensä kasvaa, kun sitä käytetään ja ylläpidetään. (Bærenholt & Aarsæther 2007, 80–82.)

Pääomien välistä suhdetta tarkasteltaessa on tärkeää huomata, että sosiaalinen, taloudellinen ja kulttuurinen pääoma kietoutuvat toisiinsa ja jokaisen yksilön kokonaisresurssit sekoittuvat keskenään. Kivelä & Siisiäinen (2007, 173–174) tuovat esiin, että esimerkiksi kouluttautuminen ja siitä saatava mahdollinen tutkinto lisäävät yksilön sosiaalista pääomaa erilaisten verkostosuhteiden kautta ja kulttuurista pääomaa opiskelun myötä ja lisäksi saavutetun tutkinnon kautta työllistyminen voi lisätä taloudellista pääomaa. Voidaan ajatella, että sosiaalinen, taloudellinen ja kulttuurinen pääoma ovat riippuvuussuhteessa toisiinsa. (mt.) Aikuissosiaalityön kontekstissa voidaan ajatella, että pitkäaikaistyöttömien vaikeus työllistyä ja kouluttautua heikentää heidän taloudellista tilannetta ja samalla rajoittaa mahdollisuuksia solmia sosiaalisia suhteita. Samalla tulee huomioida, että sosiaalisen pääoman puute puolestaan entisestään vaikeuttaa työllistymistä. Näin ollen pääomien välinen riippuvuussuhde muodostaa kehän, jossa yhden pääoman vähäisyys heijastuu muihin pääomiin.

Ruuskasen (2007, 35) mukaan sosiaalista pääomaa tarkastellessa on tärkeää pohtia sosiaalisen pääoman potentiaalisia lähteitä ja tuotoksia sekä näitä välittäviä erilaisia mekanismeja. Lisäksi on tarkasteltava olosuhteita, joissa nämä mekanismit aktivoituvat. Lähteillä viitataan siis erilaisiin suhteisiin, rakenteisiin ja tilanteisiin, kuten yhteisöllisyyteen, toimivaan vuorovaikutukseen ja turvalliseen ympäristöön, jotka mahdollistavat pääoman syntymistä. Tuotoksilla taas viitataan sosiaalisen pääoman kasvamisesta muodostuviin vaikutuksiin, kuten luottamukseen tai osallisuuden hyvinvoinnin lisääntymiseen. Täten erilaiset olosuhteet, kuten turvallinen ilmapiiri ja hyvä vuorovaikutus voivat synnyttää luottamusta ja edistää sosiaalisen pääoman kasvua.

Pääomien kasvua on helpointa selittää tuotosten kautta. Esimerkiksi jos yksilö saavuttaa taloudellista pääomaa, jolla ostaa polkupyörän niin se ei yksistään kuvaa hyvinvointivaikutuksia. Sen sijaan pyöräilemällä yksilön liikunnallinen toimintakyky ja koettu terveydellinen tila on oleellisempi hyvinvointivaikutuksen mittari. (Ruuskanen 2007, 35.) Vastaavasti sosiaalisten suhteiden arvo konkretisoituu silloin, kun ne vahvistavat yksilön

toimijuutta. Sosiaalisen pääoman kasvu sosiaalisessa kuntoutuksessa on siis merkityksellistä silloin kun se näkyy toimintakyvyn, osallisuuden ja luottamuksen vahvistumisena.

Alasen ynnä muiden (2007, 5) mukaan sosiaalisen, taloudellisen ja kulttuurisen pääoman kasvaessa ja muuntuessa tulee tarkastella yksilön resursseja kokonaisvaltaisesti. Tämän vuoksi asiakkaiden taloudellisia haasteita ei voida ymmärtää huomioimatta hänen sosiaalisia verkostojansa sekä toimintakykyänsä. Työskentely perustuu kokonaisvaltaiseen arviointiin, jossa eri pääomat on sidoksissa toisiinsa. Kivelä ja Siisiäinen (2007, 154) toteavat, että kokonaisvaltaista näkemystä resursseista ja toimintatilasta tarvitaan myös silloin, kun tarkastellaan pääomien erilaisia tasoja ja kantavuuksia. Sosiaalisessa kuntoutuksessa asiakkaan kokonaisvaltaisen elämäntilanteen ymmärtämiseen olisi siis hyvä sisällyttää pohdintaa siitä, kuinka pitkälle olemassa oleva resurssi kantaa ja minkälaista vahvistusta sen tarvitsee.

Kivelän ja Siisiäisen (2007, 173–174) mukaan pääoma on yksinkertaisesti kasautunutta työtä ja sen työstämisen tulosta. Jokainen toimija arvottaa pääomia eri tavoin ja myös eri kentillä eri pääomilla on eri arvotukset. Pääomaa ei voi suoranaisesti mitata ajalla, vaan niitä tulisi tarkastella kenttä- ja tilannesidonnaisena. (Mt.) Bourdieu (2021, 159) toteaa, että kun käytettävissä oleva pääoma kasvaa, olipa se sitten taloudellista, kulttuurista tai sosiaalista pääomaa, niin siihen käytetyn ajan tuottavuus kasvaa. Tuottavuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä yksilön kykyä hyödyntää olemassa olevia resursseja mahdollisimman tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti. Pääomien kasvu tekee siis yksilön toiminnasta tuottavampaa siten, että hän kykenee saamaan enemmän aikaan aiempaa vähemmällä resursilla. Aikuissosiaalityön kontekstissa voidaan ajatella, että kun asiakkaan itsetunto ja toimijuus kasvaa, hänen arjen- ja elämänhallintansa paranee. Lisääntynyt kyky hyödyntää omia resurssejaan tekee siis toiminnasta tuottavampaa.

Sosiaalisen pääoman muotoutumisen tulisi olla paikallista ja toimijälähtöistä. Eri pääomalajien muodostumista ja muuntumista tarkastellaan käytäntöinä, jotka tapahtuvat yhteiskunnan eri kentillä, tiloissa ja ajassa. (Alanen ym. 2007, 5.) Paikallisuutta voidaan ajatella sosiaalisen kuntoutuksen kontekstissa siten, että sen vaikutukset syntyvät aina suhteessa asiakkaan elinympäristöön, sosiaaliseen verkostoon ja yhteisöihin. Kun puhutaan kentistä, tarkoitetaan sosiaalista tilaa, jossa ihmisten ja ryhmien asemaa ei voida ymmärtää erillään heidän suhteistaan toisiin toimijoihin. Sosiaalinen tila kuvaa siis ympäristöä, jossa jokaisen asema määräytyy vuorovaikutuksessa muiden kanssa. (Bourdieu 2021, 8.) Esimerkiksi aikuissosiaalityön asiakkaan asemaa ei voi ymmärtää irrallaan hänen suhteestaan

sosiaalityöntekijään ja laajemmin sosiaalipalvelujärjestelmään. Asiakas on palveluiden hakija ja saaja, kun taas sosiaalityöntekijän asema määrittyy palveluiden arvioijana ja järjestäjänä. Näiden asemien merkitys syntyy juuri niiden välisestä suhteesta eikä niitä voi ymmärtää toisistaan erillisenä.

Bourdieu hahmotteli teoriassaan yksilöt kolmeen erilaiseen pääkategoriaan pääomien ja habituksen perusteella. Ensimmäisen kategorian yksilöt voivat muuttaa sosiaalista todellisuutta, toisen kategorian yksilöt voivat hyödyntää annettua todellisuutta ja kolmannen kategorian yksilöt ovat niitä, jotka eivät hyödy annetusta todellisuudesta tai eivät voi vaikuttaa siihen. (Roos 2013, 136.) Annetulla todellisuudella Bourdieu viittaa siis niihin olemassa oleviin yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja olosuhteisiin, kuten sosiaaliluokkaan tai koulutusmahdollisuuksiin, joihin yksilö syntyy tai joissa hän elää. Vallan kautta ajateltuna ensimmäisellä kategoriolla on valtaa kentillä ja kolmannen kategorian yksilöt joutuvat alistumaan (mt.). Aikuissosiaalityön kontekstissa tämä näkyy konkreettisesti asiakkaiden eriarvoisina mahdollisuuksina vaikuttaa heidän elämäänsä. Erityistä tukea tarvitsevat asiakkaat sijoittuvat usein kentälle, jossa heidän pääomansa ovat valmiiksi rajallisia ja siksi vaikutusmahdollisuudet ovat vähäisiä. Sosiaalisen kuntoutuksen avulla heidän toimijuutta pyritään vahvistamaan, jotta heidän mahdollisuudet omien resurssien hyödyntämisessä paranisi.

Sosiaalinen, taloudellinen ja kulttuurinen pääoma kehittyvät ja kasvavat ajan myötä ja ne ilmenevät ajallisesti kerrostuneena. Sosiaalseen pääomaan liitettävät erilaiset asenteet tai esimerkiksi kokemuksen tunne luottavaisuudesta, tunnuksista tai kunnioituksesta voivat kiinnittyä yksilön habitukseen lapsuudesta asti tai rakentua myöhemmin elämässä. (Kivelä & Siisiäinen 2007, 153.) Volanen (2007, 133) toteaa, että uusintaakseen itseään, yksilö on aina pakotettu sosiaalisten rakenteiden uusintamiseen. Hän jatkaa, että habitus on yhtä aikaa yksilön sisäistä ja yhteiskunnan ulkoista ja siten yksilön toiminta ja yhteiskunnan rakenteet yhdistyvät. Aikuissosiaalityön ja etenkin sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmasta habitus, eri pääomat ja kentät tarjoavat välineitä ymmärtää asiakkaiden erilaisia lähtökohtia. Esimerkiksi negatiiviset kokemukset viranomaisista voivat muokata yksilön habitusta lisäämällä epäluottamusta, varautuneisuutta tai pelkoa. Tämä voi johtaa siihen, että avun hakemista ja palveluita vältellään tai palveluihin suhtaudutaan varauksellisesti. Tämä tekee myös habituksesta keskeisen käsitteen sosiaalisessa kuntoutuksessa. Asiakkaiden aiemmat elämäkokemukset, koulutustausta ja sosiaaliset suhteet vaikuttavat siihen miten hän suhtautuu kuntoutukseen ja millaisia mahdollisuuksia hänellä on.

Aikuissosiaalityössä ja sosiaalisessa kuntoutuksessa sosiaalinen, taloudellinen ja kulttuurinen pääoma sekä habitus muodostavat toisiinsa kietoutuneen kokonaisuuden, joka vaikuttaa asiakkaiden toimijuuteen, osallisuuteen ja resurssien hyödyntämiseen. Keskeistä on ymmärtää pääomien suhteet ja kertyminen ajan myötä, jotta työskentely voi tukea voimavarojen kokonaisvaltaista vahvistumista.

3.3 Sosiaaliset suhteet sosiaalisen pääoman kasvattajana

Sosiaalisten suhteiden tarkastelu on keskeistä, sillä ne muodostavat perustan sosiaaliselle pääomalle. Aikuissosiaalityön tai sosiaalisen kuntoutuksen kontekstissa sosiaaliset suhteet voidaan nähdä voimavarana. Sosiaaliset suhteet voivat toimia myös riskinä syrjäytymiselle esimerkiksi silloin kun luottamus heikentyy. Matthies ynnä muut (2021, 191) tuovat esiin, että Suomessa tehtyjen aiempien tutkimusten perusteella aikuissosiaalityön vaikuttavuus pohjautuu suhdeperustaiseen työskentelyyn sekä työntekijän ja asiakkaan väliseen vuorovaikutukseen. Sosiaalinen pääoma rakentuu vuorovaikutuksessa, joten aikuissosiaalityön sisällä tapahtuva onnistuminen riippuu paljon siitä, muodostuuko luottamuksellisia vuorovaikutussuhteita. Matthies ynnä muut (mt.) jatkavat, että uusliberalistinen kehitys on muovannut aikuissosiaalityötä ja sosiaalihuoltoa enemmän palveluntuotannoksi, jolloin sosiaalityön suhdeperustaisuus on kaventunut. Myös digitaalisten välineiden lisääntyminen ja kirjaamisen siirtyminen sähköisiin järjestelmiin kavensi osaltaan suhdeperustaista työskentelyä sosiaalityössä. Vallitsevalla hetkellä on menossa käänös takaisin suhdeperustaista työskentelymuotoa kohti. (Mt.)

Muutokseen tähtäävässä työskentelyssä tarvitaan aikaa vuorovaikutukselle, sillä jo syvästi muutostarpeiden hahmottaminen vie aikaa (Matthies ym. 2021, 191). Asiakkaan tilanteen selvittäminen on hänen tilanteensa ymmärtämistä yhdessä hänen kanssaan. Kohdatessa tulisi siis lähestyä tilannetta asettumalla asiakkaan asemaan ja pitäen mielessä kokonaisvaltaisuus sekä muutoksen mahdollisuus. Sosiaalityötä tehdään ihmisten ja yhteisöjen kanssa ja sillä pyritään vaikuttamaan esimerkiksi sosiaalisiin oloihin. Tulee muistaa, että käsite sosiaalinen ei ole vain ihmisten ulkopuolella vaan myös heidän omina kokemuksina, arvoina, normeina ja tottumuksina sekä tapoina. (Rostila 2018, 63.)

Kuten edellä olen kuvannut, sosiaalinen pääoma on monimutkainen ja monitasoinen ilmiö. Erilaiset sosiaaliset syy-seuraussuhteet ovat usein hajanaisia ja myös muuttuvat ajan ja paikan mukaan, sillä monet eri tekijät vaikuttavat samanaikaisesti vuorovaikutuksessa. Sosiaaliset syy-seuraussuhteet näkyvät usein taipumuksena, joihin muut tekijät voivat vaikuttaa eri tavoin.

(Ruuskanen 2007, 30.) Jotta yksilölle voi syntyä sosiaalista pääomaa ja sen hallintaa, on edellytyksenä hahmottaa yhteiskuntarakenteiden ja sosiaalistumisen kautta syntyviä eroja ja samankaltaisuuksia (mt., 22). Aikuissosiaalityön asiakkaat ovat kokeneet usein elämässään epäoikeudenmukaisuutta, menetyksiä ja alistamista. Tämän vuoksi heidän luottamuksensa itseensä, sosiaalityöntekijään, järjestelmään ja yhteiskuntaan sekä tulevaisuuteen voi lähtökohtaisesti olla hyvin heikkoa. (Matthies ym. 2021, 191.)

Bourdieu (2021, 173) ajattelee, että jos yksilö ei odota elämältä, maailmalta tai tulevaisuudelta juuri mitään, niin silloin hänen sosiaaliset suhteensa eivät myöskään enää vaadi häneltä mitään. Tällä hän viittaa siihen, että jos yksilö menettää toivon tai kokemuksen omasta vaikutusmahdollisuudestaan, hän vetäytyy sosiaalisista suhteista ja yhteisöistä. Tällöin vuorovaikutus ei enää tuota merkityksiä tai vastavuoroisuutta, mikä heikentää sosiaalista pääomaa. Bourdieu (mt.) jatkaa, että yksilön sosiaalisen pääoman pieneneminen kasvattaa riskiä syrjäytymiselle, sillä kun sosiaalinen pääoma pienenee lähes olemattomaksi, yksilö kokee, ettei hän ole osa yhteiskuntaa eikä yhteiskunnallisesti tunnustettu. Syrjäytyminen tuo usein elämään muita haasteita esimerkiksi rytmien ja rutiinien puuttumisen muodossa, joka taas vaikeuttaa elämän- ja ajanhallintaa (mt.). Yhteiskunnan ulkopuolelle syrjäytetyt yksilöt tarvitsevat usein heidän odotuksiaan vastaavia positiivisia kokemuksia, jotta he kokisivat merkityksellisyyttä sekä uudelleen olevansa osa yhteiskuntaa (mt., 179). Sosiaalisten suhteiden merkitys näkyy erityisesti siinä, miten ne voivat tukea yksilön kuntoutumista. Sosiaalisessa kuntoutuksessa on kiinnitettävä huomiota siihen, että vuorovaikutussuhteille annetaan tilaa rakentua luottamusta vahvistaviksi.

Hallamaa (2017, 125) tuo esiin luottamuksen olevan toiseen ihmiseen kohdistuvaa myönteistä odotusta. Luottamus mahdollistaa riskinoton sosiaalisessa yhteistoiminnassa ja sen voidaan ajatella olevan sidoksissa ihmisten välissä. Luottamus auttaa ihmisiä toimimaan mutkikkaassa sosiaalisessa järjestelmässä. Tämän vuoksi luottamus on yksi sosiaalisen pääoman muoto. (Mt.) Ruuskasen (2007, 31) mukaan sosiaalisessa verkostossa tai suhteessa oleva tiivis rakenne ylläpitää luottamusta toimijoiden välillä. Tiiviys myös helpottaa tiedon välittämistä ja toimintojen koordinoimista sekä yhteistyötä. Tulee kuitenkin muistaa, etteivät tiiviitkään sosiaaliset verkostot aina muodosta positiivista lopputulosta. Tiiviissäkin sosiaalisessa suhteessa voi siis painottua epäluottamus ja informaation rajoittuneisuus. Tällaisessa verkostossa esimerkiksi informaation kulkua voi estää pääsemästä yhteisön ulkopuolelle, jolloin samalla voidaan suosia sosiaalisen verkoston sisällä tapahtuvia väärinkäytöksiä. Sosiaalisen verkoston toimintaan vaikuttaa esimerkiksi se, että onko se muodostunut itsestään ja pidetäänkö sitä yllä jonkun toimesta vai vapaasti. Myös sosiaaliset rakenteet eli verkoston

toimijoiden asemat ja niihin liittyvät roolit ja suhteet vaikuttavat sosiaalisen verkoston kommunikaatioon ja luottamukseen. Sosiaalisten verkostojen määrän lisäksi huomiota tulee kiinnittää niiden laatuun. (Mt., 31–32.)

Sosiaalinen pääoma on moniulotteinen ilmiö, joten sitä on pyritty jakamaan erilaisiin osiin, kuten sitovaan (bonding) ja yhdistävään (bridging). Sitovalla sosiaalisella pääomalla viitataan tuttujen sekä yhteistä identiteettiä ja kulttuurista yhteenkuuluvuutta tuntevien yksilöiden välisiin siteisiin. Yhdistävä sosiaalinen pääoma viittaa niihin siteisiin, joissa aiemmin ennestään tuntemattomat tai toisiaan erilaisina pitävät yksilöt ovat tekemisissä. Sitova sosiaalinen pääoma helpottaa ryhmien sisäistä toimintaa ja yhdistävä sosiaalinen pääoma helpottaa ryhmien välissä tapahtuvaa vuorovaikutusta. (Ruuskanen 2007, 26.) Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmasta molemmat ulottuvuudet ovat tärkeitä. Sitovalla sosiaalisella pääomalla rakennetaan yhteisön sisäistä tukea ja yhdistävän sosiaalisen pääoman avulla mahdollistetaan asiakkaiden kiinnittymistä uusiin verkostoihin.

Yhteenvetona voidaan todeta, että sosiaalisen pääoman eri muodot, kuten sosiaaliset suhteet, vuorovaikutus, luottamus ja verkostot, kietoutuvat toisiinsa sosiaalisen kuntoutuksen prosesseissa. Sosiaalinen kuntoutus voidaan ajatella kenttänä, jossa asiakkaiden pääomia tunnistetaan ja kasvatetaan yhdessä. Tämä edellyttää, että työntekijä tunnistaa asiakkaan kanssa yhdessä hänen tilanteeseensa vaikuttavat tekijät ja resurssit. Tarkastelen pääomia ja niiden kasvua osana sosiaalisen kuntoutuksen prosessia. Bourdieu (2021) käsittää sosiaalista pääomaa siten, että se sisältää myös taloudellisen ja kulttuurisen pääoman. Aikuissosiaalityön sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaiden haasteet liittyvät usein yksinkertaistetusti pääomien vähyys. Sosiaalisen kuntoutuksen tarkoitus on tukea asiakasta kytkeytymään uudelleen yhteisöihin tai palvelujärjestelmiin, jota voidaan ajatella sosiaalisen pääoman vahvistamisen tukemisena. Kun asiakkaiden mahdollisuudet osallistua yhteisöön ja tulla tunnustetuksi sosiaalisissa verkostoissa, heidän eri pääomat ja niiden muodot alkavat muuntua ja tukea toisiaan. Bourdieu (2021) ajattelee, että sosiaalinen pääoma on verkostojen ja suhteiden lisäksi jatkuvasti rakentuvaa käytäntöä, joka saa merkityksiä toiminnoista ja vuorovaikutuksesta. Sosiaalisen kuntoutuksen sisällä tapahtuva luottamuksen kasvu tai onnistumisen kokemukset voidaan mieltää siis onnistuneiksi työn tuloksiksi sekä samalla pääomia kasvattaviksi prosesseiksi. Sosiaalisen pääoman teorian kautta jäsenmän työntekijöiden kuvaamia kokemuksia ja ymmärrystä sosiaalisen kuntoutuksesta vaikutuksista ja siihen liittyvistä tekijöistä. Teoria tarjoaa välineen ymmärtää, miten asiakkaiden eri pääomat voivat vahvistua sosiaalisen kuntoutuksen menetelmien ja työkäytäntöjen kautta sekä miten se edistää kuntoutumista.

4 Tutkielman toteutus

4.1 Laadullinen lähestymistapa, tutkimuksen tavoite ja tehtävä

Tämän pro gradu -tutkielman tavoitteena on tuottaa tietoa sosiaalisen kuntoutuksen mahdollisuuksista aikuissosiaalityössä. Tutkielman tarkoituksena on tarkastella aikuissosiaalityön työntekijöiden kokemusten pohjalta, miten sosiaalinen kuntoutus voi edistää asiakkaiden sosiaalista pääomaa ja tukea sitä kautta kuntoutumisen onnistumista. Lisäksi tarkastelen aikuissosiaalityön työntekijöiden näkemysten kautta, miten sosiaalinen kuntoutus suhteutuu aikuissosiaalityöhön ja millaisia mahdollisuuksia siihen liitetään suhteessa suunnitelmalliseen aikuissosiaalityöhön.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Miten aikuissosiaalityön työntekijät kuvaavat ja ymmärtävät sosiaalista kuntoutusta?
- 2) Miten sosiaalisella kuntoutuksella voidaan vahvistaa yksilön sosiaalista pääomaa ja miten se vaikuttaa kuntoutumiseen?

Tutkielman tavoitteena on lisätä ymmärrystä sosiaalisen kuntoutuksen käytännöistä ja jäsentymisestä aikuissosiaalityön kentällä, sillä sosiaalinen kuntoutus hakee edelleen paikkaansa suhteessa aikuissosiaalityöhön. Aikuissosiaalityössä toteutettavan sosiaalisen kuntoutuksen toimintamallin osien yhteisvaikutuksia ja merkityksiä ei ole tutkittu riittävästi, joten tutkielmalla pyritään tuottamaan tietoa sosiaalisen kuntoutuksen vaikutuksista yksilön hyvinvointiin.

Tutkielma toteutettiin kvalitatiivisella, eli toisin sanoen laadullisella tutkimusotteella. Juutin ja Puusan (2020, 9) mukaan laadullisessa tutkimuksessa on tyypillisintä, että tutkimuksen ilmiötä katsotaan ja ymmärretään tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden perspektiivistä. He jatkavat, että erilaisilla tutkimusmenetelmillä, kuten analyysimenetelmällä pyritään helpottamaan tutkimuksen tekemistä ja saamaan vastaus tutkimuskysymyksiin. Tarkastelen tutkielmassani aikuissosiaalityön työntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia, joiden kautta muodostuu tutkimustietoa sosiaalisesta kuntoutuksesta, siihen liittyvistä toimintatavoista ja menetelmistä sekä sen vaikutuksista. Juuti ja Puusa (2020, 13) tuovat esiin, että laadullista tutkimusta tehdessä ei pyritä löytämään luotettavaa tietoa siitä, miten usein tai missä määrin tutkittava ilmiö esiintyy. Ennemmin tarkoituksena on nostaa esille erilaisia näkökulmia, jonka kautta aihetta ja ilmiötä voi tarkastella. Laadullista tutkimusta tehdessä aineisto on yleensä

haastatteluaineistoa joko yksilö, pari- tai ryhmähaastatteluina, dokumenttiaineistoa, eri muodoissa olevaa havainnointia tai näiden yhdistelyä keskenään (mt., 13–14).

Puusan ja Juutin (2020, 73) mukaan laadullisten tutkimusten prosessi voi edetä hermeneuttisesti. Tuomen ja Sarajärven (2009, 35) mukaan hermeneutiikka on ymmärtämisen ja tulkinnan teoriaa, eli hermeneuttinen ymmärtäminen on ilmiöiden merkitysten oivaltamista. Hermeneutiikkakaan sisältyy myös esiymmärrys sekä hermeneuttinen kehä. Ymmärtäminen on aina tulkintaa, jonka pohjalla on esiymmärrys ilmiöstä. (Mt.) Ymmärtäminen etenee kehämaisesti ja sitä kutsutaan hermeneuttiseksi kehäksi. Hermeneuttisessa kehässä tutkija käy jatkuvaa dialogia aineiston kanssa. (Juuti & Puusa 2020, 73.) He lisäävät, että tutkijan on tarkoitus korjata omia ennakkokäsityksiään aiheesta samalla kun prosessi etenee. Tämä avulla pyritään saavuttamaan ilmeisyys, eli tulkinta, joka tekee tutkittavasta ilmiöstä ymmärrettävämmän (mt.). Hermeneuttisen lähestymistavan avulla pyrin tavoittamaan työntekijöiden kokemusten ja näkemysten kautta tulleita merkityksiä sosiaalisesta kuntoutuksesta. Tämän näkökulman avulla on mahdollista tuottaa tulkinnallista ja syvempää tietoa siitä, miten työntekijät jäsentävät ja merkityksellistävät sosiaalista kuntoutusta omassa työssään.

4.2 Teemahaastattelut tutkielman aineistona

Tutkielman tavoitteena oli selvittää, miten aikuissosiaalityön työntekijät kokevat ja ymmärtävät sosiaalista kuntoutusta ja miten sosiaalisella kuntoutuksella voidaan vahvistaa yksilön sosiaalista pääomaa, joten haastattelut menetelmänä tuntui luontevalta valinnalta tutkielmalle. Tutkimusaineisto on kerätty erään hyvinvointialueen aikuissosiaalityön työntekijöiltä teemahaastatteluin. Jotta haastateltavien anonymiteetti säilyi, ei tutkielmassa tuoda tarkemmin esiin, millä hyvinvointialueella tai missä kaupungissa aineisto on kerätty.

Aineiston hankintaa varten tuli hakea tutkimuslupa. Myönteisen luvan saatuaani haastattelukutsu tutkielmaani varten lähetettiin tutkimusluvan mukaisesti ennalta sovitun yhteyshenkilön kautta laajasti erään hyvinvointialueen työntekijöille. Haastattelukutsun mukana lähetettiin informaatiokirje (liite 3). Yhdeksän työntekijää vastasi haastattelukutsuun ja heidän kanssaan sovittiin haastattelujen ajankohdasta. Yhdeksästä haastatellusta työntekijästä kolme oli sosiaaliohjaajia ja kuusi sosiaalityöntekijöitä. Puusan (2020a, 106) mukaan haastattelun etu on se, että haastateltaviksi voidaan valita henkilöitä, joilla on kokemusta tai tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Tuomen ja Sarajärven (2009, 73) mukaan haastattelun etu on sen joustavuus sitä toteutettaessa. Joustavuutta lisää se, että ollaan aidosti kiinnostuneita

haastateltavan ajatuksista ja näkemyksistä, eikä kyseessä ole tietokilpailumainen asetelma. Jotta haastattelussa voisi saada mahdollisimman paljon tietoa, on olennaista, että haastateltaville lähetetään haastattelurunko etukäteen. (Mt.) Vapaaehtoisten haastateltavien kanssa sovittiin kasvokkain tapahtuvat haastatteluajat. Haastateltavat saivat etukäteen tutustuttavaksi teemahaastattelurungon (liite 1), suostumuskirjeen (liite 2) sekä uudelleen informaatiokirjeen (liite 3). Puusa (2020a, 107) lisää, ettei tutkijakaan voi mennä haastattelutilanteeseen valmistautumatta siihen vaan haastattelun kulkua on syytä pohtia etukäteen ja tehdä esimerkiksi koehaastattelu.

Puusan (2020a, 112) mukaan teemahaastattelussa oletetaan, että haastateltavat omaavat tietoa ja kokemusta tutkittavasta ilmiöstä tai aiheesta ja tutkija on myös perehtynyt riittävästi aiheeseen etukäteen, jotta saadaan syvempää ymmärrystä kokonaisuudesta. Juuti ja Puusa (2020, 14) tuovat esiin, että tutkijan tulee ylläpitää omaa asemaansa neutraalina ja luotettavana, jotta haastateltavat henkilöt pystyisivät puhumaan mahdollisimman avoimesti omista kokemuksistaan ja näkemyksistään aiheeseen liittyen. He pitävät erityisen tärkeänä myös tutkijan riittävää ymmärrystä ilmiöstä, jotta kysymysten asettelu on selkeää ja relevanttia tutkittavaan ilmiöön nähden. Näin ollen tutkimustilanteesta saadaan mahdollisimman luonteva ja kysymykset auttaisivat vastaamaan tutkimuskysymyksiin. Oma kokemukseni ja vahva tuntemus aikuissosiaalityön työkentästä tukivat teemahaastattelun kysymysten luomista. Taustani aikuissosiaalityössä sekä tutkimuskirjallisuuteen perehtyminen etukäteen auttoivat tekemään teemahaastattelurungosta selkeän ja relevantin, joihin haastateltavien oli helppo vastata.

Hirsjärven ja Hurmen (2010, 47) mukaan teemahaastattelu sijoittuu avoimen haastattelun ja lomakehaastattelun välimuodoksi. He jatkavat, että teemahaastattelussa kysymysten muoto ja järjestys voivat muuttua, mutta kaikille annetaan samat kysymykset, joihin vastata omin sanoin. Teemahaastattelun avulla saadaan haastateltavien ajatukset ja kokemukset kuuluviin. Se huomioi siis keskeisenä ihmisten tulkinnat ja heidän antamat merkitykset asioille. (Mt., 48.) Jotta sain aineistoa kerätessäni työntekijöiden ajatukset ja kokemukset kuuluviin, pyysin heitä ensin kertomaan omin sanoin sosiaalisesta kuntoutuksesta, jonka jälkeen kysyin heidän näkemyksistään liittyen prosessiin, lähtökohtiin, menetelmiin, tavoitteisiin, haasteisiin ja asiakkaiden elämäntilanteiden muutoksiin ja työotteisiin. Lopuksi pyysin heitä kertomaan omin sanoin aikuissosiaalityön suunnitelmallisesta sosiaalityöstä sekä sen erosta suhteessa sosiaaliseen kuntoutukseen, jotta sosiaalisen kuntoutuksen erityispiirteet nousisivat esiin. Haastattelut nauhoitettiin ja tallennettiin OM System WS-882 -sanelimen avulla.

Haastattelut olivat kestoiltaan noin 25–35 minuuttia pitkiä, joten ääni muodossa aineistoa tuli yhteensä noin 4 tuntia 30 minuuttia. Aineiston keräämisen jälkeen aineisto tuli litteroida. Hirsjärven ja Hurmeen (2010, 140) mukaan aineiston litterointi on tutkimuksen aikaavievin vaihe. Litteroitua aineistoa tuli 43 tekstisivua, fonttina Times New Roman, fonttikokona 12 ja rivivälinä 1,5. Litterointi toteutettiin saman viikon aikana kun kaikki haastattelut oli toteutettu kokonaisuudessaan. Haastatteluiden myötä sain hyvin kattavan ja rikkaan aineiston työntekijöiden kokemuksista ja näkemyksistä sosiaaliseen kuntoutukseen liittyen. Jokainen haastateltava vastasi kaikkiin kysymyksiin, joten aineistosta tuli hyvin runsas.

4.3 Aineiston analyysi

Analyysi on toteutettu aineistolähtöisesti ja teoriaohjaavasti. Analyysi on aloitettu aineistolähtöisellä sisällönanalyysimenetelmällä, sillä se on uskollisempi ja avoimempi aineistolle. Työntekijöiden näkemykset sellaisenaan ilman valmiita teoreettisia kehyksiä mahdollistaa, että heidän käsitykset tulevat esiin mahdollisimman autenttisina ja monipuolisesti. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin jälkeen tarkastelin sosiaalisen pääoman teorian kehysten kautta, miten aineistolähtöisesti tehdyt jäsenyykset kietoutuvat toisiinsa ja vaikuttavat yksilön kuntoutumiseen.

Litteroinnin jälkeen perehdyin aineistoon huolellisesti lukemalla sen useaan kertaan, jotta sisällöstä muodostuisi mahdollisimman kattava yleiskuva itselleni. Aloitin siitä, että teemoittelin haastattelut teemahaastattelurungon mukaisesti. Tämä selkeytti aineiston hallintaa, sillä kysymyksen alla oli työntekijöiden vastaukset järjestyksessä allekkain. Tässä kohtaa myös koodasin sosiaaliohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden vastaukset eri väreillä, jotta mahdollisia eroavaisuuksia ja nostoja on helpompi havainnoida analyysin edetessä. Koin tärkeänä tuoda analyysissä esiin eri ammatillisen position kautta tulleita näkemyksiä, vaikka tarkoitukseni ei ollut vertailla eri ammattiryhmien näkemyksiä. Lisäksi painopiste on sosiaalityön näkökulmassa. Sosiaaliohjaajien näkökulman mukaan ottaminen oli mielestäni relevanttia, sillä he toteuttavat sosiaalista kuntoutusta samalla toimintamallilla. Sosiaalityöntekijöiden asiakkaat ovat erityisen tuen tarpeessa, joten näkemykset painottuvat usein monimuotoisempiin ja pitkäkestoisempiin tuen tarpeisiin. Täten molempien ammattiryhmien näkemyksillä sai tuottaa esiin eroavaisuuksia erityistä tukea tarvitsevien sosiaalisen kuntoutuksen prosesseista.

Puusan (2020b, 151–152) mukaan aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tutkijan tulee olla avoin lukiessaan aineistoa ja unohtaa teoreettiset silmälasit, jotta ennakkooajatukset eivät

ohjaisi lukemista. Kirjoitin ensimmäisten lukukertojen aikana pieniä havaintoja aineistoon, jotta saisin paremman käsityksen aineistoni sisällöstä. Luin aineistoa tutkimuskysymykset mielessäni ja alustavat havainnot auttoivat seuraavissa vaiheissa tunnistamaan sisällönanalyttisesti merkittäviä, toistuvia teemoja. Aineiston analyysi aloitettiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Tuomen & Sarajärven (2009, 103) mukaan sisällönanalyysi pyrkii luomaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetyn kuvauksen, sillä sen avulla voidaan järjestää aineistoa johtopäätösten tekoa varten. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä aineisto ensin pelkistetään, jonka jälkeen tapahtuu ryhmittely ja lopuksi luodaan teoreettiset käsitteet (mt., 109).

Aineistolähtöistä sisällönanalyysiä tehdessäni aloitin koodaamaan aineistossa toistuvia asioita ja koodasin niitä eri värein. Koodauksen toteutin tiekoneella olevalla tekstinkäsittelyohjelmalla. Koodauksia tuli 319, joista osa oli eri työntekijöiden tuottamana samaa tietoa, näistä aloin luomaan pelkistettyjä ilmauksia yhdistelemällä ja ryhmittelemällä samankaltaisia sisältöjä. Nostan tähän kaksi esimerkkiä pelkistyksistä. Ensimmäisenä aineiston pidemmästä lauseesta ”et niinku asioiden hoitaminen tai semmonen et lähtee yhdessä hoitamaan asioita niinku vaikka pankissa käymistä” pelkistyi ilmaukseksi: yhdessä asian hoitaminen. Toisena esimerkkinä aineiston pidemmästä lauseesta ”ei pitäisi olla mitään valmista kriisitilannetta, vaan tilanteen pitää olla stabiili” pelkistyi ilmaukseksi: stabiili elämäntilanne mahdollistaa aloittamisen.

Juutin ja Puusan (2020, 13) mukaan laadullisen tutkimuksen aineistosta muodostetut ala-, ylä-, ja pääluokat ovat ensisijaisesti lähtöisin aineistosta. He jatkavat, että useimmiten luokkia muodostuu tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden käyttämistä termeistä. Pelkistyksiä tuli aineistosta 105, joista aloin etsimään samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Pelkistyksistä muodostui yhteensä 34 alaluokkaa. Selkeämpää ja tiivistetympää ilmiön ymmärrystä varten minun tarvisi yhdistellä luokkia lisää. Hirsjärvi ja Hurme (2010, 149) toteavat, että usein ensimmäisten luokittelujen jälkeen luokkia joutuu pilkkomaan ja yhdistelemään uudelleen. Alaluokkien yhdistelyn jälkeen lopullisia yläluokkia muodostui 11, jotka olivat: olivat sosiaalisen kuntoutuksen käytännöt, sosiaalinen kuntoutus prosessina, työntekijöiden kokemukset sosiaalisesta kuntoutuksesta, lähtötilanteet, tavoitteet, haasteet, menetelmät, vaikutukset, rakenteelliset tekijät, edellytykset ja aikuissosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen eroavaisuus.

Tarkastelun jälkeen lopullisiksi neljäksi pääteemaksi muotoutuivat: sosiaalisen kuntoutuksen erityispiirteitä aikuissosiaalityössä, sosiaalisen kuntoutuksen tarve ja keinot, haasteet sosiaalisessa kuntoutuksessa ja sosiaalisen kuntoutuksen vaikutukset. Hermeneuttista kehää

soveltaessani palasin analyysivaiheessa alkuperäisiin haastatteluaineiston kuvauksiin ja vertasin niitä muodostamiini tulkintoihin. Tämän avulla sain syvempää ymmärrystä työntekijöiden esiin tuomista merkityksistä sosiaalisessa kuntoutuksessa. Juuti ja Puusa (2020, 74) tuovat esiin, että kehämäinen luonne tutkimusta tehdessä voi vaikeuttaa tutkimusprosessin kokonaisuuden kuvaamista, sillä kehämäisesti etenevän prosessin aikana oivalluksia ja johtopäätöksiä tulee usein pitkin matkaa.

Taulukko 1. Esimerkki luokkien muodostumisesta

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Pääteema
Syrjäytymisen kokemus, ahdistus vaikeuttaa kotoa poistumista	Osattomuus	Lähtötilanteet	Sosiaalisen kuntoutuksen tarve ja keinot
Päihderiippuvuus, mielenterveydelliset haasteet, traumataustat, samanaikaiset tuen tarpeet	Kompleksiset tilanteet		
Keskustelu, voimavarataulukko, tulevaisuudesta keskustelu	Psykososiaaliset menetelmät	Menetelmät	
Viikkokalenteri, budjetointi, verkkoasioinnin opettelu	Arjenhallintaa tukevat menetelmät		
Järjestöön tutustuminen, palveluihin tutustuminen	Verkostoyhteistyö		
Pankissa käynti, kaupassa käynti	Kotoa ulospäin suuntautuvat menetelmät		
Ulkoilu, metsäkävely	Luontolähtöiset menetelmät		
Museossa käynti, kulttuuritoimintaa tarjoavat järjestöt	Kulttuurilähtöiset menetelmät		
Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmät	Ryhmätoiminnat		
Ohjaus asunnonhakupajaan, ohjaus Kelaan	Palveluohjaus		

Taulukossa 1. tuon esiin osan sosiaalisen kuntoutuksen tarvetta ja keinoja kuvaavia pelkistettyjä ilmauksia, niistä muodostuneita alaluokkia ja yläluokkia. Taulukko havainnollistaa miten asiakkaiden elämäntilanteet ja sosiaalisen kuntoutuksen menetelmät jäsentyvät osaksi kokonaisuutta.

Täysin aineistolähtöinen asetelma on harvoin mahdollista, jolloin tueksi otetaan esimerkiksi teoreettisia näkökulmia. Tutkimuksen tekijän ammattitaitoon kuuluukin kyky yhdistää aineistosta nostettuja havaintoja ja luokitteluja valitsemansa teorian kanssa. (Juuti & Puusa 2020, 13.) Puusa (2020b, 151) tuokin esiin, että analyysin voi aloittaa aineistolähtöisesti ja sen edetessä teoreettinen viitekehys otetaan mukaan. Tuomi ja Sarajärvi (2018, 113) toteavat, ettei ole olemassa sääntöä sille, missä vaiheessa teoria otetaan mukaan ohjaamaan aineiston käsittelyä. Teoriaohjaavan sisällönanalyysin tekemistä helpotti huomattavasti se, että olin ensin tehnyt aineistolähtöisen sisällönanalyysin, jonka vuoksi aineisto oli minulle jo hyvin tuttu. Teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä tehdessäni en käynyt siis systemaattisesti aineistoa uudelleen teorialähtöisesti vaan peilasin aineistolähtöisen sisällönanalyysin tuloksia sosiaalisen pääoman teoriaan, tarkoituksena vastata tutkimuskysymykseeni, miten sosiaalisella kuntoutuksella voidaan vahvistaa yksilön sosiaalista pääomaa ja miten se vaikuttaa kuntoutumiseen.

Tuomen ja Sarajärven (2018, 133) mukaan teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee aineistolähtöisen sisällönanalyysin tapaan aineiston ehdoilla. Eroavuus on siinä, että empiirinen aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin, eli aineistoa analysoidaan etsimällä merkityksiä valitsemani teorian ohjaamana. Tuomi ja Sarajärvi (2018, 133) jatkavat, että teorialähtöisen ja teoriaohjaavan analyysin eroina on se, että teoriaohjaavassa teoria on tulkinnan apuna auttamalla jäsentämään aineiston teemoja sen mukaan. Bourdieun lähestymistapaisesta sosiaalisen pääoman teoriasta voidaan luoda viisi teoreettista käsitettä, joiden avulla aineistoa käydään läpi. Nämä ovat sosiaalinen pääoma, taloudellinen pääoma ja kulttuurinen pääoma, symbolinen pääoma ja habitus, joten aloin käymään aineistoa läpi katsomalla sitä näiden teoreettisten käsitteiden kautta.

Käydessäni jatkuvaa dialogia aineiston ja teorian kanssa kehämäisyys auttoi lisäämään ymmärrystä siitä, miten eri pääomat muuntuvat ja tukevat toisiensa edistymistä. Hermeneuttinen eteneminen tuki sitä, että ilmiön selittämisen lisäksi ymmärsin syvemmin työntekijöiden esiin tuomia merkityksiä, kokemuksia ja muutoksia osana sosiaalista kuntoutusta. Sosiaalinen pääoma näkyi aineistolähtöisen sisällönanalyysin tuloksissa muun muassa uusina sosiaalisina suhteina, yhteisöön kuulumisena, työntekijä – asiakassuhteena, ja uusiin toimintoihin kiinnittymisen myötä saatuina sosiaalisina suhteina. Symbolinen pääoma

näkyi aineistossa esimerkiksi luottamuksena, tunnustuksina ja onnistumisen kokemuksina. Kulttuurinen pääoma tuli esiin esimerkiksi rutiinien oppimisena, harrastusten aloittamisena, arjen ja elämänhallinnan lisääntymisenä ja opiskelupaikan saavuttamisena. Taloudellinen pääoma näkyi selkeästi esimerkiksi julkisen kuukausiliikenteen matkalipun saamisena ja epäsuoremmin niissä tilanteissa, joissa asiakkaiden heikko taloudellinen tilanne vaikutti heidän omaamaan sosiaaliseen pääomaan. Analyysin edetessä pääomien eri muodot alkoivat limittyä toisiinsa.

Aineistolähtöisen ja teoriaohjaavan sisällönanalyysin jälkeen aloin muodostamaan teemoista tutkimustuloksia. Tulosluku koostuu neljästä teemasta, joissa tuon esiin sosiaalisen kuntoutuksen erityispiirteitä, sen tarvetta ja keinoja, siihen liitettyjä haasteita sekä sen vaikutuksia. Tehdessäni tulkintaa pohdin analyysin tuloksia ja tein johtopäätöksiä. Kirjoitin tulosluvun alalukuja selkeään jäsenneltyyn muotoon ja lisäsin tekstiin suoria aineistolainauksia sujuvoittamaan lukukokemusta ja tekemään tutkielmasta läpinäkyvämmän. Hirsjärvi ynnä muut (2012, 229) tuovat esiin, että tulkinta on aineiston analyysissä esiin tulleiden merkitysten selkeyttämistä ja pohdintaa.

4.4 Tutkielman eettisyys

Eettinen pohdinta on olennaisena osana tutkimuksen jokaista vaihetta, etenkin kun tutkitaan ihmisten ajatuksia ja näkökulmia. Ihmistieteissä eettiset ongelmat ovat monitahoisia, etenkin silloin kun tehdään haastatteluja kasvotusten. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 19.) Suomessa kaikkia tieteenaloja ohjaavat yleiset eettiset periaatteet, jotka ovat muun muassa seuraavat: Tutkijan tulee kunnioittaa tutkittavien ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta sekä perusoikeuksia, tutkijan tulee kunnioittaa aineellista ja aineetonta kulttuuriperintöä sekä luonnon moninaisuutta ja tutkijan tulee toteuttaa tutkimus siten, ettei siitä aiheudu haittaa tutkittavina oleville. (TENK 2019, 7.) Hirsjärven ja Hurmen (2010, 20) mukaan ihmisiin kohdistuvassa tutkimuksessa eettisistä periaatteista tärkeimpinä koetaan informointiin perustuva suostumus, seuraukset, yksityisyys ja luottamuksellisuus.

Tutkielmaa tehdessä sitouduin noudattamaan tutkimuseettisen neuvottelukunnan hyvän tieteellisen käytännön ohjetta. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu perusperiaatteen mukaisesti luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto koko tutkielman elinkaaren ajan. (TENK 2023, 11.) Tutkijan tulee suunnitella, toteuttaa sekä dokumentoida tieteellinen toiminta avoimen tieteen periaatteita noudattaen ja huolellisesti, sekä ottaa huomioon aiempi tutkimustieto. Tutkielmaa tehdessä tulee varmistua siitä, ettei tieteellinen toiminta vaaranna

tutkittavien ja tutkijan terveyttä ja turvallisuutta sekä osoittaa arvostusta tieteellisen toiminnan osapuolia, kollegoita, tutkittavia henkilöitä sekä yhteiskuntaa kohtaan. Lisäksi tulee ottaa huomioon voimassa oleva tietosuojalainsäädäntö ja salassapitoon, vaitiolovelvollisuuteen sekä luottamukseen liittyvät velvoitteet. (Mt., 13.)

Kuulan (2011, 23) mukaan tutkimuksen eettisyyteen liittyy oleellisesti osallistumisen vapaaehtoisuus, joka juontuu autonomian ja ihmisarvon kunnioittamisesta. Haastattelukutsun yhteydessä oli liitteenä informaatiokirje (liite 3) ja haastattelukutsuun vastanneet työntekijät saivat etukäteen tutustuttavaksi myös teemahaastattelurungon (liite1) sekä suostumuskirjeen (liite 2). Informaatiokirjeessä sekä suostumuskirjeessä oli mainittu tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus. Lisäksi vapaaehtoisuuteen, vastaamisesta kieltäytymiseen ja osallistumisen keskeyttämiseen liittyvät kohdat käytiin suullisesti läpi ennen kuin haastateltavat allekirjoittivat suostumuskirjeen.

Haastattelut on toteutettu noudattaen Lapin yliopiston tutkimuksen tietosuojaan liittyviä uusia eettisiä ohjeistuksia, eikä haastatteluissa täten kysytty mitään yksittäistä asiakasprosessia koskevaa tietoa (Tietosuojaohteet tutkijoille ja... 2025). Täten myös teemahaastattelurunko (liite 1) on koostettu siten, ettei siinä kysytä mitään yksittäiseen asiakkaaseen liittyvää vaan työntekijöiden näkemyksiä yleisellä tasolla. Olen tietoisesti tutkielmaa tehdessä välttänyt keräämästä mitään sellaista tietoa, joilla ei ole tutkielman kannalta merkitystä. En kerännyt arkaluonteisia tietoja kuten etninen alkuperä, poliittiset mielipiteet, uskonnollinen vakaumus, ammattiliiton jäsenyys, geneettiset tai biometriset tiedot, terveys, seksuaalinen suuntautuminen tai alaikäisiin liittyvä henkilötieto. (Tietosuojaohteet tutkijoille ja... 2025.) Ennen haastattelua ohjeistin haastateltavia puhumaan aiheesta yleisellä tasolla ilman ihmisten tai organisaatioiden nimiä. Aineistoon silti sisältyi joitakin tunnistetietoja, joten litterointivaiheessa kaikki haastateltaviin, organisaatioon tai hyvinvointialueeseen liittyvät tekijät anonymisoitiin.

Haastattelut nauhoitettiin OM System WS-882 -sanelimen avulla. Äänitallenteet tallennettiin tietosuojatusti tietokoneelle salasanan taakse eikä kukaan ulkopuolinen käsitellyt aineistoa tai henkilötietoja. Suostumuslomakkeet skannattiin salasanalla turvatulle muistitikulle, jonka jälkeen paperiset lomakkeet on hävitetty silppuria hyödyntäen. Haastatteluaineisto eli äänitallenteet ja litteroitu teksti sekä skannatut suostumuslomakkeet on poistettu pysyvästi tutkimuksen päätyttyä käyttäen Eraser -ohjelmaa. Aineistoa tai henkilötietoja ei missään vaiheessa tallennettu pilvipalveluihin.

Tutkielman tekoa varten hain tutkimusluvan hyvinvointialueelta, jota varten laadin asianmukaisen tietosuojaselosteen (liite 4) henkilötietojen keräämistä ja käsittelyä koskien.

Henkilötietoina tässä tutkielmassa olivat nauhoitettujen haastattelujen kautta ääni sekä allekirjoitetut suostumiskirjeet. Tutkimusluvan hakeminen, tietosuojaselosteen tekeminen ja suostumuslomakkeiden käyttäminen ovat tärkeitä eettisyyden varmistamisen välineitä. Ne osoittavat tutkijan vastuuta haastateltavien yksityisyyden suojaamisesta ja oikeuksien toteutumisesta. Tutkimusluvan hakeminen osoittaa myös, että tutkielma toteutetaan kyseisen organisaation sääntöjen puitteissa. Suostumuslomakkeiden avulla varmistin haastateltavien ymmärrystä tutkielman sisällöstä, heidän vapaaehtoisuudestaan ja oikeudestaan vetäytyä tutkielmasta milloin tahansa. Tietosuojaselosteen avulla tein näkyväksi, mitä henkilötietoja kerään, miten käsittelen, säilytän ja suojaan niitä.

Tutkielman luotettavuutta katsotaan laadun kautta, eli tieteellisen toiminnan suunnittelun, menetelmien ja analyysin. Rehellisyys taas tarkoittaa tutkielman avoimuutta ja puolueettomuutta. (TENK 2023, 12.) Tutkielmaa tehdessäni luotettavuutta on pyritty varmistamaan järjestelmällisten käytäntöjen kautta sekä noudattamalla hyviä tieteellisiä käytäntöjä ja eettisiä periaatteita. Tutkielmassa käytetyt metodologiset valinnat on kirjoitettu auki tutkielmassa ja ne on perusteltu suhteessa tutkimuskysymykseen. Aineiston keräämisessä, eli haastatteluita tehdessä korostuu luottamus. Tutkijan tulee luoda luottamuksellinen ilmapiiri, jotta haastateltava voi osallistua täysin avoimesti tilanteeseen. Luotettavuuden arvioinnissa tulee huomioida reaktiivisuuskysymys ja tulkintavirhekysymykset. Reaktiivisuudella tarkoitetaan sitä kysymystä, että kuinka paljon haastattelija vaikuttaa saatuihin vastauksiin ja kuinka paljon ne vaikuttavat tutkimustuloksiin. Esimerkiksi haastateltavan johdatteleminen tai kysymysten tietynlainen asettelu voi vaikuttaa merkittävästi. Tulkintavirheet voivat tulla epäselvästä kysymyksestä tai kysymyksenasettelusta. Esimerkiksi vieraat käsitteet tai ilmaisut, joita haastateltava ei ymmärrä vaikuttavat aineiston sisältöön ja laatuun. (Puusa 2020a, 108.) Haastateltavan jännittyneisyys voi vaikuttaa siihen, ettei hän uskalla kysyä tarkennusta kysymykseen. Näin ollen mahdollisimman selkeät kysymykset vähentävät tulkintavirheitä ja johdattelua.

Tutkijalla on yleensä aina jonkinasteinen esiymmärrys aiheesta. Esiymmärrys on tutkijan omaa tietoa, näkemystä ja kokemusta, jota hänellä voi olla omakohtaisesti tai aikaisemman tutkimustiedon kautta. On olemassa kahta eri koulukuntaa siitä, onko laaja esiymmärrys aiheesta hyväksi tutkimukselle vai ei. Laaja esitieto ja kokemus voi olla hyväksi mutta tulee olla erityisen tarkka siinä, ettei se vaikuttaisi tutkimustuloksiin vääristävästi. (Puusa & Juuti 2020, 73.) Tutkielman toteuttamisen kiinnostus on herännyt työssäni aikuissosiaalityössä. Taustani aikuissosiaalityössä antaa minulle syvempää ja laajempaa ymmärrystä aiheesta ja siihen liittyvistä haasteista. Työkokemus käytännön aikuissosiaalityössä auttoi minua konkreettisesti

tutkimuskysymysten asettelussa. Tutkielmaa tehdessäni minun tuli kiinnittää erityistä huomiota, ettei oma taustani ohjaa tulkintojani. Oman taustan esiin tuominen ja sen reflektointi lisää tutkielman läpinäkyvyyttä ja uskottavuutta. Pyrkimällä tiedostamaan omat lähtökohtani ja taustani olen koittanut tunnistaa, milloin tulkintani voivat heijastella ammatillista kokemustani ja yrittänyt pitää ajatukset avoimina osana tutkielman tekoa. Täten koen, ettei kokemukseni aikuissosiaalityöstä ole tutkielmaa heikentävä tekijä vaan avoin käsittelyni ja tarkasteluni ja oman taustan tiedostaminen vahvistaa tutkielman uskottavuutta.

5 Tulokset: Sosiaalisen kuntoutuksen erityispiirteitä, moniulotteisuutta ja vaikutuksia

5.1 Sosiaalisen kuntoutuksen erityispiirteitä aikuissosiaalityössä

Tulosten pohjalta hahmotan sosiaalisen kuntoutuksen paikkaa ja roolia osana aikuissosiaalityötä. Käytän tässä luvussa sekä johtopäätöksissä termejä perustyö ja suunnitelmallinen työ, sillä työntekijät käyttivät haastatteluissa kyseisiä termejä puhuessaan suunnitelmallisesta aikuissosiaalityöstä. Työntekijät kuvasivat aikuissosiaalityön suunnitelmallisen työskentelyn, eli heidän sanojensa mukaisen perustyön olevan laaja-alaista ja palveluntarpeen arvioon perustuvaa. Aikuissosiaalityö kuvautui niin lyhytkestoisena kuin pitkäjänteisempänäkin, kriisiluonteisena sekä kannattelevana työnä. Työntekijät toivat esiin, että perustyössä usein ratkotaan tilannekohtaisia akuutteja ongelmia, kuten vuokravelkoja tai etuuksien puuttumista ennen suunnitelmallisempaa työskentelyä. Suunnitelmallisella työskentelyllä pyrittiin tukemaan asiakasta hänen tilanteessaan ja työskentely sisälsi esimerkiksi tapaamisia sekä päätösten ja lähetteiden tekemistä.

Haastateltavat kuvasivat sosiaalisen kuntoutuksen olevan osa aikuissosiaalityön palveluvalikoimaa ja vaikka sosiaalisessa kuntoutuksessa käytettäviä menetelmiä saatettiin käyttää myös perustyössä, ei se tehnyt perustyöstä sosiaalista kuntoutusta. Sosiaalisen kuntoutuksen peilaaminen aikuissosiaalityön perustyöhön on tärkeää, sillä se on viimevuosina saanut uusia toimintamalleja ja peilaamisen avulla sen erityispiirteet saadaan esiin. Haastatteluissa sosiaalisen kuntoutuksen erityispiirteinä kuvautui sen suunnitelmallisuus, prosessimaisuus, intensiivisyys, ajankäytön mahdollisuudet, tavoitteellisuus, rinnalla kulkevuus ja dialogisuus.

Haastateltavat korostivat sosiaalisen kuntoutuksen prosessimaisuutta ja suunnitelmallisuutta suhteessa aikuissosiaalityön perustyöhön. Sosiaalisessa kuntoutuksessa asiakkaan kanssa yhdessä määritettiin selkeä aloitus, työskentelyvaihe ja lopetus yhdessä. Aikuissosiaalityössä asiakkuutta ei sido vastaavanlaiset vaiheet ja etenkin sosiaalityöntekijät toivat esiin, että perustyössä työskentely ja suunnitelmat saattoivat olla hyvin suurpiirteisiä ja kestoiltaan avoimia. Suurin osa sosiaalisen kuntoutuksen prosesseista oli alkanut siten, että oma työntekijä toi palvelutarpeen arvion yhteydessä esiin sosiaalisen kuntoutuksen mahdollisuuden. Kaikki haastateltavat toivat esiin, etteivät asiakkaat osaa itse hakeutua sosiaalisen kuntoutuksen palveluun, eivätkä asiakkaat tiedä sosiaalisen kuntoutuksen palvelusta etukäteen. Toisena väylänä sosiaalisen kuntoutuksen aloittamiselle koettiin yhteistyökumppaneilta tulevat lähetteet ja suositukset. Kolme yhdeksästä haastateltavasta työntekijästä toi esiin, että toinen organisaatio lopetti palvelunsa ja ohjasi sen jälkeen asiakkaan sosiaaliseen kuntoutukseen tietämättä palvelun sisältöä ja kriteerejä.

Sosiaalisen kuntoutuksen prosessien kestot vaihtelivat, mutta olivat kestoiltaan yleensä noin puolen vuoden tai vuoden mittaisia. Työntekijät kokivat kolmen kuukauden jakson pääosin liian lyhyeksi muutoksen toteutumiselle. Sosiaalityöntekijät kokivat, että vuosikin voi olla liian lyhyt aika erityistä tukea tarvitsevalle asiakkaalle, sillä ongelmien kimppu voi olla niin valtava. Työntekijät kuvasivat, että sosiaalisen kuntoutuksen prosessit eivät etene läheskään aina lineaarisesti, vaan takapakit kuuluivat sosiaaliseen kuntoutukseen. Takapakkeja tuli esimerkiksi asiakkaiden yllättävien elämäntilanteiden muutosten myötä. Takapakkeihin liittyen haastatteluissa nousi esiin sosiaalisen kuntoutuksen joustavuus. Käytännössä joustavuus tarkoitti kykyä mukauttaa tavoitteita, menetelmiä ja aikatauluja asiakkaan elämäntilanteen mukaan. Työntekijät kokivat, että joustavuuden avulla työskentely pysyi realistisena ja asiakaslähtöisenä.

Sosiaalisen kuntoutuksen selkeä prosessimaisuus tähdentää työmuodon suunnitelmallisuutta. Työntekijät kuvasivat työskentelyn olevan myös intensiivisempää säännöllisten tapaamisten ja tiiviin yhteydenpidon vuoksi. Työntekijät toivat esiin, että sosiaalisen kuntoutuksen jaksolla tavataan asiakkaan kanssa kahden viikon välein ja tapaamiset kalenteroitiin etukäteen useammaksi kuukaudeksi. Tämä toi suunnitelmallisuutta, pysyvyyttä ja rytmiä työskentelyyn sekä sen avulla varmistettiin sosiaaliselle kuntoutukselle aikaa. Työntekijät nostivat ajankäytön mahdollisuuden esiin selkeänä sosiaalisen kuntoutuksen erityispiirteenä. He toivat esiin, että ajankäytön mahdollisuuden myötä on enemmän edellytyksiä rakentaa asiakassuhdetta ja toteuttaa muutostyöskentelyä rauhassa, kun taas perustyössä kiire ja aikarajat rajoittivat tätä. Samalla kuitenkin työntekijät korostivat sosiaalisen kuntoutuksen olevan aina aikarajattua ja

tavoitteellista. Edellä mainitut ajallinen rajallisuus ja tapaamisten tiheys kietoutuvat sosiaalisen kuntoutuksen intensiivisyyteen.

H1: Sosiaalisessa kuntoutuksessa kaikki on paljon säännöllisempää, tiiviimpää ja tehostettua. Asiat etenee tavoitteellisesti ja ne tavoitteet on sosiaalisessa kuntoutuksessa usein paljon selkeämmät ja pilkottu pienemmiksi kuin sitten taas tavallisessa aikuissosiaalityössä.

Sosiaalisen kuntoutuksen erityispiirteiksi kuvautui myös tavoitteellisuus. Työntekijät toivat esiin, että tavoitteet ovat aina yksilöllisiä, mutta laajalla tasolla he kuvasivat sosiaalisen kuntoutuksen tarkoituksena olevan asiakkaan kuntoutus tarpeiden selvittämisen, kodista ulospäin suuntautuvan työskentelyn, yleisen hyvinvoinnin ja toimintakyvyn parantamisen, osallisuuden parantamisen ja työ- tai opiskelukyvyn kartoittamisen. Työntekijät kuvasivat, että tavoitteet asetetaan yhdessä ja työntekijät korostivat tavoitteiden asettelussa asiakaslähtöisyyttä ja tavoitteiden konkreettisuutta sekä realistisuutta. Lisäksi haastatteluista nousi esiin, että tavoitteet tulee pilkkoa pieniksi, jotta asiakas kykenee kulkemaan niitä kohti yhdessä. Henkilökohtaisten tavoitteiden kohdalla työntekijät korostivat vuorovaikutussuhteen merkitystä.

H5: Tavoitteet on realistisia ja semmoisia mitkä oikeasti lähtee asiakkaasta itsestään ja on semmoisia et hän on niihin valmis sitoutumaan ja et hän kokee ne mielekkäänä. Ja tietenkin on tärkeätä pitää sitä keskustelua niistä tavoitteista aina sopivassa kohdassa yllä.

H8: Koen ajan aika tärkeäksi, eli sosiaaliselle kuntoutukselle pitää olla aikaa, jotta tavoitteita voidaan saavuttaa. Lisäksi tavoitteiden pitää olla mahdollisimman pieniksi pilkottuja, jotta niihin on helppo tarttua, eikä ne tunnu ylitseväsemättömän vaikeilta. Lisäksi montaa tavoitetta ei voi olla samaan aikaan päällekkäin.

H7: Meidän asiakkaiden kohdalla semmoset ihan pienet askeleet on aika hyviä.

Tavoitteellisuuteen liittyen työntekijät korostivat, ettei montaa tavoitetta voi olla päällekkäin, jotta sosiaalisen kuntoutuksen prosessi olisi selkeä ja tavoitteet saavutettavissa. Kaikki haastateltavat toivat esiin, että pienet tavoitteet mahdollistavat asiakkaille sellaisen onnistumisen kokemuksen, joka luo toivoa ja pientä kipinää tilanteeseen. Pienestä kipinästä lähtee koko prosessi edistymään eteenpäin.

H1: Pyrin siinä vierellä kulkemaan vähän kuitenkin käsikynkässä mutta just, että ei tee puolesta asioita vaan et vähän työntää sieltä sivusta eteenpäin.

H4: Niinku semmonen rohkaisu ja semmonen vähän niinku rinnalla kulkija et ei hoida niitä asioita asiakkaan puolesta, mutta tekee asiakkaalle semmoisen olon, että vaikka sä teet nämä asiat itse niin mä kuljen tässä sun rinnalla ja tuen sua.

H9: että kiinnittää huomiota niihin pieniin askeliin eteenpäin ja ei niinku kauheasti välttämättä nosta niitä negatiivisia tai asioita mitkä ei ole onnistunu, tai ettei jäädä märehtimään niitä.

Sitaateissa tulee esiin työntekijöiden korostama rinnalla kulkeminen ja tukeminen sen kautta. Haastatteluisissa korostui, ettei työntekijän tule tehdä asiakkaan puolesta, vaan tukea ja kannustaa tekemään yhdessä. Työntekijät kuvasivat lähtevänsä asiakkaiden kanssa tutustumaan palveluihin, kun taas perustyössä asiakkaasta useammin tehtiin lähete tai kehoitettiin asiakasta ottamaan itsenäisesti yhteyttä palveluun. Työotteen kuvattiin olevan myös valmentavaa, kohtaavaa, vastuuttavaa, motivoivaa ja tsemppaavaa, kannustavaa, asiakkaan kieltä puhuvaa, motivoivaa, kuuntelevaa ja vuorovaikutuksellista. Näiden lisäksi sosiaalisen kuntoutuksen dialogisuus rakentui vastavuoroisesta vuorovaikutuksesta, luottamuksesta ja asiakkaan oman tiedon arvostamisesta. Dialogisuus nähtiin keskeisenä välineenä yhteistyölle prosessissa.

H9: Asiakkaan on ollut helpompi sen jälkeen avautua asioista, kun luottaa siihen työntekijään ja siten asiakkaan toiveikkuus omaan elämään voi muuttua. Huomaa, että pystyy jollain tavalla saada siihen muutosta tai vaikuttaa niihin asioihin, jos haluaa. Voi olla myös helpompi ottaa vastaan palveluissa tukea, jos on ollut esimerkiksi tosi huonoja kokemuksia aikaisemmin viranomaisista. Eli kun huomaa että meillä on yhteinen päämäärä niin ne paikallaan junnanneet asiat edistyy.

Edellä olevassa sitaatissa sosiaalityöntekijä kuvaa, kuinka erityistä tukea tarvitsevilla voi olla isoakin ennakkoluuloja tai negatiivisia kokemuksia aiemmista asioinneista sosiaalihuollossa. Hän toi esiin, että hyvä vuorovaikutus edistää luottamuksen syntymistä ja sosiaalisessa kuntoutuksessa koettiin olevan paremmat edellytykset synnyttää luottamusta. Luottamuksen asiakkaan ja työntekijän välillä koettiin lisäävän turvallisuuden tunnetta, sillä asiakkaat ovat uskaltaneet kertoa työntekijöille omista tuntemuksista ja peloista avoimesti. Luottamuksen ja turvallisuuden tunteen lisääntymisen takia asiakkaat kykenivät paremmin vastaanottamaan heidän tilanteisiinsa sopivia palveluita ja tukimuotoja.

Yhdessä haastattelussa työntekijä nosti esiin ilmiön, että asiakkaalla voi olla elämässään niin sanotusti jokin iso raskas möykky, joka estää muuta etenemistä. Hän korosti sitä, että jos asiakas on esimerkiksi erityisen stressaantunut kotinsa siivottomuudesta, voi sen hoitaminen auttaa menemään eteenpäin, vaikka työntekijällä olisikin muut asiat prioriteettilistalla ennen sitä. Asiakaslähtöinen ja asiakkaan tietoon luottaminen edesauttaa prosessin kulkua. Juhila (2008, 18) korostaakin sosiaalityön asiantuntijuutta siinä suhteessa, että työntekijän tulee ottaa huomioon ja kuunnella asiakkaan omaa tietoa ja sen merkitystä. Hän jatkaa, että sosiaalityössä asiakas on oman tilanteensa asiantuntija, jonka vuoksi hänen asioita on kuultava ja toiminta perustuu siten yhteiseen tekemiseen.

H3: Näen että tää on tosi tosi hyvä mahdollisuus, jos on yksikään semmonen asiakas, johon sä haluaisit enemmän niinku laittaa aikaa ja vaikuttaa ja vahvistaa sitä toimintakykyä ja osallisuutta niin tää on mun mielestä paras tapa tää sosiaalinen kuntoutus.

H4: Itse henkilökohtaisesti ajattelen, että sosiaalinen kuntoutus työmuotona on mulle jotenkin hyvin läheinen.

Kaikki haastateltavat kokivat sosiaalisen kuntoutuksen olevan mielekäs ja merkityksellinen työmuoto. Työntekijät kokivat sosiaalisen kuntoutuksen palkitsevana ja kaksi yhdeksästä toi esiin, että kokevat sosiaalisen kuntoutuksen olevan eri tavalla kuormittavaa, sillä tapaamiset ovat tavallista pidempiä. Työntekijät kuitenkin yhdistivät näihin kokemuksiin raskaita tai hyvin intensiivisiä prosesseja. Yli puolet haastateltavista sanoi, että sosiaalisen kuntoutuksen toteuttaminen on tuonut innostusta ja motivaatiota omaan työhön. Lisäksi sosiaalisessa kuntoutuksessa koettiin olevan vähemmän hallinnollisia tehtäviä ja työntekijät kokivat olevansa vähemmän viranomaisroolissa toteuttaessaan sosiaalista kuntoutusta. Haastatteluissa kuvautui, että viranomaisroolista irtautuminen teki prosessista ja tapaamisista rennompaa, jolloin myös asiakkaiden kohtaaminen oli erilaista ja vuorovaikutus aidompaa. Tällä tavalla työntekijät kokivat, että sosiaalinen kuntoutus poisti muureja asiakkaan ja viranomaisroolin välistä.

Työntekijöiden kuvaamien työotteiden ja orientaatioiden kautta sosiaalinen kuntoutus näyttäytyy sellaisena, jossa työntekijä ja asiakas ovat tasavertaisemmassa asemassa. Kohtaamisissa pyrittiin luomaan luottamusta vähentämällä viranomaisroolia ja siten tekemään tapaamisista rennompia. Työntekijät toivat esiin, että sosiaalisella kuntoutuksella on merkittävä rooli asiakkaiden osallisuuden, toimintakyvyn ja hyvinvoinnin vahvistamisessa. Sosiaalinen kuntoutus koettiin mielekkäänä ja motivoivana työmuotona, vaikka se koettiin ajoittain aikaa vievänä ja kuormittavana. Kokonaisuutena sosiaalinen kuntoutus näyttäytyi työntekijöiden kokemuksissa aikuissosiaalityön sisäisenä, mutta erityispiirteiltään erottuvana työmuotona, jossa suunnitelmallinen, prosessimainen ja tavoitteellinen työskentely yhdistyi rinnalla kulkemisen ja osallisuuden tukemisen kanssa.

5.2 Sosiaalisen kuntoutuksen tarve ja keinot

Tutkielman tulokset hahmottavat niiden tilanteiden monimuotoisuutta, jossa työntekijät näkevät tarpeen sosiaaliselle kuntoutukselle. Toiseksi tulosten kautta hahmottuu useita menetelmällisiä lähestymistapoja. Tilanteet ja menetelmät avaavat sosiaalisen kuntoutuksen konteksteja ja käytäntöjä, minkä ymmärtämisen kautta voidaan jäsentää millaisissa

elämäntilanteissa sosiaalinen kuntoutus voi olla tukena ja millaisin eri menetelmin tilanteisiin voidaan vastata.

Haastatteluista nousi vahvasti esiin, että työntekijät kokevat sosiaalisen kuntoutuksen sopivan hyvin monenlaisessa tilanteessa oleville asiakkaille. Kaikki työntekijät toivat haastatteluissa esiin kohderyhmänä asiakkaat, joilla on syrjäytymisen ja yksinäisyyden kokemuksia ja joiden on vaikea poistua kotoa. Kotiin jumiutumisen nähtiin monenlaisia eri taustoja ja siihen usein liittyi työntekijöiden mukaan sosiaalinen ahdistus. Rostilan (2018, 61) mukaan sosiaalisen kuntoutuksen aloittaminen kytkeytyy usein tilanteisiin, joissa ihmiselle tarpeellinen sosiaalinen kanssakäyminen on heikentynyt tai estynyt kokonaan.

H5: Järjestetään semmoiselle henkilölle, joka kärsii esimerkiksi sosiaalisesta ahdistuksesta tai on eristäytynyt yhteiskunnasta, jollain tavoin syrjäytynyt ja esimerkiksi jäänyt sinne kodin seinien sisään loukkoon sen takia, että hänen pää ei kestä lähteä sieltä kotoa.

Aineistosta erottui, että sosiaalityöntekijät kuvasivat sosiaalisen kuntoutuksen sopivan päihderiippuvaisille, kun taas sosiaaliohjaajat kokivat päihderiippuvuuden olevan este sosiaalisen kuntoutuksen aloittamiselle. Lisäksi osa sosiaalityöntekijöistä kuvasi sosiaalisen kuntoutuksen sopivan sellaisille asiakkaille, joiden kanssa oli jo työskennelty aikuissosiaalityön muin keinoin pidempään, mutta asiat eivät ole edenneet. Sosiaalityöntekijät toivat esiin, että erityisen tuen tarpeessa oleville tiiviimpi ja tehostetumpi tuki voi auttaa etenemään tilanteessa, ellei etenemättömyys johdu asiakkaan motivaation puutteesta. Nämä erilaiset näkemykset kuvaavat työntekijöiden työnkuvien eroa. Sosiaalityöntekijät työskentelevät erityistä tukea tarvitsevien kanssa, joiden elämäntilanteet ovat usein kompleksisempia ja monisyisempiä kuin sosiaaliohjauksessa. Sosiaalityöntekijät näkevät sosiaalisen kuntoutuksen enemmän mahdollisuutena vastata laaja-alaisiin ja pitkittyneisiin tuen tarpeisiin kuin sosiaaliohjaajat, joka tuo esiin ammattiryhmien erilaista painotusta.

Monenlaisia tilanteita kuvatessaan työntekijät nostivat kotiin jumiutumisen ja päihderiippuvuuden lisäksi sosiaalisen kuntoutuksen sopivan psyykkisistä tai fyysisistä terveydellisistä haasteista kärsiville ja traumataustaisille tai elämänkriiseistä toipuville. Yksi työntekijä nosti erikseen esiin asiakkaat, joilla on neuropsykologisia haasteita. Yhdessä haastattelussa myös nousi esiin toimintakyvyn aleneminen kielitaidottomuuden vuoksi. Työntekijä kuvasi, että sosiaalisten verkostojen puuttuessa kielitaidoton ihminen kokee toivottomuutta käytännön asioissa ja asiat voi jäädä hoitamatta. Hänen kokemuksensa mukaan sosiaalista kuntoutusta on toteutettu myös tulkin kanssa mutta hyvin harvoin.

H3: Jos on muuttunut elämäntilanne esimerkiksi, että on vaikka yllättäen tippunut, vaikka sairaspäivärahalle ja elämä mennyt kokonaan uusiksi niin tällaisiin sosiaalinen kuntoutus on todella hyvä.

Haastateltavien mukaan sosiaalinen kuntoutus sopii myös talouden- ja elämänhallinnallisiin haasteisiin. He kuitenkin painottivat, ettei aloittamisen aikana olisi akuuttia vuokravelkatilannetta. Elämänhallinnalliset haasteet kuvautuivat haastatteluissa liittyvän unirytmiiin, terveelliseen ja säännölliseen ruokavalioon, liikuntaan, asioiden hoitamiseen ja yleisesti arjenhallintaan. Haastatteluissa tuli esiin, että yleisesti pitkäaikaistyöttömät hyötyvät sosiaalisesta kuntoutuksesta, sillä pitkään monien palveluiden piirissä oleminen on voinut ikään kuin turruttaa asiakasta tilanteeseen ja asioihin voi olla hyvin vaikea tarttua yksin. Osa työntekijöistä kuvasi sosiaalisen kuntoutuksen sopivan sellaisille aikuissosiaalityön asiakkaille, jotka olivat pudonneet palveluista. Tällaisia olivat esimerkiksi ammatillisen kuntoutusselvityksen tai työkykyselvityksen keskeyttäneet, siksi että palvelu ei ollut oikea-aikaista. Lisäksi kohderyhmäksi koettiin ne asiakkaat, joiden voi olla vaikea hakeutua itsenäisesti palveluihin ja kiinnittyä niihin. Sosiaalista kuntoutusta voidaan toteuttaa hyvin laajalle asiakasryhmälle ja työntekijöiden näkemyksissä korostuu nimenomaan yksilöllisyys ja elämäntilanteen kokonaisvaltainen huomiointi.

H6: Ihmisellä pitää kuitenkin olla omia resursseja jonkin verran käytössä.

Työntekijät toivat vahvasti haastatteluissa esiin, että asiakkaalla tulee olla omaa halua ja motivaatiota aloittaa sosiaalisen kuntoutuksen prosessi. Työntekijät painottivat, että ilman alkumotivaatiota asiakkaiden on vaikea miettiä edes sopivia tavoitteita itselleen. Lisäksi jokainen haastateltava sanoi, että mitään kriisitilannetta ei voi olla valmiiksi, vaan työskentely olisi hyvä aloittaa mahdollisimman stabiilista elämäntilanteesta. Haastatteluissa painottui asiakkaan halu sitoutua yhteistyöhön ja tiiviisiin tapaamisiin. Työntekijät kokivat, että liian kriisiytyneessä tilanteessa asiakkaan on vaikeampi sitoutua sosiaaliseen kuntoutukseen ja myöskään hahmottaa kokonaisuuden seasta tavoitetta, jota kohti mennä.

Toinen näkökulma, joka avaa sosiaalisen kuntoutuksen kontekstia ja lähestymistapoja on haastateltavien esiin tuomat erilaiset menetelmät ja käytännöt. Menetelmät jakautuivat psykososiaalisiin, arjenhallintaa tukeviin, kotoa ulospäin suuntautuviin, luontolähtöisiin ja kulttuurilähtöisiin. Lisäksi haastatteluissa nousi menetelminä esiin palveluohjaus ja verkostotyö sekä sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminnot.

Erilaisina psykososiaalisina menetelminä aineistosta nousi psykososiaalinen keskustelu, motivointi, ekokartan ja unelmakartan teko, voimavarataulukon täyttäminen ja siitä keskustelu.

Lisäksi työntekijät korostivat keskustelua tulevaisuuden pohtimisesta ja tähdensivät asiakkaan ja hänen toiveidensa kuulemista. Näillä menetelmillä pyrittiin lisäämään asiakkaan itsetuntemusta, vahvistamaan pystyvyyden tunnetta ja löytämään voimavaroja. Työntekijöiden mukaan psykososiaaliset menetelmät auttoivat rakentamaan suhdetta ja luottamusta.

Konkreettisesti arkea ja elämänhallintaa tukevia menetelmiä tuli haastattelussa esiin useita.

Erilaisilla viikkokalentereilla pyrittiin luomaan uusia rutiineja asiakkaiden elämään.

Taloudenhallinnan työkaluilla etsittiin keinoja varojen riittämiseen kuukaudeksi, velkojen selvittämiseen tai säästämiseen. Monet työntekijät myös kuvasivat sosiaalisen kuntoutuksen prosessin sisältävän verkkoasioinnin opettelua. He toivat esiin, että asiakkaat eivät osaa käyttää erilaisia asiakasportaaleja tai verkkopankkia, joiden voidaan ajatella helpottavan asiointia monessa palvelussa. Lisäksi arjenhallintaan saatettiin asettaa erilaisia välitehtäviä yhdessä liittyen esimerkiksi kodinhoitoon, lajitteluun, ruoka- tai unirytyihin. Arjenhallintaan liittyen työntekijät saattoivat tehdä kotikäyntejä asiakkaan luokse. Puolet työntekijöistä toi esiin, että asiakkaiden on usein vaikea soittaa itsenäisesti erilaisia viranomaispuheluita, joten niiden hoitaminen yhdessä yhdistettiin osaksi sosiaalista kuntoutusta. Elämänhallintaa tukevinä menetelminä voidaan myös ajatella olevan erilaisten harrastusten ja liikunnan etsiminen asiakkaan elämään. Liikunta ja harrastukset tukevat arkea ja rutiineja lisäämällä jaksamista ja mielekästä tekemistä elämään.

Sosiaalisen kuntoutuksen kuvattiin olevan pääosin kotoa ulospäinsuuntautuvaa. Kotoa ulospäin suuntaava työskentely yhdistettiin monenlaisiin tilanteisiin. Osa työntekijöistä toi esiin, että on hoitanut asiakkaiden kanssa arkisia asioita, kuten pankissa tai kaupassa käyntiä. Nämä liittyivät sosiaalisten tilanteiden pelkoon ja sen altistukseen. Asioiden hoitamista ja yhdessä liikkumista mahdollisti harkinnanvaraisella toimeentulotuella myönnetty julkisen liikenteen kausilippu sosiaalisen kuntoutuksen jakson ajalle. Sosiaalityöntekijät nostivat esiin, että välillä on täytynyt hakea asiakas kotiovelta, jotta poistuminen olisi helpompaa.

H8: Jos on vaikka sosiaalista ahdistusta, niin on käyty kahviloissa tai ihan vaikka puistokävelyillä ja sit esimerkiksi silleen, että ollaan pikkusen aina pidennetty sitä matkaa, että ensiksi otettu ihan pieni alue ja sit sen jälkeen laajennettu sitä, että missä ollaan kuljettu.

Edellä olevassa sitaatissa sosiaalityöntekijä kuvaa sosiaalsiin tilanteisiin altistavia menetelmiä ja käytäntöjä. Kotoa pois päin suuntautuvat menetelmät koettiin psykososiaalisten menetelmien lailla luottamuksen ja suhteen rakentajina. Työntekijät kuvasivat, että yhteinen toiminta ja arjen tilanteisiin osallistuminen madaltaa asiakkaan kynnystä vuorovaikutukseen ja vahvistaa turvallisuuden tunnetta.

Luontolähtöiset menetelmät sisälsivät ulkoilua, lähialueeseen tutustumista ja metsäkävelyitä. Työntekijät kuvasivat luonnossa ja ulkona tapahtuvat tapaamiset rentoina ja niihin yhdistettiin psykososiaalisia menetelmiä eri muodoissa. Ulkoilun kautta koitettiin saada asiakasta liikkumaan lähiympäristössään enemmän. Kulttuurilähtöisinä menetelminä kuvautui esimerkiksi museoissa ja taidepajoissa käynnit. Lisäksi työntekijät toivat esiin tekevänsä asiakkaiden kanssa tutustumiskäyntejä järjestöihin, jotka tarjosivat taide- ja kulttuurilähtöistä toimintaa. Yksi haastateltavista kertoi myös ostavansa askartelutarvikkeita taidelähtöisiä menetelmiä varten, lisäksi hän toi esiin hyödyntävänsä niitä esimerkiksi unelmakarttojen teossa. Osa työntekijöistä kuvasi haastatteluissa sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoimintojen sisältävän luonto- sekä kulttuurilähtöistä toimintaa.

H8: Yhdistettiin kerran sosiaaliseen kuntoutukseen semmonen, et hän tekisi yhden semmoisen sosiaalisen kontaktin yksin käymällä tuolla asunnonhakupajassa... Et siihen pystyy just yhdistää näitä tällaisia jotain ryhmäkäyntejä tai palveluohjausta, kun ne palvelee sit kuitenkin sitä tavoitetta.

H2: Usein aikuissosiaalityö tai siis sosiaalinen kuntoutus ei ehkä yksin pysty vastaamaan tavoitteeseen niin sit on tehty verkostotyötä ja voihan se sosiaalisen kuntoutuksen yks tavoitekin olla vaikka kiinnittyä jonkun palvelun tai järjestön toimintaan niin joo.

Palveluohjaus ja verkostotyö nousivat myös menetelminä sosiaalisen kuntoutuksen prosesseissa. Verkostotyöllä selvitettiin asiakkaan kuntoutustarpeita yhdessä ja pohdittiin miten sosiaalisen kuntoutuksen ja eri palvelut voisi yhdistää saman aikaisesti, jotta se tukisi kaikkien yhteistä tavoitetta ja erillisiä tavoitteita. Verkostot saattoivat olla pieniä tai hyvinkin laajoja. Suurin osa työntekijöistä toi esiin, että käyvät sosiaalisen kuntoutuksen aikana tutustumassa asiakkaalle sopiviin palveluihin ja järjestöihin ja loivat siten sopivaa verkostoa, jonka kanssa työskennellä.

H6: Mä koen kyllä erilaisilla menetelmillä, et kun on kokeillut erilaisia menetelmiä niin niistä on ollut hyötyä ja sitten on löytänyt sen, että mikä sille asiakkaalle on ollut se paras ja myös se, että se ei ole tuntunut semmoiselta yksitoikkoiselta se työskentely, ei mulle eikä asiakkaalle, että siinä on ollut semmoista variaatiota ja vaihtelua.

Työntekijät kuvasivat menetelmien tuovan monipuolisuutta ja vaihtoehtoja työskentelyyn. Menetelmät auttoivat työntekijöiden mukaan konkretisoimaan tilannetta suhteessa tavoitteeseen. Osa työntekijöistä kertoi, että menetelmät tuntuivat alkuun vaikeilta ottaa käyttöön, sillä niitä ei perustyössä juurikaan käytä. Menetelmien käyttö toi rentoutta ja helpotti keskustelua monista asioista.

Työntekijöiden kuvauksissa sosiaalisella kuntoutuksella voidaan vastata monenlaiseen tarpeeseen, ennen kaikkea toimintakyvyn heikkenemiseen, syrjäytymiseen ja yksinäisyyteen liittyviin haasteisiin. Sosiaaliohjaajat kuvasivat sosiaalisen kuntoutuksen olevan ikään kuin välitila muun tuen ja esimerkiksi työllistymisen välillä. Yksi haastateltava sosiaalityöntekijä kuvasi sosiaalista kuntoutusta sillanrakentajana erityistä tukea tarvitsevan asiakkaan ja yhteiskunnan välillä. Tulosten perusteella sosiaalinen kuntoutus näyttäytyy monimenetelmällisenä ja erilaisiin elämäntilanteisiin sopivana.

5.3 Haasteet sosiaalisessa kuntoutuksessa

Sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvät haasteet kuvautuivat työntekijöiden kertomana asiakkaiden elämäntilanteiden moninaisuuden, työn intensiivisyyden ja rakenteellisten tekijöiden kautta. Työntekijät toivat esiin esimerkiksi tilanteita, joissa asiakas oli kokenut sosiaalisen kuntoutuksen liian työntekijälähtöiseksi ja epämotivoivaksi. Yksi haastateltava nosti esiin, että mikäli alussa ilmenee, ettei asiakas olekaan valmis sosiaalisen kuntoutuksen prosessiin, tulee sitä kunnioittaa. Kesken jäänyt prosessi voi aiheuttaa suurempaa haittaa ja epäonnistumisen kokemusta kuin aloittamatta jäänyt prosessi. Motivaatioon vaikutti haastatteluiden perusteella asiakkaan valmius prosessiin sekä toimintakyvyn vaihtelut.

Sosiaalityöntekijät kuvasivat, että esimerkiksi päihderiippuvuus voi tuoda omia komplikaatioita tilanteeseen siten, että tapaamisia jää välistä unohtelun vuoksi. Haastatteluissa tuli esiin myös toimintakyvyn vaihtelevuus asiakkailta, joilla oli mielenterveyden kanssa haasteita.

Tapaamisten unohtelun lisäksi työntekijät toivat esiin, että motivaation laskiessa myös muut sovitut asiat voivat unohtua. Työntekijät kokivat, että isot takapakit vaikuttivat asiakkaan motivaatioon ja haluun sitoutua sosiaalisen kuntoutuksen jatkokoon.

H9: Koskaan ei tiedä mitä voi tapahtua ja varsinkin jos taustalla on aiemmin jotain sellaista haastetta toimintakyvyssä niin totta kai se luo lisää sitten haastetta.

H2: Molemmat (työntekijä ja asiakas) on kokeneet tärkeäksi, että sosiaalisen kuntoutuksen prosessi viedään näissä tilanteissa loppuun, vaikka tavoitteet vähän muuttuisikin.

Sitaateissa kuvataan sitä, kuinka moninaisia ja ennalta-arvaamattomia sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaiden tilanteet voivat olla ja miten tärkeää on, että prosessia ei päätetä kesken ilman suunnittelua. Työntekijät kertoivat haastatteluissa tilanteista, jolloin sosiaalisen kuntoutuksen jakso on pitänyt keskeyttää asiakkaan elämäntilanteen äkillisen muuttumisen vuoksi. Keskeytyksiin suhtauduttiin rennosti ja työntekijät toivatkin esiin, että sellaisissa tilanteissa on sovittu yhdessä tauosta ja työskentelyä on jatkettu suotuisammalla ajalla.

Haastatteluissa korostettiin sitä, että joustaminen elämäntilanteen muutoksissa vaikuttaa merkittävästi tavoitteiden saavuttamiseen. Työntekijät toivat esiin, että sosiaalisen kuntoutuksen suunnitelman sekä tavoitteiden tulee olla muokattavissa, mikäli asiakkaan tilanne niin vaatisi.

Osa työntekijöistä kuvasi tilanteita, joissa asiakkaan äkillisen elämäntilanteen muutoksen vuoksi sosiaalinen kuntoutus oli pitänyt päättää kesken jakson. He korostivat, että silloinkin sosiaalisen kuntoutuksen jakso päätetään suunnitelmallisesti ja yhdessä asiakkaan kanssa. Työntekijät korostivat asiakkaiden tukemista niissäkin tilanteissa, joissa sosiaalinen kuntoutus oli päätetty kesken positiivisen tilanteen muutoksen myötä. He toivat esiin, että esimerkiksi pitkäaikaistyöttömän työllistyminen tai opiskelun aloittaminen sosiaalisen kuntoutuksen jakson aikana on niin iso yhtäkkinen muutos asiakkaan elämään, että sosiaalista kuntoutusta on hyvä jatkaa, vaikka yhteisen ajan löytäminen olisikin vaikeaa tilanteen vuoksi.

H5: Sitten kun tapaa niin usein ja tietää niin paljon sen asiakkaan elämästä niin se on tosi intensiivistä välillä itsellekin, että välillä huomaa itsekin, että on niinku sellainen, että ohhoh niin tulee niin paljon kaikkea asiaa.

Sitaatissa työntekijä kuvaa eräänlaisena haasteena työskentelyn intensiivisyyden tuomaa kuormitusta. Pitkät ja intensiiviset tapaamiset vaikuttivat työntekijöiden muuhun työpäivään. Osa haastateltavista kuvasi, että pitkien ja intensiivisten toimiston ulkopuolella olevien tapaamisten jälkeen oli vaikea orientoitua takaisin tavalliseen työhön kesken päivän. Tiivis ja intensiivinen työskentely toi myös esiin vuorovaikutukseen liittyviä haasteita.

H4: Ehkä sit se tiivis tapa just aiheuttaa sen, että se suhde tavallaan on jo semmoinen tosi kaverillinenkin välillä. Välillä tuntuu, et se on mun mielestä vähän haastava asia.

Sitaatissa työntekijä kuvaa sosiaalisen kuntoutuksen vuorovaikutuksen ja suhteen luonnetta. Työntekijät toivat esiin tilanteita, joissa asiakas on kiintynyt työntekijään ja rajaaminen tapaamisilla sekä niiden ulkopuolella oli ajoittain haastavaa. Rajaaminen koettiin haastavana, sillä työntekijän ja asiakkaan välinen suhde koettiin läheisempänä ja haavoittuvampana kuin aikaisemmin. Muutamassa haastattelussa työntekijä nosti esiin harkinnanvaraiseen toimeentulotukeen liittyvät haasteet sosiaalisen kuntoutuksen prosessissa. He nostivat esiin, että asiakas saattoi ottaa päätökset enemmän henkilökohtaisesti, kun työntekijän ja asiakkaan suhde oli aiempaa tiiviimpi ja rennomp. He kokivat myös itse vaikeampana tehdä näissä tilanteissa kielteisiä päätöksiä. Työntekijät kokivat ikävänä myös tilanteet, joissa asiakkaan oli vaikea ymmärtää sosiaalisen kuntoutuksen päättyessä sitä, ettei työskentely ole enää jatkossa niin tiivistä.

Sosiaalisessa kuntoutuksessa haasteita aiheutui myös rakenteellisista tekijöistä. Työntekijät kuvasivat sosiaalisen kuntoutuksen olevan ajallisesti vaativaa, joka vaatii organisaatiolta resursseja ja ymmärrystä. Työntekijät kokivat, että kokemuksen myötä tuleva ammattitaito auttaa ajanhallinnan ja priorisoinnin kanssa. Osa haastateltavista toi esiin, että kun ajanhallinta on vaikeaa niin sosiaalisen kuntoutuksen tapaamiset voi mennä niin sanotusti tapaamisesta toiseen ja orientaatio voi unohtua hetkeksi. He näkivät tämän asiakkailla haitallisena.

Luvussa esiin tulleista haasteista huolimatta, työntekijöillä oli paljon hallintaa ja ratkaisuja niihin liittyen. Työntekijät toivat esiin, ettei takapakkien tai keskeytysten kohdalla prosessia kannata lopettaa herkästi, vaikka asiakkaan motivaatio olisi alhainen. Useimmissa tilanteissa aika ja tauko auttoi jatkamaan siitä mihin oli jääty. Haastatteluissa tuli esiin, että vaikka sosiaalisen kuntoutuksen prosessi olisi kestänyt suunniteltua lyhyemmän ajan tai sisältänyt lukuisia haasteita, oli joka tapauksessa tavoitteita saavutettu. Jos sosiaalinen kuntoutus jouduttiin päättämään kesken jakson, oli työntekijä ja asiakas yhdessä luoneet asiakkaalle jatkosuunnitelmaa, jonka avulla asiakas pystyi itsenäisesti jatkaa muutosta, johon sosiaalisella kuntoutuksella oli pyritty.

Toiselle alueelle tai paikkakunnalle muuttaessa oli palvelu siirretty suunnitelmallisesti uudelle asuinalueelle. Yksi työntekijä toi esiin, että vaikka tavoitteet muuttuisivat prosessin aikana hyvin paljon, eikä alkuperäisiä tavoitteita saavutettaisi, on asiakkaat kokeneet tapaamiset erittäin tärkeinä ja mielekkäinä. Lisäksi haastatteluissa mainittiin, että asiakkaan kanssa on hyvä arvioida joitakin riskejä etukäteen. Monesti työntekijät saivat toisiltaan kollegiaalista apua vaikeissa kohdissa. Yksi työntekijä nosti esiin, että jos asiakas on valmiiksi kiintynyt omatyöntekijäänsä, olisi sosiaalista kuntoutusta hyvä toteuttaa toisen työntekijän toimesta, jolloin tätä tilannetta voidaan välttää.

Yhteenvetona voidaan todeta, että sosiaalisen kuntoutuksen haasteet heijastavat työn vaativuutta ja inhimillisyyttä. Asiakkaiden elämäntilanteiden äkilliset muutokset, toimintakyvyn vaihtelu ja motivaation heikkeneminen voi hidastaa prosessin kulkua tai keskeyttää sen. Nämä tilanteet edellyttävät työntekijältä joustavuutta ja kykyä arvioida tilannetta uudelleen. Työn intensiivisyys ja asiakkaan kanssa rakentuva läheisempi vuorovaikutussuhde ja rajojen asettamisen haasteet korostavat ammatillisen reflektiivisyyden merkitystä.

5.4 Sosiaalisen kuntoutuksen vaikutukset ja sosiaalisen pääoman vahvistuminen

Tässä luvussa tarkastelen sosiaalisen kuntoutuksen vaikutuksia Bourdieun sosiaalisen pääoman teorian ja sen keskeisten käsitteiden valossa. Sosiaalista pääomaa hahmotetaan

tutkielman kontekstissa yksilön resurssina, joka syntyy ja vahvistuu sosiaalisten suhteiden, verkostojen ja vuorovaikutuksen kautta. Sosiaalista kuntoutusta voidaan tarkastella kenttänä, jossa asiakkaiden pääomat voivat kasvaa ja muuntua. Samalla heidän habitus, eli sisäistetyt toimintamallit ja käsitykset omista mahdollisuuksistaan voi muovautua uudelleen.

Työntekijät toivat esiin, että sosiaalisella kuntouksella on pystytty vahvistamaan asiakkaiden sosiaalista pääomaa eri tavoin, mikä tuli esiin hyvinvoinnin ja toimintakyvyn vahvistumisena. Haastatteluissa korostui, että sosiaalisessa kuntoutuksessa tavoitteiden saavuttaminen ei aina tarkoita suuria elämänmuutoksia vaan esimerkiksi pienetkin arkeen liittyvät edistysaskeleet ovat hyvin merkityksellisiä. Yksi sosiaalityöntekijä nosti haastattelussa esiin, että erityisen tuen tarpeen asiakkailla toimintakyky vahvistuu usein jo siinä kohtaa, kun hänelle selkenee hänen omat tuen tarpeensa ja keinot, miten niitä kohti tulisi edetä.

H7: Että se kotoa lähteminen ei pelota enää niin paljoa ja on vaikka saanut vähän kotia järjesteltyä. Lisäksi vaikka pohdittua niitä omia voimavaroja, että mistä niitä saa, niin ne on vaikuttanu asiakkaan toimintakykyyn ihan hirveästi.

H1: Et siellä kotona on ensin hyvä olla niin vaikuttaa siihen et asiakas on uskaltanut lähteä sieltä kotoa ja asioida paikoissa ja sitten stressitasot ja ahdistus ja kuormittuneisuus on laskenut. Eli ehkä ollaan löydetty ja asiakas on itse myös löytänyt tapoja rentoutua.

Sitaateissa työntekijät kuvaavat sitä, kuinka iso vaikutus arjessa tapahtuvilla muutoksilla on. Kodin järjestely ja ylläpitäminen vaikuttavat asiakkaan toimintakykyyn positiivisesti. Työntekijät kuvasivat, että kun sosiaalisessa kuntoutuksessa on voitu edistää asiakkaan sekaisin olevia asioita ja saatu monia mutkia suoremiksi. He toivat esiin, että arjen rutiinien ylläpitämiseen ja taloudenhallintaan liittyvä tuki auttoi vähentämään asiakkaiden kuormittuneisuutta ja laskemaan stressitasoja. Selkeämmän arjen ja uusien rutiinien myötä arjen kokonaiskuva muuttui asiakkaille hallittavammaksi kokonaisuudeksi. Osa työntekijöistä toi esiin, että kun arjen hallinta parantuu, niin asiakkaat ovat saattaneet kuvata unirytmien tai unenlaadun parantumista. Haastatteluista nousi esiin, että kun asiakkaat saavat hyvinvointia ja omaa jaksamista lisäävää sisältöä arkeensa, heidän voimavaransa kasvavat ja toiminnanohjaus parantuu.

Psyykkistä kuormitusta laskivat myös säännölliset tiiviit tapaamiset ja asioiden eteneminen turvallisessa vuorovaikutussuhteessa. Haastatteluissa tuli esiin, että kun arjenhallinta on koettu helpommaksi, niin omien voimavarojen tunnistaminen on ollut selkeämpää ja siten asiakkaat ovat tarttuneet itsenäisemmin asioiden hoitoon. Itsenäisesti asioihin tarttumiseen vaikutti myös stressitasojen lasku. Stressin väheneminen ja arjenhallinnan vahvistuminen

kuvastavat habituksen hienovaraista muutosta pääoman kasvun myötä. Uusien tapojen oppiminen voidaan nähdä kulttuurisen pääoman kasvuna ja arjen näkeminen hallittavampana voidaan nähdä habituksen muutoksena. Samalla tiiviiden tapaamisten ja lisääntyneen vuorovaikutuksen voidaan ajatella laajentavan sosiaalista pääomaa, joka mahdollistaa pääsyä uusiin resursseihin. (Ks. Kivelä & Siisiäinen 2007; Volanen 2007.) Toisin sanoen sosiaalisen kuntoutuksen tarjoamat toistuvat onnistumisen kokemukset mahdollistavat habituksen uudelleenmuotoutumisen, joka ei tapahdu hetkessä, vaan vaatii toistoja, luottamusta ja aikaa.

H3: Koen, että asiakkaiden taloudellinen tilanne on parantunut etenkin, jos on käytetty erilaisia taloudenhallinnan työkaluja ja se on ollut yhtenä tavoitteena prosessissa. Ollaan tehty yhdessä ihan konkreettista budjetointia ja sitä että miten taloutta voi hallita ja miten rahat riittäisivät.

Edellä olevassa sitaatissa työntekijä kuvaa miten taloudenhallintaan liittyviä menetelmiä käyttämällä asiakkaiden taloudellinen tilanne voi parantua. Osa työntekijöistä kuvasi sitä, että taloudenhallinnan työkalut ovat asiakkaille yksistäänkin saatavissa, mutta toivottomuuden tunne vaikeuttaa niihin tarttumista itsenäisesti. Osalle asiakkaista on myös selkeästi hyvin vaikea ymmärtää budjetointia ilman työntekijän konkreettista apua. Työntekijät korostivat sitä, että sosiaalisen kuntoutuksen intensiivisyys tapaamisissa tukee sitä, että asiakkaiden on helpompi pitää budjetoinneistaan kiinni. Sosiaalisen kuntoutuksen intensiivisyys ja rinnalla kulkeva työntekijä siis mahdollistavat pääomien kasvua. Taloudenhallinnan harjoittelun kautta saatu oppi voidaan tulkita kulttuurisen pääoman kasvuna, mutta myös muuntumisena, sillä paremmilla taloudenhallinnan taidoilla taloudellinen pääoma voi kasvaa. Taloudellinen pääoma taas mahdollisti työntekijöiden kertoman mukaan asiakkaiden liikkumista ja osallistumista, joka tukee kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman kasvua. (Ks. Kivelä & Siisiäinen 2007, 154–155.) Tämä kuvaa hyvin sitä, miten eri pääomien muuntuminen on sidoksissa toisiinsa.

Taloudellisen pääoman kasvu näkyi myös välillisesti sosiaalisen kuntoutuksen jaksolle harkinnanvaraisella toimeentulotuella myönnettävänä julkisen liikenteen kausilippuna. Työntekijöiden kertomana asiakkaat kokivat sen isona taloudellisena apuna, sillä he pääsevät liikkumaan vapaammin elinympäristöstään kauemmas. Taloudellinen tuki kausilipun muodossa siis mahdollistaa taloudellisen pääoman muuntumisen niin sosiaaliseksi kuin kulttuuriseksi pääomaksi (ks. Kivelä & Siisiäinen 2007, 172). Aineistosta nousi myös esiin, että osalla työntekijöistä oli joko omaa tai kollegan kautta kokemusta siitä, että on ostettu asiakkaan kanssa yhdessä esimerkiksi taide- tai askartelutarvikkeita, jotka jäävät asiakkaalle käyttöön. Työntekijät tunnistivat, että tämä on pienituloiselle positiivinen lisä. Taloudelliset resurssit siis mahdollistavat asiakkaiden osallisuutta, mikä vähentää syrjäytymisriskiä.

H6: Verkostotyöllä ja tutustumiskäynneillä eri paikkoihin ja ulkoilulla on myös vahvistettu sitä asiakkaan semmoista sosiaalista toimintakykyä ja myös rohkeutta lähteä eri paikkoihin ja tutustuu uusiin ihmisiin, mikä sit taas vahvistaa hänen sammosta sosiaalista hyvinvointia.

Työntekijät kuvasivat, että kotoa ulospäin suuntautuva työskentely antaa asiakkaille positiivisuutta ja rohkeutta omaan elämään. Aineistosta kävi ilmi, että esimerkiksi kahvilassa käynti tai puistokävelyt toimivat sosiaalisille tilanteille altistavina ja vähitellen voimaannuttavina menetelminä. Rohkeuden myötä asiakkaat usein alkavat itse huomaamaan jo olemassa olevia voimavaroja ja positiivisia asioita. Lisäksi heidän kykynsä selviytyä haasteista parani tämän myötä, ja he löysivät itsestään uusia keinoja ja työkaluja vaikeiden tilanteiden kohtaamiseen. Tätä voidaan tarkastella sosiaalisen pääoman kasvuna ja symbolisen pääoman ilmentymänä (ks. Kivelä & Siisiäinen 2007, 156). Pienetkin positiiviset onnistumiset ja muutokset uusintavat asiakkaiden habitusta, eli toimintatapoja ja tottumuksia, jolloin asiakas alkaa nähdä itseään erilaisena toimijana yhteiskunnassa (ks. Volanen 2007, 133). Bourdieun teoriasta käsin sosiaalinen kuntoutus voidaan nähdä osana laajempaa kamppailua symbolisen pääoman kentällä siitä, kenellä on oikeus ottaa tilaa yhteiskunnassa.

Haastatteluissa työntekijät myös kuvasivat, että kotoa ulospäin suuntaavilla menetelmillä saavutettiin asiakkaalle parempaa lähiympäristön tuntemusta. Tämä taas kasvatti asiakkaiden toimintakykyä, joka auttoi heitä tutustumaan lähiympäristön palveluihin paremmin. Kun asiakkaan sosiaalinen verkosto laajenee ja hänen elämänpiiri ulottuu oman kodin ulkopuolelle, hänen pääomansa eivät ainoastaan kasva vaan myös muuntuvat. Kulttuurinen pääoma voi muuntua sosiaaliseksi pääomaksi, sillä toimintakyvyn vahvistumisen myötä asiakas uskaltautuu tutustumaan lähialueen palveluihin. (ks. Kivelä & Siisiäinen 2007, 172).

H2: Kyllä se varmaan vaikuttaa osallisuuden kokemukseen ainakin et pystyy ihan tavallisia asioita hoitamaan verrattuna lähtötilanteeseen. Lisäksi se, että uskaltaa kulkea bussilla omassa asuinympäristössä ja liikkua ylipäätään julkisilla kulkuvälineillä lisää osallisuutta ja sitä tunnetta, että kykenee ja pystyy asioihin, ihan vaikka esimerkiksi käymään Prismassa yksin.

H8: Jos on ollut monta vuotta, ellei jopa vuosikymmeniä eristyksissä kotona ja sit yhtäkkiä lähtee ihmisten ilmoille jonkun semmoisen turvallisen henkilön kanssa ja alkaa vielä pitää siitä mitä sen turvallisen henkilön kanssa teet, niin kyllähän se totta kai parhaimmillaan vaikuttaa paljonkin siihen, että osallisuus kohenee ja pääset osaksi yhteiskuntaa uudelleen. Mut mikä parasta, on se et näistä jaksoista jää aina jotain pysyvääkin asiakkaan elämään jakson jälkeen.

Sitaatissa sosiaalityöntekijät kuvaavat, miten sosiaalisen kuntoutuksen avulla asiakkaiden osallisuus ja yhteiskuntaan kuulumisen tunne vahvistuu. Muutama työntekijä toi esiin, että osalle asiakkaista on ollut hyvin vaikeaa liikkua julkisilla kulkuvälineillä sosiaalisen ahdistuksen

vuoksi. Tämän takia elämänpiiri on pienentynyt ja mahdollisuudet kaventuneet. He toivat esiin, että jo kahden yhteisen julkisella liikennevälineellä matkatun matkan jälkeen asiakkaat kykenivät matkustamaan tuttuja matkoja yksin. Rinnalla kulkeva työntekijä mahdollistaa asiakkaalle Kivelän ja Siisiäisen (2007, 156) mainitseman sosiaalisen ja symbolisen pääoman kasvua. Työntekijän antama tuki tilanteessa ja onnistumisesta annettu tunnustus antavat asiakkaalle itseluottamusta ja lisäävät sitä kautta hänen mahdollisuuksiaan toimia. Kun työntekijä tunnustaa asiakkaan toimijuutta, niin hänen sosiaalinen pääomansa vahvistuu ja habituksen muutoksen myötä tulee uudenlaisia toimintatapoja. Täten työntekijä toimii eräänlaisena välittäjänä, joka auttaa asiakasta liittämään itsensä uudelleen yhteisöihin ja verkostoihin.

Haastatteluissa työntekijät korostivat, että sosiaalisen kuntoutuksen prosessissa on tärkeää huomioida myös sellaiset onnistumiset, jotka eivät ulkopuolisille näyttäydy suurilta, mutta jotka ovat asiakkaille merkittäviä edistysaskeleita. Esimerkiksi itsenäisesti liikkuminen tai kaupassa käynti osoittavat, että asiakkaat ovat pääomien kasvun myötä kyenneet hyödyntämään resurssejaan uudella tavalla (ks. Ruuskanen 2007, 14). Kaupassa käynti mahdollistaa asiakkaille parempaa arjen rytmiä ja ravitsemusta ja julkisten liikennevälineiden käyttö tukee liikkumista kodin ulkopuolelle. Näiden edistysaskeleiden myötä asiakkaiden elämänhallinta vahvistuu ja elämänpiiri laajenee. Etenkin sosiaalityöntekijät toivat haastatteluissa esiin, että edellä kuvatut onnistumiset kasvattavat asiakkaan tulevaisuuden toiveikkuutta. Tämä vahvistaa Bourdieun (2021, 179) ajatusta siitä, että yhteiskunnan ulkopuolelle syrjäytetyt yksilöt tarvitsevat heidän odotuksiaan vastaavia positiivisia kokemuksia, jotta he kokisivat uudelleen yhteenkuuluvuutta yhteiskuntaan. Sosiaalityöntekijät sanoittivat onnistumisten olevan jokseenkin edellytys sille, että asiakas voisi myöhemmin edetä kohti opintoja tai työelämää.

H5: Juteltiin kollegan kanssa, että kuinka monta yli 30-vuotiaasta meidän asiakasta tiedät ketkä lähtis ihän riemusta kiljuen ryhmätoimintaan mukaan.

Sitaatissa työntekijä kuvaa sitä, että ryhmätoiminta on monille asiakkaille alkuun epämiellyttävä ajatus, mutta loppujen lopuksi erittäin hyödyllinen osa prosessia. Muutama työntekijä kuvasi haastatteluissa, että ryhmässä toimiminen herättää kokemuksen osallisuudesta ja pystyvyydestä, sillä ryhmissä asiakkaat puhuivat toisilleen myönteisesti ja kannustaen. Ryhmätoiminnat voidaan nähdä siis kenttänä, jossa asiakkaiden sosiaalinen pääoma rakentuu vuorovaikutuksessa muiden kanssa ja ryhmän tuki ja yhteisöllisyys mahdollistaa habituksen muuntumista. Asiakkaiden ryhmässä saama myönteinen palaute ja onnistumisen kokemus kasvattavat symbolista pääomaa, sillä he alkavat nähdä itsensä kykenevinä toimijoina, joilla on yhteisössä arvoa. Tämä viittaa Ruuskasen (2007, 26) esiin tuomaan yhdistävään sosiaaliseen

pääomaan, sillä ryhmätoiminnassa syntyvät uudet suhteet luovat uusia yhteyksiä ennestään tuntemattomien ihmisten välille. Näin ollen sosiaalinen kuntoutus toimii yksilön voimavarojen vahvistajana ja samalla se sitoo yksilöä osaksi verkostoja, joihin Bourdieu sosiaalisella pääomalla viittaa.

Työntekijät toivat esiin, että asiakkaat ovat saattaneet jossain muodossa jatkaa ryhmätapaamisia, vaikka virallisesti ryhmätoiminta olisi loppunut työntekijöiden toimesta. Tämä kuvastaa sitovan sosiaalisen pääoman syntymistä ryhmässä (ks. Ruuskanen 2007, 26.). Kolme työntekijää toi esiin, että ryhmästä saatu kokemus omasta pystyvyydestä sai asiakkaita miettimään työllistymistä tai uudelleen kouluttautumisen mahdollisuutta positiivisessa valossa. Kun asiakkaiden sosiaalinen pääoma kasvoi ryhmän kautta saatujen sosiaalisten verkostojen kautta, he alkoivat nähdä itseään myös aktiivisempina toimijoina. Tämä voidaan ajatella olevan habituksen muuntumista (ks. Kivitalo 2007, 186; Volanen 2007, 133). Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmässä tulleet uudet käsitykset omista mahdollisuuksista muuntui, kun sosiaalinen verkosto ympärillä antoivat uudenlaista symbolista pääomaa asiakkaille.

Työntekijöiden kuvauksissa myös harrastuksiin ja järjestötoimintaan kiinnittyminen näyttäytyi samalla tavalla sitovaa ja yhdistävää sosiaalista pääomaa kasvattavina kuin ryhmätoiminnot (ks. Ruuskanen 2007, 26). Haastatteluissa asiakkaiden elämänpiirit kuvautuivat pieninä ja siten kotiympäristöstä poistumalla saa usein uusia sosiaalisia suhteita. Työntekijät korostivat, että vaikka sosiaaliset suhteet eivät olisi aina pysyviä, niin jo vuorovaikutuksessa olemisen lisää asiakkaiden hyvinvointia. Järjestöjen kautta asiakkaat saivat toiminnallista tekemistä ja uusia vuorovaikutussuhteita. Työntekijät toivat esiin, että asiakkaat ovat usein innostuneita, kun he ovat uskaltaneet lähteä itsenäisesti esimerkiksi järjestön tai oman asuinalueen tapahtumaan ja kokivat sen todella isona askeleena omassa elämässä. Järjestöjen kautta saadut uudet vuorovaikutussuhteet toimivat väylinä sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman kasvuksi, ja niihin liittyvät onnistumiset vahvistivat asiakkaiden elämänhallintaa ja itsetuntemusta.

Työntekijät kokivat, että asiakkaat kykenivät usein aloittamaan harrastuksia, kun niiden aloittamisesta ja siihen liittyvistä jännitteistä keskusteltiin työntekijän kanssa sosiaalisen kuntoutuksen jaksolla. Luottamuksellinen suhde ja työntekijän kannustava ote koettiin olevan avainasemassa harrastuksen aloittamiselle. Sosiaalisessa suhteessa oleva tiivis rakenne ylläpitää luottamusta toimijoiden välillä ja kasvattaa siten sosiaalista pääomaa (ks. Ruuskanen 2007, 31). Tämä kuvastaa sitä, että sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaat tarvitsevat usein ulkoista tukea rakentaakseen yhteyttä kenttiin, joissa he eivät ole aktiivisesti läsnä, mutta joiden sisällä toimiminen voisi vahvistaa heidän kokonaisvaltaista hyvinvointia.

Asiakkaiden harrastukset saattoivat olla erilaista liikuntaa yksin tai ryhmässä, kuten uintia tai kuntosalilla käymistä, tai esimerkiksi taide- tai käsityöharrastuksia. Liikunta lisäsi asiakkaiden hyvinvointia ja jaksamista. Taide- ja kulttuurilähtöiset menetelmät lisäsivät työntekijöiden mukaan asiakkaiden mielikuvituksellisuutta, luovuutta ja siten yleistä hyvinvointia. Lisäksi harrastuksista sai uusia sosiaalisia suhteita esimerkiksi ystävyiden muodossa. Tässä näkyy ketju sosiaalisen pääoman kasvusta luottamuksen syntymisenä, joka lisää toimijuutta harrastuksen aloittamiselle. Harrastuksen kautta saadut sosiaaliset suhteet voidaan nähdä sosiaalisen pääoman kasvuna ja samalla harrastuksista voi saada kulttuurista pääomaa uusien taitojen, arvojen ja toimintatapojen oppimisen myötä. Kun asiakas toimii aktiivisesti uudessa ympäristössä, hänen oppimansa taidot ja sosiaaliset suhteet alkavat konkretisoitua arjessa muuntumalla voimavaroiksi. Toiminnan kautta pääomat alkavat muuntua ja tukea toisiaan, mikä vahvistaa asiakkaiden identiteettiä ja toimijuutta. Tämä kuvastaa pääomien muuttumista hyödylliseksi käytännön toiminnan kautta (ks. Bærenholt & Aarsæther 2007, 80–82).

H2: ettei se välttämättä näy sillä hetkellä, kun sosiaalisessa kuntoutuksessa ollaan, mutta et sitten jälkeenpäin, et jos ne hyödyt tavallaan pystytään sit käyttämään siinä asiakkaan elämässä hyödyksi. Vaikka kun asiakas kuntoutuu sen kuntoiseksi, että kykenee tehdä töitä tai sitten jollain muulla tavoin kykenee ehkä hoitaa talousasioita paremmin.

Edellä olevassa sitaatissa työntekijä tuo esiin, etteivät esimerkiksi taloudellisen tilanteen vaikutukset tule heti tai niitä voilla olla vaikea tunnistaa. Työntekijä korosti, että sosiaalisen kuntoutuksen avulla voidaan saada pitkäkestoisia taloudellisia hyötyjä. Taloudellinen tilanne voi tasapainottua siitä, kun asiakas voi kokonaisvaltaisesti paremmin ja kykenee siksi hoitamaan talouttaan paremmin. Taloudellinen tilanne voi myös parantua esimerkiksi työllistymisen ansiosta. Muutama työntekijä kuvasi tilanteita, joissa sosiaalinen kuntoutus on auttanut asiakkaan hyvinvointiin niin merkittävästi, että he ovat työllistyneet tai päässeet opiskelemaan ja jonkin ajan kuluttua koko asiakkuus on päätetty, sillä tuen tarvetta ei enää ole ollut. Monet sosiaalityöntekijät kuvasivat haastatteluissa tilanteita, joissa erityisen tuen tarpeessa ollut asiakas pääsi sosiaalisen kuntoutuksen myötä takaisin opintojen tai työelämän pariin. Tällöin sosiaalisen kuntoutuksen vaikutukset näkyvät pääomien muuntumisena ja ketjureaktiona: kun sosiaalinen pääoma kasvaa ja verkostot vahvistuvat, se voi johtaa taloudellisen ja kulttuurisen pääoman lisääntymiseen, mikä puolestaan vahvistaa asiakkaan itsenäistä toimijuutta ja vähentää syrjäytymisen riskiä. (Ks. Kivelä & Siisiäinen 2007, 172.)

Pitkäkestoisia myönteisiä vaikutuksia voidaan ajatella tulevan myös psykoterapian kautta. Kolme yhdeksästä haastattelusta mainitsi, että sosiaalisen kuntoutuksen jakson aikana asiakas on päässyt aloittamaan Kelan tukeman psykoterapian. He toivat esiin, että asiakas ei olisi

välttämättä itsenäisesti kyennyt kulkemaan prosessia läpi ja aloittamaan terapiaa. Terapian aloittaminen merkitsi työntekijöiden mukaan asiakkaille paljon ja sosiaalista kuntoutusta voitiin toteuttaa sen rinnalla. Psykososiaaliset menetelmät ja rinnalla kulkeva työote vahvistivat asiakkaan symbolisen pääoman kasvua. Täten terapian aloittaminen voidaan nähdä habituksen muutoksen ilmentymänä: asiakas alkaa pääomien kasvun myötä nähdä itsensä arvokkaana ja kykenevänä hakemaan apua, mikä heijastaa symbolista pääomaa. (Ks. Kivelä & Siisiäinen 2007, 153.) Sosiaalisen kuntoutuksen pitkäaikaiset vaikutukset voidaan näin ymmärtää prosessina, jossa pääomien vahvistuminen ei tapahdu lineaarisesti, vaan eri kentillä samanaikaisesti ja vuorovaikutuksessa toistensa kanssa.

H2: Asiakkaat sanoo joskus sosiaalisen kuntoutuksen jälkeen sitä, ettei niillä oo välttämättä pitkään aikaa ollut niin selkeää suunnitelmaa ja rauhaa siitä, että mitä seuraavaksi tapahtuu. Kun usein ne asiat on niiden elämässä niin sekaisin niin sitten on vaikea nähdä, että mitä tekisi seuraavaksi.

Edellä olevassa sitaatissa työntekijä kuvaa sosiaalisen kuntoutuksen jälkeisiä ajatuksia siitä, miten sosiaalisen kuntoutuksen avulla asiakkaat saavat selkeämpiä tulevaisuuden näkymiä. Esimerkiksi tilanteessa, jossa sosiaalisen kuntoutuksen kautta on saavutettu opintojen aloittaminen, jonka myötä elämään on löytynyt uusia ystäviä, rutiineja ja elämänmyönteisyyttä sekä tulevaisuus on näyttänyt kirkkaalta. Työntekijät kuvasivat haastatteluissa, että parhaimmillaan asiakkaat on itse aktivoituneet kesken sosiaalisen kuntoutuksen ja pystyneet luomaan itse itselleen verkostoa ympärilleen. Tämä lisää asiakkaille kokemusta siitä, että ovat kykeneväisiä ja voivat vaikuttaa omaan elämäänsä, joka voidaan tulkita habituksen positiivisena muuntumisena. Nämä kokemukset voidaan tulkita merkinä siitä, että sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma ovat alkaneet vahvistaa toisiaan, sillä sosiaalisten verkostojen kautta saatu tuki ja uudet taidot muodostavat voimavaroja, jotka vahvistavat asiakkaiden toimijuutta eri kentillä. Tämä tukee Bourdieun (2021, 159) ajatusta siitä, että käytettävissä olevien pääomien kasvun myötä siihen käytetyn ajan tuottavuus kasvaa.

H4: ollut itselle tosi opettavaista, todella palkitsevaa ehkä antoisaa myös. Lisäksi se et näkee asiakkaita muualla kuin toimistolla. Koska keskustelun luonne jotenkin muuttuu heti vähän rennommaksi. Ja on mulla ollut mielessä, että niitä menetelmiä mitä on sosiaalisessa kuntoutuksessa käyttänyt, niin niitä voisi tuoda tähän suunnitelmalliseen sosiaalityöhön käyttöön yhtä lailla.

H2: Ainakin nykyään helpommin lähdän muidenkin asiakkaiden kanssa ulos kävelemään tai poistun toimistolta, jos siihen on aikaa.

H7: Kyllähän siinä tulee hyvin tutuiksi. Sehän on sillain kiva, että työskentely voi tuntua kuin kaverin kanssa viettäisi aikaa, vaikka kyllä siinä silti on aina se asetelma ja rooli tietenkin.

Edellä olevissa sitaatissa työntekijät kuvaavat, mitä sosiaalinen kuntoutus on antanut heille. Asiakkaiden onnistumisen kokemukset ja positiiviset tunteet kasvattivat myös työntekijöiden innostusta työtä kohtaan. Aineistosta nousi esiin motivaation kasvu ja uudelleen innostuminen omaa työtä kohtaan. Innostumista ja motivaatiota nousi esiin kohdissa, jossa työntekijä oli erityisen ilahtunut onnistuneesta sosiaalisen kuntoutuksen prosessista. Tai vaihtoehtoisesti sellaisesta, jossa oli ollut paljon haasteita ja prosessi oli saatu maaliin. Sosiaalityöntekijät toivat haastatteluissa esiin, että joskus asiakkaiden muutoksia on vaikea huomata heti. Kuitenkin vuorovaikutussuhteen ja luottamuksen ansiosta asiakkaat itse kertoivat työntekijöille kokemistaan ja tuntemistaan positiivisista ja negatiivisista muutoksista. Nämä koettiin erityisen merkityksellisinä ja motivoivina. Sosiaalinen kuntoutus toimii siis myös työntekijän symbolista pääomaa, ammatillista pääomaa ja motivaatiota jatkaa työskentelyä.

Työntekijät kokivat hyvänä, että sosiaalisen kuntoutuksen myötä työote on niin sanotusti levinnyt hiukan myös osaksi perustyötä. Monet nostivat esiin, että kun on jalkautunut alueen palveluihin ja käynyt tutustumassa järjestöihin, on niitä paljon helpompi suositella jatkossa muillekin asiakkaille. Työntekijät toivat myös esiin, että sosiaalisen kuntoutuksen myötä he kiinnostavat perustyössä aiempaa enemmän huomiota asiakkaiden ammattilaisista koostuviin verkostoihin kuin myös heidän vapaa-ajan sosiaalisiin suhteisiin. Osa työntekijöistä toi esiin, että vasta sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamisen myötä on tajunnut, miten tärkeä osa asiakkaan verkosto on hänen elämässään. Lisäksi työntekijöiden suhde asiakastyöhön lähentyi sosiaalisen kuntoutuksen myötä.

Kokonaisuutena aineisto osoittaa, että sosiaalisen kuntoutuksen vaikutukset ovat moniulotteisia, toisiinsa kietoutuneita ja syntyvät hitaasti. Sosiaalisen kuntoutuksen prosessin kautta tulevat positiiviset muutokset ja sosiaalisen pääoman kasvu pohjautuvat luottamukseen, vuorovaikutussuhteeseen, motivaatioon, menetelmiin ja toiminnallisuuteen. Työntekijät kuvasivat muutosten tapahtuvan usein alkuun pienistä onnistumisista, joista saadulla kokemuksella ja rohkeudella asiakkaan oli helpompi edetä muita tavoitteita kohti.

Sosiaalinen kuntoutus näyttäytyy Bourdieun teorian valossa kenttänä, jossa eri pääomat: sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja symbolinen linkittyvät toisiinsa ja muuntuvat keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Aineistosta nousi esiin, että asiakkaiden pienet mutta merkitykselliset arjen edistysaskeleet, kuten liikkuminen kodin ulkopuolella, ryhmätoimintaan osallistuminen tai taloudenhallinnan vahvistuminen, ilmensivät pääomien vähittäistä kasvua ja siirtymistä kentältä toiselle. Samalla nämä muutokset heijastivat habituksen hienovaraista muuntumista: asiakkaat alkoivat nähdä itsensä kykenevämpinä ja toimijuuttaan vahvempina.

Työntekijän tuki ja tunnustus puolestaan lisäsivät asiakkaiden symbolista pääomaa, joka mahdollisti pääsyn uusiin sosiaalisiin verkostoihin ja yhteisöihin. Näin sosiaalinen kuntoutus voidaan nähdä prosessina, jossa asiakkaat rakentavat uudelleen suhdettaan yhteiskuntaan.

6 Johtopäätökset ja pohdinta

Tämän pro gradu -tutkielman tavoitteena oli tuottaa tietoa aikuissosiaalityön sosiaalisen kuntoutuksen mahdollisuuksista asiakkaiden sosiaalisen pääoman vahvistamisessa ja kuntoutumisen tukemisessa. Tutkielmassa tarkastelin aikuissosiaalityön työntekijöiden kokemusten ja näkemysten kautta, miten sosiaalinen kuntoutus voi vahvistaa asiakkaiden sosiaalista pääomaa ja tukea sitä kautta kuntoutumisen onnistumista. Lisäksi tarkastelin aikuissosiaalityön työntekijöiden näkemysten kautta miten sosiaalinen kuntoutus suhteutuu aikuissosiaalityöhön ja millaisia mahdollisuuksia siihen liitetään suhteessa aikuissosiaalityöhön. Tutkielman teoreettisena viitekehyksenä toimi sosiologi Pierre Bourdieun (2021) sosiaalisen pääoman teoria, joka kattaa myös taloudellisen ja kulttuurisen pääoman.

Tutkielma on toteutettu laadullisena tutkimuksena, jossa aineistona toimi yhdeksän aikuissosiaalityön työntekijän teemahaastattelut. Aineisto koostui kuuden sosiaalityöntekijän ja kolmen sosiaaliohjaajan yksilöhaastatteluista, joissa he kuvasivat omin sanoin sosiaalista kuntoutusta ja siihen liittyviä lähtökohtia, tavoitteita, prosesseja, menetelmiä, haasteita, vaikutuksia, kestoja ja työotteita. Lisäksi he kuvasivat omin sanoin aikuissosiaalityötä ja sen eroa sosiaaliseen kuntoutukseen. Aineisto on analysoitu käyttämällä aineistolähtöistä sekä teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Aineiston analyysin eteneminen hermeneuttisesti auttoi dialogissa aineiston ja teorian välillä, mikä lisäsi omaa ymmärrystäni siitä, miten työntekijöiden käytännön kokemukset suhteutuvat sosiaalisen pääoman eri muotoihin ja niiden kasvuun. Aineiston analyysin perusteella muodostui kokonaiskuva sosiaalisen kuntoutuksen erityispiirteistä, tuen tarpeista ja keinoista, haasteista sekä vaikutuksista asiakkaiden elämään.

Sosiaalinen kuntoutus näyttäytyi työntekijöille aikuissosiaalityöhön kuuluvana kokonaisvaltaisena työmuotona. He kuvasivat sitä etenkin suunnitelmallisena ja tavoitteellisena työmuotona, jota toteutetaan prosessinomaisesti, intensiivisesti ja asiakaslähtöisesti rinnalla kulkien. Tulosten perustella sosiaalisen kuntoutuksen erityispiirteinä kuvautui etenkin sen ajankäytön mahdollisuudet, asiakaslähtöisyys, suunnitelmallisuus, prosessimaisuus, tavoitteellisuus, intensiivisyys, työntekijän rinnalla kulkeva työote ja

dialogisuus. Sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteita ja suunnitelmaa tehtiin asiakaslähtöisesti ja niitä pyrittiin tarpeen tullen muokkaamaan yhdessä.

Tuloksissa korostui työntekijöiden rinnalla kulkeva työote sosiaalisen kuntoutuksen prosessissa. Tavoitteet pyrittiin pilkkomaan pieniksi ja työntekijä tuki asiakasta rinnalla kulkien ja eri menetelmiä käyttäen. Kotoa ulospäin suuntautuvat ja toiminnalliset työmuodot mahdollistivat työntekijöille vähemmän viranomaisroolissa toimimisen, joka teki kohtaamisesta rennompia ja syvensi luottamusta. Luottamus osoittautui niin prosessin edellytykseksi, että tulokseksi. Luottamusta kasvattavina ja syventävinä elementteinä kuvautui myös ajankäytön mahdollisuus. Tiiviit tapaamiset tukivat myös asiakassuhteen syvenemistä ja paransivat vuorovaikutusta. Täten voidaan ymmärtää, että työntekijöiden näkökulmasta sosiaalinen kuntoutus on suhdeperustaista, johon aikuissosiaalityön vaikuttavuus perustuu (Matthies ym. 2021, 191; Svenlin ym. 2021, 12). Työmuoto koettiin mielekkääksi ja työmotivaatiota nostavaksi sekä samalla ajoittain kuormittavaksi.

Tulosten perusteella sosiaalinen kuntoutus nähdään sopivan hyvin monenlaisissa tilanteissa oleville asiakkaille. Sosiaalisen kuntoutuksen nähtiin sopivan asiakkaille, joilla on syrjäytymisen ja yksinäisyyden kokemuksia, vaikeuksia poistua kotoa, psyykkisiä tai fyysisiä terveydellisiä haasteita, toimintakyvyn alenemista tai talouden- ja elämänhallinnan haasteita.

Sosiaalityöntekijät kuvasivat sosiaalisen kuntoutuksen sopivan päihderiippuvaisille kun taas sosiaaliohjaajat kokivat sen olevan esteenä sosiaalisen kuntoutuksen aloittamiselle. Työntekijät korostivat, että usein asiakkailla on montaa erilaista tuen tarvetta päällekkäin ja siksi sosiaalisen kuntoutuksen aloittamisen edellytyksenä on asiakkaan oma halu ja motivaatio. Liialliset kriisitilanteet nähtiin myös esteenä sosiaalisen kuntoutuksen aloittamiselle, sillä stabiilimpi elämäntilanne mahdollistaa prosessin sujuvuutta.

Toiminta tapahtui erilaisin menetelmin asiakkaan arjessa ja elinympäristössä häntä kuunnellen. Psykososiaalisilla menetelmillä pyrittiin vahvistamaan asiakkaiden itsetuntoa, löytämään voimavaroja ja vahvistamaan pystyvyyden tunnetta. Lisäksi ne auttoivat rakentamaan suhdetta ja luottamusta. Arjenhallintaa tukevilla menetelmillä luotiin rutiineja, parannettiin taloudenhallintaa, opeteltiin verkossa asiointia sekä autettiin asioiden hoitamisessa. Arjenhallintaan liittyen työntekijät saattoivat asettaa asiakkaille erilaisia välitehtäviä tapaamisten välille. Tulosten perusteella sosiaalinen kuntoutus oli pääosin kotoa ulospäin suuntautuvaa. Kotoa ulospäin suuntaava toiminta oli esimerkiksi sosiaalisille tilanteille altistamista, lähiympäristöön tai palveluihin tutustumista ja harrastus tai järjestötoimintaan tutustumista sekä museoissa tai taidepajoissa käyntiä. Yhteinen toiminta asiakkaiden arjen

elinympäristössä madalsi heidän kynnystä lähteä itsenäisesti liikkumaan. Palveluohjauksella ja verkostotyöllä koitettiin saada asiakkaille sopivia palveluita ja tukimuotoja sosiaalisen kuntoutuksen rinnalle sekä luoda sosiaalista verkostoa.

Sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamiseen liitettiin myös haasteita liittyen asiakkaiden monisyyisiin elämäntilanteisiin, työn intensiivisyyteen ja rakenteellisiin tekijöihin. Tuloksissa kuvautui, kuinka asiakkaiden elämäntilanteet ovat monisyyisiä ja saattavat muuttua ennakoimattomasti ja se vaikuttaa prosessiin joko taukojen tai keskeyttämisen merkeissä. Tämä heijastaa muun muassa Turtiaisen ynnä muiden (2021, 34) ja Ylirukan (2018, 21) esittämiä näkemyksiä siitä, että asiakkaiden tilanteet ovat kompleksisia ja ongelmat usein niin kietoutuneita toisiinsa ettei yksittäiset toimenpiteet riitä vastaamaan tilanteeseen. Työn intensiivinen luonne vaikeutti vuorovaikutusta ja rajaamista ajoittain ja kuormitti työntekijöitä. Työntekijät kokivat pystyvänsä vastaamaan haasteisiin omalla ammattitaidolla, kollegiaalisella tuella ja joustamisella. Ajallisesti vaativa työmuoto vaati työntekijöiltä ammattitaitoa priorisointiin ja ajanhallintaan. Haasteista huolimatta sosiaalinen kuntoutus näyttäytyi vaikuttavana työmuotona, joka tuki asiakkaiden kasvua ja muutosta useilla elämänalueilla.

Työntekijät korostivat, että sosiaalisessa kuntoutuksessa tavoitteiden saavuttaminen ei aina tarkoita suuria elämänmuutoksia vaan esimerkiksi pienetkin arkeen liittyvät edistysaskeleet ovat hyvin merkityksellisiä. Tulosten perusteella sosiaalisella kuntoutuksella voitiin vahvistaa asiakkaiden arjenhallintaa. Paremman arjenhallinnan myötä asiakkaat ovat hahmottaneet kokonaiskuvaa paremmin ja alkaneet tunnistaa omia voimavarojaan, joka lievitti heidän stressiä. Kasvanut toimijuus tuki itsenäisemmin asioiden hoitamista. Sosiaalisen kuntoutuksen myötä vahvistuneet sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma auttoi habituksen muuntumisessa.

Sosiaalisen kuntoutuksen intensiivisyys ja rinnalla kulkeva työote tuki pääomien kasvua siten, että asiakkaiden oli helpompi pitää suunnitelmista ja tavoitteista kiinni. Rinnalla kulkeminen tuki sosiaalisten tilanteiden altistamisessa ja siten voimaannutti asiakkaita, joka kasvatti heidän symbolista ja sosiaalista pääomaa. Symbolisen pääoman kasvaessa, eli asiakkaiden pystyvyyden kokemuksen ja rohkeuden kasvun myötä he alkoivat itse huomaamaan olemassa olevia voimavaroja ja positiivisia asioita. Tämä lisäsi heidän kykyään selviytyä vaikeissa paremmin. Itsenäisesti liikkuminen uusissa ympäristöissä osoitti, että asiakkaat ovat pääomien kasvun myötä kyenneet hyödyntämään resurssejaan uudella tavalla. Toimintakykyä kasvatti myös parempi lähiympäristön tunteminen, sillä se laajensi heidän elinympäristöään ja tuki elämänhallinnassa. Sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman kasvun myötä asiakkaat kykenivät

tutustumaan lähialueensa palveluihin paremmin, joka mahdollisti sosiaalisen sekä kulttuurisen pääoman kasvua uudella tavalla.

Asiakkaiden habitus ja pääomat kasvoivat myös sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätöiminnoissa ja harrastuksissa. Niiden kautta saadut sosiaaliset suhteet voidaan tulkita pääoman kasvuna ja uusien taitojen, arvojen ja toimintatapojen oppiminen kulttuurisena pääomana. Toiminnan kautta nämä saavutetut pääomat muuntuivat ja tukivat toisiaan, joka vahvisti asiakkaiden pystyvyyden kokemusta ja osallisuutta. Ryhmätöiminnat voidaan nähdä siis kenttänä, jossa asiakkaiden sosiaalinen pääoma rakentuu vuorovaikutuksessa muiden kanssa ja ryhmän tuki ja yhteisöllisyys mahdollistaa habituksen muuntumista. Pääomien kasvu ja muuntuminen sekä habituksen muuntuminen positiivisempaan suuntaan sai asiakkaita miettimään työllistymisen tai uudelleen kouluttautumisen mahdollisuutta positiivisessa valossa. Joka taas voi pitkässä juoksussa kasvattaa asiakkaiden taloudellista pääomaa. Myös työntekijät kokivat heidän sosiaalisen ja symbolisen, sekä kulttuurisen pääoman kasvua. Sosiaalisen kuntoutuksen avulla saavutetut asiakkaiden onnistumiset toivat motivaatiota ja innostusta työhön. Menetelmiä, joilla havaittiin olevan hyötyä, jalkautettiin osaksi perustyötä.

Tulosten kokonaisuutta tarkasteltaessa on perusteltua siirtyä pohtimaan, mitä nämä havainnot kertovat sosiaalisen kuntoutuksen merkityksestä ja sen vaikutuksista laajemmin. Sosiaalisen kuntoutuksen keinoin asiakkaiden oli helpompi vastaanottaa itselleen oikea-aikaista tukea ja palveluita. Työntekijät kokivat heidän olevan vähemmän viranomaisroolissa toteuttaessaan sosiaalista kuntoutusta. Tämä toiminta oli myös tietoista, sillä työntekijät kuvasivat sen tekevän tapaamisista rennompia, joka mahdollisti luottamuksen syntyä ja rakensi työntekijä – asiakassuhdetta. Kunnioittava ja luottamusta sisältävä vuorovaikutussuhde lisää asiakkaan tunnetta siitä, että hänen omaan arvioonsa ja tietoonsa luotetaan (ks. Karjalainen ym. 2024, 4). Luottamusta sisältävä vuorovaikutussuhde on tukenut asiakkaita kertomaan avoimemmin tuntemuksista ja peloista. Turvallinen, luottamuksellinen ja avoin ilmapiiri mahdollisti sitä, että asiakkaat kykenivät vastaanottamaan heidän tilanteeseensa parhaiten sopivia tukimuotoja ja palveluita. Tämä tukee Hallamaan (2017, 125) ajatusta siitä, että luottamus tukee sosiaalisessa järjestelmässä toimimista ja se mahdollistaa asiakkaiden riskinottoa sosiaalisessa yhteistoiminnassa. Riskinottona voidaan pitää asiakkaiden avoimempaa vuorovaikutusta liittyen tuntemuksiin ja pelkoihin. Täten voidaan todeta, että käyttöönottaessa sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalleja tulee huomioida ajan ja resurssien riittävyys työskentelylle.

Tuloksissa korostui ajatus, että sosiaalisella kuntoutuksella voidaan vastata etenkin niihin elämäntilanteisiin, joissa on vaikea poistua kotoa. Tämä tukee Rostilan (2018, 61) kertomaa

siitä, että sosiaalinen kuntoutus kytkeytyy ensisijaisesti tilanteisiin, joissa asiakkaan sosiaaliset suhteet on heikentyneet tai loppuneet kokonaan. Tulosten perusteella sosiaalisen kuntoutuksen erityispiirteenä näyttäytyi kotoa ulospäin suuntautuva työote eli jalkautuminen asiakkaan elinympäristöön. Günther (2022, 165) piti tätä erityisen vaikuttavana tapana tukea asiakkaita, joilla on päällekkäisiä tuen tarpeita. Tuloksissa kuvautui kuinka sosiaalisen kuntoutuksen eri kotoa ulospäin suuntaavilla ja toiminnallisilla menetelmillä asiakkaan omassa ympäristössä auttoi heitä ymmärtämään tilannettaan sekä siihen liittyviä rajoitteita. Voidaan ajatella, että asiakkaan tieto on paremmin hyödynnettävissä kun toiminta tapahtuu hänen ympäristössään. Jalkautuva työote toimi asiakkaan toimijuuden vahvistajana, sillä sen kautta asiakkaiden kynnys osallistumisesta toimintoihin madaltui ja asiakkaat alkoivat ottamaan aktiivisempaa roolia. Laajemmin ajateltuna sosiaalisen kuntoutuksen avulla voidaan vähentää asiakkaiden ja palveluiden välistä etäisyyttä ja vahvistaa niiden saatavuutta. Tämä lisää asiakkaiden yhdenvertaisuutta. Jalkautuva työote ja asiakkaan elinympäristössä toimiminen haastaa myös perinteisessä viranomaisroolissa toimimista ja kuljettaa työntekijää kohti suhdeperustaista asiakkaan ympäristössä olevaa työskentelyä.

Tulokset osoittivat, että sosiaalisen kuntoutuksen prosessi ei aina etene lineaarisesti. Tulosten perusteella sosiaalisen kuntoutuksen jaksoille sisältyi usein taukoja ja takapakkeja, jotka työntekijät näkivät luonnollisena osana, sillä asiakkaiden toimintakyky ja elämäntilanteet vaihtelevat yksilöllisesti. Joustavuus, tilanteiden uudelleen arviointi ja tavoitteiden sekä suunnitelmien muokkaaminen näkyi keskeisinä keinoina tukea asiakkaiden toimijuutta ja kuntoutumisen jatkumista haastavissa tilanteissa. Näissä tilanteissa Kivitalon (2007, 186) mukaiset dispositiot, eli asiakkaan ajattelumallit ja toimintatavat voivat muuttua. Esimerkiksi sosiaalisessa kuntoutuksessa koettu takapakki ja siitä yhdessä eteenpäin pääseminen oli muuttanut asiakkaan habitusta positiivisempaan suuntaan. Työntekijät muutenkin korostivat asiakkaiden onnistumisen kokemuksen merkitystä ja sen kautta tullutta elämänmyönteisyyttä. Lisäksi joustavuus ja sopeutuvuus lisää näkemystä siitä, että sosiaalinen kuntoutus ei ole sidottuna yksittäisiin siirtymiin vaan kokonaisvaltaisesti asiakkaan tilanteeseen (ks. Piirainen, 2018, 114). Tämä osoittaa, että sosiaalisen kuntoutuksen vaikuttavuus ei perustu pelkästään tavoitteiden saavuttamiseen vaan prosessiin itseensä. Joustavuus mahdollistaa sen, että kuntoutus mukautuu asiakkaan elämäntilanteeseen sen sijaan, että asiakkaan tulee mukautua kuntoutuksen rakenteisiin.

Kun kuntoutus mukautuu asiakkaan elämäntilanteeseen, se ei tue ainoastaan asiakkaan hyvinvointia, vaan myös hänen mahdollisuuksiaan kiinnittyä ympäröivään yhteiskuntaan. Tulosten perusteella sosiaalisen kuntoutuksen voidaan kuvata olevan silta asiakkaan ja muun

palvelujärjestelmän ja yhteiskunnan välillä. Työntekijät kuvasivat, että sosiaalisen kuntoutuksen keinoin voidaan vahvistaa asiakkaiden osallisuutta, sosiaalisia vuorovaikutussuhteita ja sitä kautta mahdollistaa kiinnittymistä palveluihin, yhteisöihin, harrastuksiin, opintoihin tai työelämään. Tässä mielessä sosiaalista kuntoutusta voidaan ajatella Bourdieun (2021, 8) mukaisesti kenttänä, jossa asiakkaan sosiaalinen, symbolinen, kulttuurinen ja taloudellinen pääoma voivat kasvaa vuorovaikutuksen ja tunnustuksen kautta.

Sosiaalisen kuntoutuksen menetelmät ja työotteet tukivat sosiaalisten verkostojen luomisessa mikä vahvisti asiakkaiden toimijuutta ja osallisuutta. Työntekijöiden kuvausten perusteella sosiaalinen kuntoutus näyttäytyy prosessina, jossa asiakkaan luottamus ja usko omiin kykyihin rakentuu asteittain. Kuntoutuksen aikana saadut onnistumisen kokemukset lisäsivät pystyvyyden tunnetta ja vahvistivat elämänhallintaa, mikä puolestaan heijastui asiakkaiden hyvinvoinnin ja toimintakyvyn kasvuun. Täten pienet arjen edistysaskeleet käynnistivät laajempia elämänsäkuun vaikuttavia muutoksia ja asiakkaiden tulevaisuuden näkymät kirkastuivat.

Kun asiakkaiden toimijuus ja tulevaisuuden usko vahvistuvat, muutos ei pysähdy sosiaalisen kuntoutuksen päättyessä. Sosiaalisen kuntoutuksen myötä vahvistunut toimijuus, kasvanut itseluottamus ja laajentuneet sosiaaliset verkostot loivat perustaa pysyville muutoksille. Kemppainen ynnä muut (2010, 133) tuovat esiin, että muutosta mahdollistaa kokonaisvaltainen, tavoitteellinen ja suunnitelmallinen työote, johon yhdistyy voimaannuttava vuorovaikutus. Työntekijät toivat esiin tilanteita, joissa paljon palveluita tarvitseva asiakas on sosiaalisen kuntoutuksen jakson kasvattanut toimintakykyään ja hyvinvointiaan niin merkittävästi, että on työllistynyt tai aloittanut opinnot. Tuloksissa kuvautui, että asiakkaiden sosiaalinen pääoma kasvoi muun muassa uusien verkostojen myötä, kulttuurinen pääoma karttui esimerkiksi uuden oppimisen kautta, kuten arjen- tai taloudenhallinnan omaksumisen myötä. Näiden pääomien kasvun myötä asiakas voi saavuttaa taloudellista pääomaa esimerkiksi palkkatyön muodossa, kuten tuloksissa tuli ilmi. Näin pääomat kehittyvät, rakentuvat ja muuttuvat käytännöissä, jotka sijoittuvat tiettyyn aikaan, paikkaan ja kenttään (Alanen ym. 2007, 5). Tämä tukee Bourdieun (2021, 159) ajatusta siitä, että käytettävissä olevien pääomien kasvun myötä siihen käytetyn ajan tuottavuus kasvaa.

Sosiaalisen kuntoutuksen vaikutukset ja pääomien vahvistuminen näkyy yksilötason lisäksi yhteiskunnallisella tasolla. Hyvinvoinnin ja toimintakyvyn kasvu voi pidemmällä aikavälillä heijastua palveluntarpeiden vähenemisenä. Sosiaalisen kuntoutuksen vaikutukset eivät ole näkyvissä pelkästään asiakkaissa, vaan myös työntekijät kokivat oppivansa uutta ja saavansa

motivaatiota sekä merkitystä työhön, jonka voidaan ajatella kohottavan kulttuurista ja sosiaalista pääomaa. Työntekijät kokivat sosiaalisen kuntoutuksen mielekkääksi aitojen kohtaamisten sekä asiakkaiden saamien konkreettisten pysyvien muutosten takia. Näiden kokemusten voidaan ajatella vahvistavan työntekijän ammatillista toimijuutta ja siten sitoutumista työhönsä.

Kaikkia pitkäkestoisia vaikutuksia ei pystytä havainnoimaan, sillä tavoitteiden saavutettaessa sosiaalinen kuntoutus päätettiin ja tuen tarpeiden vähetessä myös aikuissosiaalityön asiakkuus suljettiin. Täten työntekijät eivät tiedä, miten paljon esimerkiksi asiakkaiden pääomat voivat kasvaa jatkossa. Teorian valossa voidaan ajatella, että mitä enemmän asiakkaan pääomat ovat kasvaneet, niin sitä enemmän ne jatkavat kasvamistaan. Tai ainakin voidaan olettaa että lähtökohdat kasvulle ovat paremmat, jos asiakkaan polku jatkuu jo aloitettua matkaansa samalla tavalla.

Aikaisempien havaintojen pohjalta voidaan todeta, että aikuissosiaalityön käytännön näkökulmasta tutkielma tuo esiin, miten sosiaalinen kuntoutus toimii välineenä asiakkaiden toimijuuden ja elämänhallinnan vahvistamisessa ja siten hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäjänä. Tuloksissa konkretisoituu sosiaalisen kuntoutuksen työote ja menetelmät, jotka tuottavat merkittäviä ja näkyviä muutoksia asiakkaissa ja heidän arjessaan. Jäsentyneempi tieto sosiaalisen kuntoutuksen vaikutuksista hyödyttää sen merkityksen tunnistamista osana palvelujärjestelmää. Lisäksi tutkielman havainnot voivat hyödyttää työntekijöiden koulutuksiin, resurssien kohdentamiseen ja rakenteelliseen kehittämiseen liittyvissä kysymyksissä tai haasteissa. Jatkossa olisi mielestäni tärkeää tutkia sosiaalisen kuntoutuksen vaikutuksia asiakkaiden kokemusten kautta sekä lisätä tutkimukseen pitkäkestoisten vaikutusten havainnointia. Pitkäaikaisten vaikutusten tutkiminen auttaisi kehittämistyössä, sillä sen avulla voitaisiin pohtia millaiset rakenteelliset tekijät tukevat muutoksen pysyvyyttä.

Laadullinen aineisto, joka koostui työntekijöiden haastatteluista, mahdollisti sosiaalisen kuntoutuksen tarkastelua käytännönläheisesti ja teorian kautta. Tutkimusasetelma ja siihen liittyvä huolellinen suunnittelu tuki kattavien tulosten saamista. Haapakoski (2016, 41) on tuonut esiin, että sosiaalista kuntoutusta tutkittaessa on tärkeä huomioida myös epäonnistumiset ja rakenteelliset tekijät, jotka vaikuttavat kuntoutumiseen. Tässä tutkielmassa huomioitiin myös sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvät haasteet ja rakenteelliset esteet siltä osin, mitä haastateltavat toivat esiin.

Bourdieuin sosiaalisen pääoman teoria osoittautui toimivaksi, sillä sen kautta sosiaalisen kuntoutuksen vaikutuksia pystyi jäsentämään monimuotoisemmin ja ottamaan huomioon

pääomien ja habituksen muuntumisen. Teorian rajoittavuutena koin sen, että Bourdieun käsitteet ovat hyvin laajoja ja hän kuvaa niillä ensisijaisesti yhteiskunnallisia rakenteita ja valtasuhteita, joten niiden soveltaminen sosiaalisen kuntoutuksen kontekstiin edellytti käsitteiden tulkitsemista käytännön tasolle. Tutkielman tulokset koostuvat yhdeksän työntekijän haastatteluihin, mikä rajaa tulosten yleistettävyyttä. Lisäksi tulokset on esitetty työntekijöiden haastatteluiden perusteella, joka rajaa ulos asiakkaiden oman äänen. Toisaalta tämä mahdollisti täysin työntekijöiden näkemyksiin syventymisen ja toi esiin käytäntöön liittyviä haasteita.

Kokonaisuudessaan tutkielma osoittaa, että sosiaalinen kuntoutus on merkittävä väline asiakkaiden toimijuuden, hyvinvoinnin ja elämänhallinnan vahvistamisessa. Sosiaalisessa kuntoutuksessa kohdataan asiakkaat kokonaisvaltaisesti ja nähdään heidän potentiaalinsa silloinkin, kun he eivät siihen vielä itse kykene. Tutkielman tulokset näyttävät, että merkittävät muutokset syntyvät vähitellen pienistä askeleista, joiden rinnalle tarvitaan luottamusta, vuorovaikutusta ja asiakkaan elinympäristöön jalkautuvaa työtettä. Sosiaalinen kuntoutus mahdollistaa konkreettisia ja kestäviä muutoksia lisäämällä hyvinvointia, toimintakykyä ja yhteiskuntaan kuuluvuuden tunnetta sekä avaamalla reittejä mielekästä arkea, työelämää tai koulutusta kohti. Samalla se rakentaa siltaa asiakkaiden ja palvelujärjestelmän välille. Sosiaalinen kuntoutus osoittaa, että pienillä teoilla ja oikea-aikaisella tuella voidaan synnyttää suuria muutoksia.

Lähteet

- Alanen, Leena, Salminen, Veli-Matti & Siisiäinen, Martti (2007) Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Alho, Sirkka (2021) Kollektiivinen asiantuntijuus ja monitoimijainen yhteistyö aikuissosiaalityössä. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Anu-Riina Svenlin & Kati Turtiainen (toim.) Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. Helsinki: Gaudeamus, 69–85.
- Bærenholt, Jørgen Ole & Aarsæther, Nils (2007) Muutoksenhallinnan strategiat, sosiaalinen pääoma ja tila. Teoksessa Leena Alanen, Veli-Matti Salminen & Martti Siisiäinen (toim.) Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, 69–102.
- Blomgren, Sanna, Karjalainen, Jouko, Karjalainen, Pekka, Kivipelto, Minna, Saikkonen, Paula & Saikku, Peppi (2016) Sosiaalityö, palvelut ja etuudet muutoksessa. Raportti 4/2016. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-648-3> Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus. Viitattu 18.9.2025.
- Bourdieu, Pierre (2021) Forms of capital. General sociology, volume 3: Lectures at the Collège de France 1983–84. Eng. Peter Collier. Cambridge: Polity press. 2. uudistettu painos. 1. painos 2016.
- Dall, Tanja & Danneris, Sophie (2019) Reconsidering ‘What Works’ in Welfare-to-Work with the Vulnerable Unemployed: The Potential of Relational Causality as an Alternative Approach. *Social Policy & Society* 18 (4), 583–596. <https://doi.org/10.1017/S1474746419000186>.
- Grymonprez, Hans, Roose, Rudi & Roets, Griet (2017) Outreach social work: from managing access to practices of accessibility. *European Journal of Social Work*, 20: 4., 461–471. <https://doi.org/10.1080/13691457.2016.1255589>.
- Günther, Kirsi (2022) Liittoutumisen ja samanmielisyyden tuottaminen monitoimijaisessa jalkautuvassa aikuissosiaalityössä. Teoksessa Arja Jokinen, Suvi Raitakari, Johanna Ranta & Kirsi Juhila. (toim.) Sosiaalityö Yhteiskunnan Marginaaleissa: Konstruktionistisia Jäsennyksiä. Tampere: Vastapaino, 165–198.
- Haapakoski, Kaisa (2016) Sosiaalisen kuntoutuksen onnistuminen. *Kuntoutus* 39(3)., 37–42. <https://journal.fi/kuntoutus/article/view/112995>.

- Haapakoski, Kaisa (2018) Vapaus ja sosiaalisuus – sosiaalisen kuntoutuksen arvostukset. Teoksessa Jari Lindh, Kristiina Härkäpää & Kaisa Kostamo-Pääkkö (toim.) Sosiaalinen kuntoutuksessa. Rovaniemi: Lapland University Press, (82–97).
- Hallamaa, Jaana (2017) Yhdessä toimimisen etiikka. Helsinki: Gaudeamus.
- Hallikainen, Markku (2019) Palvelutarpeen arviointi aikuissosiaalityössä. Teoksessa Minna Zechner (toim.) Näkökulmia palvelutarpeen arviointiin. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 144. 34–41.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2010) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2012) Tutki ja kirjoita. 15.–17. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Hytti, Tytti & Aro, Kirsi (2023) Sosiaalityön ja sosiaalisen kuntoutuksen vaikuttavat interventiot pitkäaikaistyöttömille. Teoksessa Pekka Karjalainen, Eeva Liukko, Heidi Muurinen & Satu-Mari Tolonen. (toim.) Käytäntötutkimuksia sosiaalityön toimintamalleista. Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen raportti 11/2023. 90–112.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-132-0>.
- Hytti, Tytti (2023) Sosiaalinen kuntoutus monialaista tukea tarvitsevan aikuisen palvelupolulla. Socca – Uudenmaan sosiaalialan osaamiskeskuksen raportti.
- Härkäpää, Kristiina & Järvikoski, Aila (2011) Kuntoutuksen perusteet: Näkökulmia kuntoutukseen ja kuntoutustieteeseen (5. uud. p.). Helsinki: WSOY.
- Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, Kirsi (2008) Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön areenat. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino, 14–47.
- Juuti, Pauli & Puusa, Anu (2020) Johdanto. Mitä laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 9–20.

- Järvikoski, Aila (2013) Monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:43. Sosiaali- ja terveysministeriö.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3457-3>. Viitattu 15.4.2025.
- Karjalainen, Pekka, Kivipelto, Minna, Liukko, Eeva & Muurinen, Heidi (2021) Osallisuutta ja toimintakykyä vahvistava aikuissosiaalityö -opas ammattilaisille. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-648-0>. Viitattu 5.6.2025.
- Karjalainen, Pekka, Liukko, Eeva & Muurinen Heidi (2024) Sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalli. THL. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20231117147507>. Viitattu 14.7.2025.
- Karjalainen, Pekka, Metteri, Anna & Strömberg-Jakka, Minna (2019) TIEKARTTA 2030 Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuusselvitys. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:41. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4076-5>. Viitattu 16.6.2025.
- Karjalainen, Pekka, Muurinen, Heidi & Liukko Eeva (2023) Havaintoja sosiaalisen kuntoutuksen toimintamallin pilotoinnista ja ohjelmateorian soveltamisesta. Teoksessa Pekka Karjalainen, Eeva Liukko, Heidi Muurinen & Satu-Mari Tolonen. (toim.) Käytäntötutkimuksia sosiaalityön toimintamalleista. Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen raportti 11/2023. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-132-0>. 30–48. Viitattu 12.8.2025.
- Kela (2025) Sosiaalinen kuntoutus osana kuntoutuspalvelujärjestelmää.
<https://tietotarjotin.fi/palvelu/1943824/kohdennetun-haun-aiheet-2025>. Viitattu 28.10.2025.
- Kemppainen, Tarja, Kostamo-Pääkkö, Kaisa, Niskala, Asta, Ojaniemi, Pekka & Vesterinen, Kerttu (2010) Sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin ensiaskeleet Lapista: Tutkimus sosiaalitoimistojen työn vaikuttavuudesta. Rovaniemi: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.
- Kivelä, Päivi & Siisiäinen, Martti (2007) Sosiaalinen pääoma ja verkostot – teoriasta empiriaan. Teoksessa Leena Alanen, Veli-Matti Salminen & Martti Siisiäinen (toim.) Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, 149–180.
- Kivitalo, Mari (2007) Habitus muuttoliikkeessä. Teoksessa Leena Alanen, Veli-Matti Salminen & Martti Siisiäinen (toim.) Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, 181–210.

- Kokko, Riitta-Liisa & Veistilä, Minna (2016) Sosiaalityö ja sosiaalinen kuntoutus yhteistyönä. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lundén, Petra Salovaara, Minna Veistilä & Anneli Anttonen (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 220–230.
- Koubel, Georgina (2013) Social work with adults. Maidenhead: Open University Press.
- Kuula, Arja (2011) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Laaksamo, Ossi (2025) Kuntouttavan työtoiminnan alasajo ja raakojen omenoiden poimintaa. Blogikirjoitus 26.4.2025. Sosiaalityön tutkimuksen seura.
<https://sosiaalityontekijoidenseura.fi/blogi/kuntouttavan-tyotoiminnan-alasajo-ja-raakojen-omenoiden-poimintaa>. Viitattu 5.6.2025.
- Lindh, Jari & Lappi, Carita (2018). Hallinnan rationaliteetit sosiaalisessa kuntoutuksessa. Kuntoutus, 41(4), 20–33. <https://journal.fi/kuntoutus/article/view/97333>.
- Lindh, Jari, Härkäpää, Kristiina & Kostamo-Pääkkö, Kaisa (2018) Sosiaalinen kuntoutuksessa. Rovaniemi: Lapland University Press.
- Matthies, Aila-Leena, Svenlin, Anu-Riina, Rantamäki, Niina & Viitasalo, Katri (2021) Aikuissosiaalityön vaikuttavat sosiaaliset mekanismit. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Anu-Riina Svenlin & Kati Turtiainen (toim.) Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. Helsinki: Gaudeamus, 189–202.
- Mäntysaari, Mikko (2019) Sosiaalityö ja työttömyys. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 27 (2)., 18–187. <https://doi.org/10.30668/janus.78155>
- Nummela, Tuija (2011) Asiakkaan asema ja oikeuksien toteutuminen aikuissosiaalityössä. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-0365-5>
- Palomäki, Susanna (2018) Kuntoutussosiaalityöntekijän työtehtävät, toimijuus ja roolit asiakkaan silmin. Teoksessa Kristiina Härkäpää, Kaisa Kostamo-Pääkkö & Jari Lindh (toim.) Sosiaalinen kuntoutuksessa. Rovaniemi: Lapland University Press, 19–38.
- Piirainen, Keijo, Linnakangas, Ritva & Suikkanen, Asko (2018) Palkkatyötavoitteista sosiaalseen kuntoutukseen – tehostetun tuen keinoin yksilöllisiin muutoksiin. Teoksessa Jari Lindh, Kristiina Härkäpää & Kaisa Kostamo-Pääkkö (toim.) Sosiaalinen kuntoutuksessa. Rovaniemi: Lapland University Press, 98–122.

- Puusa, Anu & Juuti, Pauli (2020) Organisaatiokulttuurinäkökulma esimerkkinä laadullisen tutkimuksen yleistymisestä. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 61–74.
- Puusa, Anu (2020a) Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 103–117.
- Puusa, Anu (2020b) Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 145–156.
- Raivio, Helka (2018) Enemmän sosiaalista toimintakykyä, lisää osallisuutta! Yhteiskehittäen vaikuttavampaa sosiaalista kuntoutusta. Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämishankkeen (SOSKU) 2015–2018 loppuraportti. THL työpaperi 7/2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-070-9>. Viitattu 24.10.2025.
- Roos, J.P (2013) Taistelusta yhteistoimintaan – Pierre Bourdieu hyvinvointivaltion puolustajana. Teoksessa Juho Saari, Sakari Taipale & Sakari Kainulainen (toim.) Hyvinvointivaltion moderneja klassikoita. Diakonia-ammattikorkeakoulu, 135–150.
- Rostila, Ilmari (2018) Toiminnallinen identiteetti – uusi näkökulma yksilöön ja sosiaaliseen kuntoutuksessa. Teoksessa Jari Lindh, Kristiina Härkäpää & Kaisa Kostamo-Pääkkö (toim.) Sosiaalinen kuntoutuksessa. Rovaniemi: Lapland University Press, 61–81.
- Ruuskanen, Petri (2002) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ruuskanen, Petri (2007) Sosiaalisella pääomalla selittäminen. Teoksessa Leena Alanen, Veli-Matti Salminen & Martti Siisiäinen (toim.) Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, 11–38.
- Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportti (2012) Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2012: 21. Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3249-4>. Viitattu 16.6.2025.
- Sosiaalihuoltolain soveltamisopas (2024) Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2024:13. Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7155-4>. Viitattu 27.10.2025.
- Sosiaalihuoltolaki 2014/1301.

- Svenlin, Anu-Riina, Matthies, Aila-Leena & Turtiainen, Kati (2021) Johdanto: aikuissosiaalityö ja KAImeR-teoria sen tietopohjan jäsentäjänä. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Anu-Riina Svenlin & Kati Turtiainen (toim.) Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. Helsinki: Gaudeamus, 7–24.
- TENK (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019.
- TENK (2023) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023.
- Tietosuojaohjeet tutkijoille ja opinnäytteiden tekijöille (2025) Lapin yliopisto.
<https://ulapland.fi/tutkimus/vastuullinen-tutkimus/tutkimuksen-tietosuoja/> Viitattu 22.10.2025.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- Turtiainen, Kati, Jäppinen, Maija & Stamn Ingo (2021) Ihmisoikeudet aikuissosiaalityön lähtökohtana. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Anu-Riina Svenlin & Kati Turtiainen (toim.) Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus. Helsinki: Gaudeamus, 27–41.
- Volanen, Matti Vesa (2007) Pääoma, tottumukset ja koulun pito. Teoksessa Leena Alanen, Veli-Matti Salminen & Martti Siisiäinen (toim.) Sosiaalinen pääoma ja paikalliset kentät. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, 125–147.
- Väisänen, Raija (2018) Sosiaalisen kuntoutuksen käsite ja kehitysvaiheet. Teoksessa Kristiina Härkäpää, Kaisa Kostamo-Pääkkö & Jari Lindh (toim.) Sosiaalinen kuntoutuksessa. Rovaniemi: Lapland University Press, 19–38.
- Yliruka, Laura, Vartio, Riitta, Pasanen, Kaisa & Petrelius, Päivi (2018) Monimutkaiset ja erityistä osaamista edellyttävät asiakastilanteet sosiaalityössä. Valtakunnallisen kyselyn tuloksia. THL Työpaperi 16/2018. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-117-1>. Viitattu 12.7.2025.

Zechner, Minna & Hytti, Tytti (2019) Sosiaalisesta diagnosoinnista palvelutarpeen arviointiin.

Teoksessa Minna Zechner (toim.) Näkökulmia palvelutarpeen arviointiin. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 144. 42–52.

Liitteet

Liite 1. Teemahaastattelurunko

Teemahaastattelurunko:

- Kertoisitko omin sanoin sosiaalisesta kuntoutuksesta
- Hakeutuvatko asiakkaat yleensä itse sosiaalisen kuntoutuksen palveluun, vai mitä kautta siihen päädytään?
- Kertoisitko omin sanoin, millaisista lähtökohdista sosiaalisen kuntoutuksen prosessia yleensä aloitetaan?
- Millaiset tuen tarpeet sopivat sosiaalisen kuntoutuksen aloittamiselle?
- Kertoisitko omin sanoin, millaisia tavoitteita sosiaalisen kuntoutuksen prosesseilla on ollut? Miten sosiaalisen kuntoutuksen prosessit yleensä etenevät?
- Millaisin menetelmin eri tavoitteita kohti on kuljettu sosiaalisen kuntoutuksen prosesseissa? (esim. verkostotyö, digitaaliset sovellukset, kotikäynnit, ulkoilu, keskustelu, motivoiva haastattelu, valmentava työote, taloudenhallinnan työkalut, välitehtävät, luontolähtöisyys, eläinavusteisuus, pelillisuus, kulttuurihyvinvointia tukevat menetelmät, luovat ja taidelähtöiset menetelmät, ekokartta tai verkostokartta, tarinallisuus, kokemusasiantuntija, tutustumiskäynnit)
- Millaisia tavoitteita menetelmillä on saavutettu ja miten?
- Millainen kokemuksesi on sosiaalisesta kuntoutuksesta, onko sillä useammin saavutettu tavoitteet kuin jätetty saavuttamatta?
- Onko sosiaalisen kuntoutuksen prosesseilla tullut niin sanottuja takapakkeja, tai onko prosessi päättynyt kesken?
- Millaisia haasteita sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamiseen voi liittyä?
- Mikä mielestäsi vaikuttaa eniten tavoitteiden saavuttamiseen prosessin aikana?
- Jos olet huomannut muutoksia asiakkaissa sosiaalisen kuntoutuksen prosessin jälkeen, niin minkälaisia ja miten se on tapahtunut?
- Koetko, että asiakkaiden osallisuuden kokemus on parantunut sosiaalisen kuntoutuksen jakson myötä, miten?
- Onko mielestäsi asiakkaiden taloudellinen tilanne parantunut sosiaalisen kuntoutuksen myötä, miten?
- Mikä on näkemyksesi mukaan yleisin sosiaalisen kuntoutuksen prosessin kesto ajallisesti?
- Millainen työote sinulla on työntekijänä sosiaalisen kuntoutuksen prosessissa?
- Onko sosiaalinen kuntoutus tuonut jotain lisää osaksi muuta työtä, esim. hyödynnettäviä

menetelmiä.

- Kertoisitko omin sanoin aikuissosiaalityön suunnitelmallisesta sosiaalityöstä
- Miten suunnitelmallinen sosiaalityö aikuissosiaalityössä eroaa mielestäsi sosiaalisesta kuntoutuksesta?
- Osaatko sanoa mikä on mielestäsi merkittävin ero niiden välillä?

Liite 2. Suostumuskirje

Hei!

Olen Katriina Koskiahho ja teen sosiaalityön pro gradu -opinnäytetyötäni Lapin yliopistossa aiheella sosiaalisen kuntoutuksen mahdollisuudet aikuissosiaalityössä. Haluan tutkielmallani tuoda esiin aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien näkemyksiä siitä mitä sosiaalinen kuntoutus on ja miten sosiaalisella kuntoutuksella voidaan vahvistaa yksilön sosiaalista pääomaa ja miten sosiaalisen pääoman vahvistuminen tukee kuntoutusta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos on tutkinut yhdeksän eri hyvinvointialueen pilotin aikaista sosiaalisen kuntoutuksen toimintamallin käyttöönottoa. Tutkielmani tavoitteena on nyt nostaa esiin työntekijöiden kokemuksia sosiaalisen kuntoutuksen menetelmien vaikuttavuudesta ja näkemyksiä siitä, miten se eroaa suunnitelmallisesta työskentelystä. Sosiaalisen kuntoutuksen toimintamallin tarkastelu työntekijöiden näkökulmasta on tärkeää, jotta palvelun lisääntyessä tiedetään mitkä tekijät vaikuttavat prosessiin ja millä tavoin.

Osallistutte tutkimukseen omasta vapaasta tahdostanne ja voitte keskeyttää tai peruuttaa tutkimuksen minulle ilmoittamalla, milloin vain niin halutessanne ilman, että siitä seuraa teille haittaa. Kertomanne asiat jäävät tutkijan ja haastateltavan välisiksi, eivätkä haastattelutilanteessa kerrotut asiat vaikuta asemaanne työyhteisössänne. Tietojanne ei luovuteta tutkijan lisäksi muille ulkopuolisille henkilöille. Tietoja käytetään vain tämän pro gradu -tutkimuksen tekoon. Olette valikoituneet tutkimukseen, sillä sovitte sen kohderyhmään, eli työskentelette aikuissosiaalityössä ja olette toteuttaneet sosiaalista kuntoutusta tai teillä on näkemystä sosiaalisen kuntoutuksen prosessista. Olen ollut yhteydessä tiimien johtaviin sosiaalityöntekijöihin, joka on välittänyt teille tiedustelun halukkuudestanne osallistua tutkielmaani.

Teiltä tullaan kysymään vain tutkimuksen kannalta olennaisia tietoja, eikä muita tietoja esimerkiksi henkilökunnalta tai asiakastietojärjestelmästä tulla hankkimaan. Voitte halutessanne jättää vastaamatta mihin tahansa kysymykseen. Nauhoitan haastattelut, jonka jälkeen kirjoitan ne tekstimuotoon. Säilytän haastatteluaineiston omalla kannettavalla tietokoneellani ja varmuuskopion muistitikullani, joihin muilla henkilöillä ei ole pääsyä. Tietokone sekä muistitikku ovat suojattu salasanoin. Aineiston tekstimuotoon ei tule mitään tunnistetietoja vaan jätän ne litterointi vaiheessa pois, jotta anonymiteetti varmistuu, eikä teitä pystytä tunnistamaan lopullisesta tutkimuksesta vastaustenne perusteella. Poistan

haastatteluaineiston laitteiltani heti tutkielman päätyttyä. Tutkielman tulokset ovat luettavissa lopullisessa pro gradu -työssäni, jonka pyrin saamaan valmiiksi 31.12.2025 mennessä.

Vakuutan ja toivon, että pystytte luottavaisin mielin avoimesti kertomaan kokemuksistanne, jotta tieto tutkittavasta ilmiöstä lisääntyisi. Haluan korostaa sitä, että en ole arvioimassa tai ottamassa kantaa siihen, miten tai millaisin menetelmin sosiaalista kuntoutusta toteutetaan, vaan olen tutkijan roolissa kiinnostunut tutkimaan aihetta teidän näkemysten kautta.

Kiitos kun osallistutte tutkimukseni toteuttamiseen!

Olen ymmärtänyt yllä olevat tiedot ja suostun osallistumaan kyseiseen tutkimushaastatteluun:

Paikka ja aika:

Haastateltavan allekirjoitus

Haastateltavan nimenselvennys

Tutkijan allekirjoitus

Tutkijan nimenselvennys

Liite 3. Informaatiokirje

Sosiaalisen kuntoutuksen mahdollisuudet aikuissosiaalityössä

Hyvä aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja!

Olen Katriina Koskiahon ja teen pro gradu tutkielmani Lapin yliopistossa aiheella sosiaalisen kuntoutuksen mahdollisuudet aikuissosiaalityössä. Tutkin pro gradu -tutkielmassani aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien näkemysten kautta sosiaalisen kuntoutuksen prosessia, sen vaikuttavuutta ja suhdetta suunnitelmalliseen aikuissosiaalityöhön. Sosiaalisen kuntoutuksen toteutusta on lisätty aikuissosiaalityöhön uuden toimintamallin myötä ja on tärkeä katsoa sen vaikuttavuutta teidän näkemysten kautta. Haastattelut on tarkoitus järjestää elo- ja syyskuun aikana ja voimme sopia yhdessä sinulle sopivan ajankohdan haastatteluun. Kyseessä on yksilöhaastattelu ja kesto on 30–60 minuuttia. Haastattelut järjestetään rauhallisessa toimintaympäristössä ja voin liikkua sinun toimistollesi toteuttamaan haastattelun.

Tutkimuksen osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja voitte keskeyttää tai peruuttaa tutkimukseen osallistumisen missä vaiheessa tahansa ilmoittamalla minulle. Kertomanne asiat jäävät tutkijan ja haastateltavan väliseksi ja niitä käsitellään kunnioittavasti, anonymisti ja luottamuksellisesti. Tietoja käytetään vain tämän pro gradu -tutkielman tekoon. Teiltä tullaan kysymään vain tutkimuksen kannalta olennaisia tietoja. Voitte halutessanne jättää vastaamatta mihin tahansa kysymykseen. Nauhoitan haastattelut, jonka jälkeen litteroin ne tekstimuotoon. Litterointi vaiheessa poistan kaikki tunnistetiedot, enkä siten muuta niitä tekstimuotoon, eikä teitä pystytä tunnistamaan lopullisesta tutkielmasta vastaustenne perusteella. Säilytän haastatteluaineiston omalla tietokoneellani ja poistan haastatteluaineiston laitteiltani heti tutkielman tultua valmiiksi. Tutkielman tulokset ovat luettavissa lopullisessa pro gradu -työssäni, jonka pyrin saamaan valmiiksi vuoden 2025 loppuun mennessä.

Vakuutan, että voit luottamuksellisesti kertoa minulle kokemuksistasi ja näkemyksistäsi sosiaalisesta kuntoutuksesta ja aikuissosiaalityöstä. Toivon, että haastattelu olisi sinulle antoisa ja mielenkiintoinen kokemus. Toivottavasti tutkimukseni herätti teissä mielenkiinnon.

Jos olet kiinnostunut osallistumaan pro gradu -tutkielmaani haastateltavana, voit olla yhteydessä minuun sähköpostitse.

kkoskiah@ulapland.fi

Ystävällisin terveisin,

Katriina Koskiahon, sosiaalityön opiskelija, Lapin yliopisto

Liite 4. Tietosuojaseloste

TIETEELLISEN TUTKIMUKSEN

Seloste käsittelytoimista

EU:n yleinen tietosuoja-asetus

Laatimispäivä: 7.6.2025

Tutkimuksen kuvaus ja henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset

Tutkimuksen tarkoituksena on haastatella yleisellä tasolla aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien näkemyksiä sosiaalisesta kuntoutuksesta, käytettävistä menetelmistä ja niiden vaikutuksista sekä siitä millaisena he näkevät eron sosiaalisen kuntoutuksen ja aikuissosiaalityön suunnitelmallisen sosiaalityön välillä.

Tässä selosteessa kuvataan, miten henkilötietojasi käsitellään tutkimuksessa.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Sinuun ei kohdistu mitään negatiivista seuraamusta, jos kieltäydyt osallistumasta tutkimukseen tai jos keskeytät osallistumisesi tutkimukseen missä vaiheessa tahansa. Jos keskeytät osallistumisesi tutkimukseen, ennen keskeytystä kerättyä aineistoa voidaan kuitenkin käyttää tutkimuksessa. Tämän selosteen kohdassa 17 kerrotaan tarkemmin, mitä oikeuksia sinulla on ja miten voit vaikuttaa tietojesi käsittelyyn.

1. Tutkimuksen rekisterinpitäjä

Lapin yliopisto

Osoite: Yliopistonkatu 8, 96300 Rovaniemi

Yhteyshenkilö tutkimusta koskevissa asioissa:

Nimi: Katriina Koskiah

Osoite:

Puhelinnumero:

Sähköpostiosoite: kkoskiah@ulapland.fi

2. Kuvaus tutkimushankkeesta ja henkilötietojen käsittelyn tarkoitus

Tutkielmani tavoitteena on nostaa esiin työntekijöiden näkemyksiä sosiaalisen kuntoutuksen menetelmien vaikuttavuudesta ja näkemyksiä siitä, miten se eroaa aikuissosiaalityön suunnitelmallisesta työskentelystä. Tutkimusaineisto kerätään yksilöhaastattelemalla.

Tutkielmaan osallistuneet saavat etukäteen haastattelurungon tutustuttavaksi.

Jokainen tutkimukseen osallistunut saa a) kirjallisen tutkimustiedotteen, joka sisältää tietoa tutkimushankkeesta ja sen tavoitteista sekä b) tämän tietosuojailmoituksen joko fyysisenä kopiona tai linkkinä sähköiseen versioon.

3. Yhteistyöhankkeena tehtävän tutkimuksen osapuolet ja vastuunjako

Tutkittavat voivat tehdä kaikki tähän tutkimukseen liittyvät pyynnöt rekisteröidyn oikeuksien käyttämiseksi alla olevalle yhteyshenkilölle:

Nimi: Katriina Koskiahho

Osoite:

Puhelinnumero:

Sähköpostiosoite: kkoskiah@ulapland.fi

Yhteyshenkilö välittää tarvittaessa pyynnön myös muille yhteisrekisterinpitäjinä toimiville organisaatioille.

4. Tutkimusryhmä ja sen päätutkija

Nimi: Katriina Koskiahho

Osoite:

Puhelinnumero:

Sähköpostiosoite: kkoskiah@ulapland.fi

5. Tietosuojavastaavan yhteystiedot

Lapin korkeakoulukonsernin tietosuojavastaavana toimii lakimies Jari Rantala. Häneen saa yhteyden sähköpostiosoitteesta tietosuoja@ulapland.fi.

6. Tutkimuksen suorittajat

Tutkimushankkeen suorittaa hankkeen tutkija Katriina Koskiahho. Tämän dokumentin kohdassa 3. ("Yhteistyöhankkeena tehtävän tutkimuksen osapuolet ja vastuunjako") mainittujen tutkijoiden lisäksi pseudonymisoitua ja anonymisoitua aineistoa ei voi hyödyntää tai käsitellä kukaan muu taho.

7. Tutkimuksen nimi, luonne ja tutkimuksen kestoaika

Tutkimuksen nimi: Sosiaalisen kuntoutuksen mahdollisuudet aikuissosiaalityössä

☐Seurantatutkimus

☒Kertatutkimus

Henkilötietojen käsittelyn kesto: 1.8.-31.12.2025

Tutkimushankkeen päättyessä henkilötiedot hävitetään tietoturvallisia menetelmiä hyödyntäen tässä selosteessa määritellyn mukaisesti.

8. Henkilötietojen käsittelyn oikeusperuste

Henkilötietoja käsitellään yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdan perusteella:

- ☒ tutkittavan suostumus
- ☐ rekisterinpitäjän lakisääteisen velvoitteen noudattaminen
- ☐ yleistä etua koskeva tehtävä/rekisterinpitäjälle kuuluvan julkisen vallan käyttö:
- ☐ tieteellinen tai historiallinen tutkimus tai tilastointi
- ☐ tutkimusaineistojen ja kulttuuriperintöaineistojen arkistointi
- ☐ rekisterinpitäjän tai kolmannen osapuolen oikeutettujen etujen toteuttaminen

mikä oikeutettu etu on kyseessä:

9. Mitä tietoja tutkimusaineisto sisältää

Tutkimusaineisto kerätään haastattelemalla työntekijöitä. Haastattelukysymyksissä ei kysytä työntekijöiden suoriin tunnistamiseen liittyviä tietoja kuten ikää, nimeä, henkilötunnusta, sähköpostiosoitetta, sukupuolta, koulutusta tai kansallisuutta. Haastatteluissa tallentuu haastateltavien ääni, joka litteroidaan tekstimuodoksi. Mikäli haastateltava antaa nauhalle tunnistetietoja, ne jätetään litterointivaiheessa muuntamatta tekstimuotoon. Aineiston keruuta aloitettaessa haastateltavat allekirjoittavat suostumuskirjeen, joka sisältää henkilötietotojen osalta osallistujan nimen sekä allekirjoituksen. Asiakirjat skannataan tietoturvallisesti ja tuhotaan asianmukaisin menetelmin. Yksittäisiin asiakkaisiin liittyviä tietoja ei kysytä vaan kysymykset koskevat sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien näkemyksiä, kokemuksia heidän työstä ja sosiaalisen kuntoutuksen prosessista sekä sen vaikutuksista yleisellä tasolla.

10. Arkaluonteiset henkilötiedot

Tutkimuksessa käsitellään seuraavia arkaluonteisia henkilötietoja:

- ☐ Rotu tai etninen alkuperä
- ☐ Poliittiset mielipiteet
- ☐ Uskonnollinen tai filosofinen vakaumus
- ☐ Ammattiliiton jäsenyys
- ☐ Geneettiset tiedot
- ☐ Biometristen tietojen käsittely henkilön yksiselitteistä tunnistamista varten

☐ Terveys

☐ Luonnollisen henkilön seksuaalinen käyttäytyminen tai suuntautuminen

Erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien tietojen käsittely toteutetaan ainoastaan tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 2-kohdan mukaisesti 1) rekisteröidyn nimenomaisen suostumuksen perusteella ja 2) kun käsittely on tarpeen yleisen edun mukaista arkistointia, tieteellistä ja historiallista tutkimusta tai tilastointia varten tietosuoja-asetuksen mukaisesti unionin oikeuden tai jäsenvaltion lainsäädännön nojalla.

11. Mistä lähteistä henkilötietoja kerätään

Haastateltavilta itseltään vain haastattelutilanteessa.

12. Tietojen siirto tai luovuttaminen tutkimusryhmän ulkopuolelle

Kukaan tutkielman ulkopuolinen taho ei suorita henkilötietojen käsittelyä, eikä tietoja tai aineistoa luovuteta muille tahoille.

13. Tietojen siirto tai luovuttaminen EU:n tai Euroopan talousalueen ulkopuolelle

Tietoja ei siirretä tai luovuteta Euroopan unionin tai Euroopan talousalueen ulkopuolelle.

14. Automatisoitu päätöksenteko

Automaattisia päätöksiä ei tehdä.

15. Henkilötietojen suojauksen periaatteet

☒ Tiedot ovat salassa pidettäviä.

Manuaalisen aineiston suojaaminen:

Tutkimukseen osallistuneiden suostumuslomakkeet säilytetään tietoturvallisesti digitoituna Lapin yliopiston tutkijan toimesta salauksella varustetulla muistitikulla. Pseudonymisoitu tutkimusaineisto säilytetään salasanalla ja käyttäjätunnuksilla varustetuilla päätteillä, sekä tarpeen vaatiessa myös varmuuskopioina salatulla muistitikuilla.

Tietojärjestelmissä käsiteltävät tiedot:

☐ käyttäjätunnus ☒ salasana ☐ käytön rekisteröinti ☐ kulunvalvonta

☐ muu, mikä: [täsmennä]

Suorien tunnistetietojen käsittely:

☒ Suorat tunnistetiedot poistetaan analysointivaiheessa

☐ Aineisto analysoidaan suoriin tunnistetiedoin, koska (peruste suorien tunnistetietojen säilyttämiselle): [täsmennä]

16. Henkilötietojen käsittely tutkimuksen päättymisen jälkeen

☒ Tutkimusrekisteri hävitetään

☐ Tutkimusrekisteri arkistoidaan:

☐ ilman tunnistetietoja ☐ tunnistetiedoin

Mihin aineisto arkistoidaan ja miten pitkäksi aikaa: